

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2026 01

év
szám

MARKÓ BÉLA versei

ÁCS MARGIT, KONTRA FERENC, GY. SZABÓ ANDRÁS prózái

AMBRUS MÁTÉ, ZALÁN TIBOR versei

Ekler Andrea emlékezése Ágh Istvánra

KOLOZSI ORSOLYA, UNGÁR PÉTER kritikái

KORTÁRS 2026 01

GVÁRDIÁN FERENC munkáival

9 770023 415006 26001

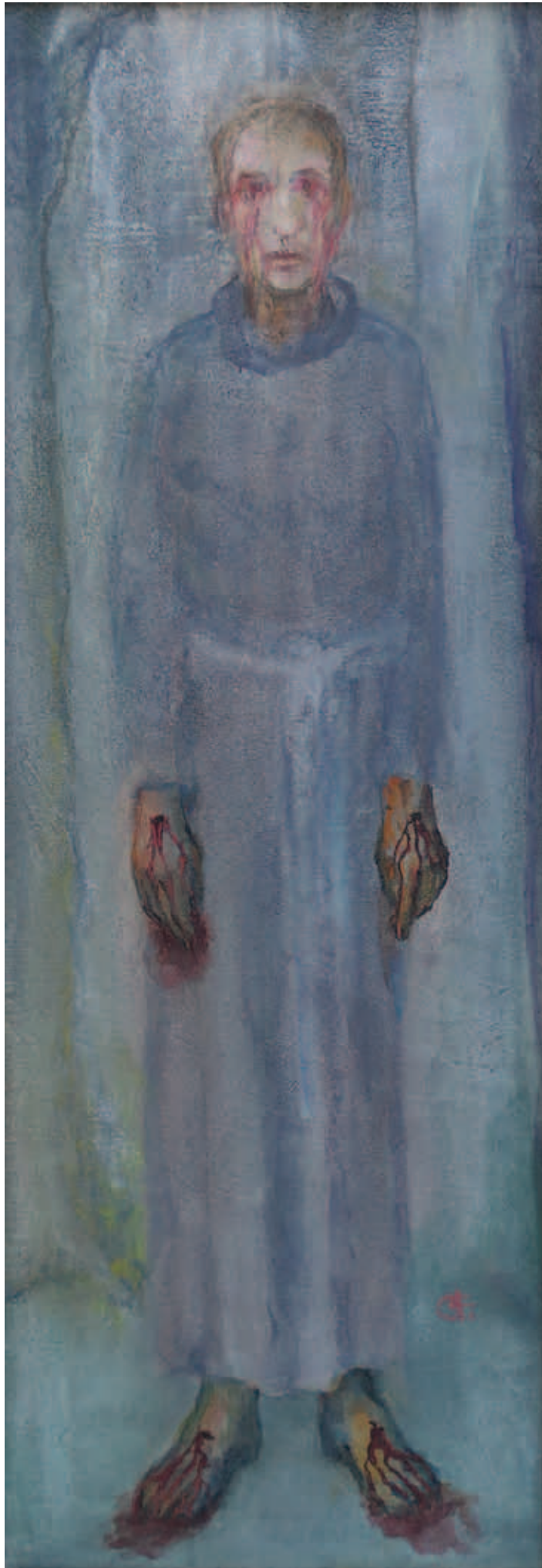
Ára: 1071 Ft
Előfizetőknek: 12 840 Ft/év
www.kortarsfolyoirat.hu

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY
PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG

GVÁRDIÁN FERENC, Isten szegénykéje, 2025, akvarell, pasztell, farost, 83x30 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Fiatall férfi bagollyal, 2025, akvarell, farost, 28,3x24,5 cm

TARTALOM

- 3** ÁCS MARGIT: Tájidegen növényzet – Remeték V. *(próza)*
- 15** MARKÓ BÉLA: Hazám lehetne; Mind kevesebb; Őszi oximoron; Csupa törmelék *(versek)*
- 17** JÁSZ ATTILA: Feltámadásgyakorlatok – Avagy 1 életem és több halálom Szofi Márszóval *(próza)*
- 22** ZALÁN TIBOR: A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai –
Avagy régi motívumok felébresztése *(vers)*
- 23** KONTRA FERENC: A tóparton, hirtelen *(próza)*
- 26** AMBRUS MÁTÉ: Non licet bovi; Gúnyafoltozás *(versek)*
- 28** GY. SZABÓ ANDRÁS: A heimfeldi Krisztus *(próza)*
- 32** MOLNÁR MIKLÓS: H. G. életének egy napja epifániába torkollik *(próza)*
- 37** NOVOTNY TIHAMÉR: A felcsigázó, borzongató titkok lelki szegénye – Gvárdián Ferenc
szobrászember festményeiről legújabb kiállítása kapcsán *(képzőművészet)*
- 57** EKLER ANDREA: Párhuzamos gondolatok Ágh Istvánról és a Már soha senki című
kötetéről *(esszé)*
- 61** BÍRÓ-SZEMÁN KRISZTINA: Mítosz és medialitás Weöres Sándor Tapéta és árnyék című
művében
- 73** Camus napsütése – újratöltve – Lajtos Nóra beszélgetése Tóth Erzsébettel az elmúlt
húsz év olvasmányélményeiről
- 76** KOMSA GABRIELLA: „Szíveket kever a fekete festő...” – A szívmotívum Szilágyi Domokos
lírájában
- 83** KOLOZSI ORSOLYA: Bánki Éva / Apjalánya
- 84** UNGÁR PÉTER: Kollár Árpád / Nád

E számunkat GVÁRDIÁN FERENC munkáival illusztráltuk.

A borítón: Keresztelő Szent János, 2025, akvarell, farost, 40x23,5 cm (részlet);

Fiatal férfi madarakkal II., 2025, olaj, falemez, 126x84,5 cm.

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll Önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékeiben élvezheti.

A *kortarsfolyoirat.hu* oldal jobb szélén kattintson az „Előfizetés” box színes képére!

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, NEMZETI KULTURÁLIS ALAP, MAGYAR KULTÚRÁÉRT ALAPÍTVÁNY, PETŐFI KULTURÁLIS ÜGYNÖKSÉG, MAGYAR MŰVÉSZETI AKADEMIA

Szerkesztőség:

Főszerkesztő: THIMÁR ATTILA (thimar.kortars@gmail.com)

Szerkesztőbizottság:

HLAVACSKA ANDRÁS (hlavacska@gmail.com)

KATONA ALEXANDRA (lexa.katona@gmail.com) Oláh János-ösztöndíjas

PÉCSI GYÖRGYI (pecsigy@freemail.hu)

STURM LÁSZLÓ (sturml67@gmail.com)

TÚRI JUDIT (turijudit.kortars@gmail.com)

Képzőművészeti rovat: NOVOTNY TIHAMÉR (prinotipa@gmail.com)

Tördelőszerkesztő: KOVÁCS NÓRA (babajaga1960@gmail.com)

Olvasószerkesztő: BORNEMISSZA ÁDÁM (bornemissza.adam@gmail.com)

Lapterv: LÁSZLÓ ZSUZI

Szerkesztőségi titkár:

MÁTÉ GABRIELLA (info.kortars@gmail.com);

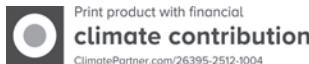
1062 Budapest, Bajza u. 18.

Szerda: 11–14 óráig

Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.

Nyomdai munkák: Prime Rate Zrt. – www.primerate.hu

Előfizetési díj 1 évre 12.840.– Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 150 €. (Az áthúzódó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Kedves Olvasóink!

A Kortárs Online aktuális tartalmából:

Petri Flóra kritikája a Budaörsi Latinovits Színház *Mindent anyámról* című előadásáról

Maczkák Orsolya interjúja Berta Zsolt íróval

Halmai Tamás kritikája Miklya Zsolt *Napszellő, Holdpaplan – bujócskaszóltárok* című könyvéről

www.kortarsonline.hu

A *Kortárs* folyóirat archívuma itt érhető el:

www.kortarsfolyoirat.hu

A hazai kortárs képzőművészek legnagyobb online galériája:

Képgaléria – kortarsfolyoirat.hu/képgaléria/

„A *Kortárs* folyóirat nyári, 3 (2024/6, 7–8), valamint a decemberi (2024/12) számának megjelentetése” szakmai programok megvalósítását 2024. évben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

ÁCS MARGIT

Tájidegen növényzet

Remeték V.

(Első beszélgetés)

Az bizony dögszag lehetett. Biztosan az volt. Istenem, hogy te mennyire aszfaltvirág vagy! Ne ájuldozz, egy mezei pocok teteme is szörnyen büdös tud lenni. Hát még egy rókáé vagy macskáé. Vadmacska? Errefelé inkább borz. A fakitermelő melósok azt mondják, az a legveszélyesebb állat ebben az erdőben, a vaddisznótámadások aránya például a kutyákéhoz viszonyítva is nevetségesen alacsony. A borz viszont képes rávetni magát az emberre.

Nem fontoskodom. Azért nem azt mondtam, hogy favágók, mert már nem úgy vágják a fát, ahogy a kosztümös filmekben az izmos vállú hősszerelmes. Böhöm nagy gépek, tisztára mint egy szcifiben.

Miért, mit gondoltál? Mi lesz azokkal az állatokkal, amelyeket nem lőnek ki a vadászok? Az öreg és beteg rókával? És ugyan vajon hová lesznek ezek az édes, gazdátlan cicák a tél folyamán? Itt az üdülőtelepen minden nyáron egész cicakolónia jön létre, csak úgy, spontán, a szaporodási ösztönnek nem lehet megálljt parancsolni. Itt somfordálnak a telepen, a kertemben is próbálnak letanyázní, a nagyobbak elkotródna már egy siccre is, de a kismacskák dörgölőznek, a lábam körül tekeregnek, rettegek, hogy rájuk lépek, vagy elbotlok bennük. Hízeltető dögök. Esméletlenül aranyosak tudnak lenni. Persze, csak amelyik egészséges.

Eszemben sincs. Többé nem tudnék utazni. Ide lennék szögezve. Egyébként is, inkább kutyát tartanék, ha egyáltalán... Nem azért. A macska is örül, ha hazatér a gazda. Meg hát megvagyok örvendezés nélkül is, elég nekem, hogy végre hazaértem, becsukhatom magam mögött a kaput. Azért tartanék inkább kutyát, mert elég sok idegen jár erre. Nem mind turista. Nincs annyi betörés, mint frekventáltabb üdülőhelyeken, mondjuk, a Balatonnál, de azért... Mennyi eszed van! Tényleg, térfigyelő kamera. Az is megteszi. Az egyik új házra már szereltek is, mindkét bejáratához. Igazad van, a házörző kutyák miatt már nem kellemes itt sétálni. Sőt, inkább vesszőfutás. Az az eszeveszett gyűlölet, ahogy hörögve nekiugranak a kerítésnek! Én inkább az erdőbe megyek ki, az erdő még esőben is szép, ködben is szép, rekkenő hőségben is elviselhető. Na igen, a dögszag. Egyébként ritkán botlasz bele. Más szagok is vannak az erdőben, nem is kellemesek. Sokáig nem jöttem rá, hogy egy nagyon érdes, meghatározhatatlan bűz mitől származik. Aztán egyszer láttam, hogy vaddisznók, két anyakoca és rengeteg vadmalac dagonyáznak a sárban, a jelzett turistaúton. Megálltam persze, kívártam egy fa mögött, hogy végezzenek a turkálással, és amikor elvonultak, és folytathattam az utamat, ott a dagonyánál erősen éreztem azt a bizonyos bűzt. Szóval a vaddisznónak van olyan szaga. Megérezem azt is, ha lovak jártak előttem az úton. Van itt a falu végén az a lovarda – eljöttél mellette –, a fizető vendégeiket kihozzák sétalovaglásra a hegyi utakra, de olykor maguk a lovászok is megjáratják a lovakat az erdőben, még órák múlva is megül mögöttük a szag. Nem nehéz azonosítani, hagynak bőven lócitromot is nyomjelzőnek.

Te most az eltunyult izmaiddal négy kilométert caplattál az autóbustól, hegynek fel jöttél, először jársz itt, tehát nem tudtad, meddig fog tartani az út, ez a legrosszabb a túrázásban, elfáradtál, ráadásul dögszagot éreztél, persze, hogy nem érted, miért szeretek én erdőben lakni. Nem, aranyom, nem állítottam, hogy szeretem az oszló tetemek bűzét is. Én is utálkozom tőle, de édes Barátném, hát úgy veszem, ez vele jár az étellel. Ha városban élsz,

napokig, hetekig nem kell gondolnod a halálra. Még ha mentőautó vagy tűzoltó autó vijjog is az utcádban, nyugodtan gondolhatod, hogy aha, valaki bajban van, de meg lesz mentve. Furcsa, hogy itt az erdő szélén, ebben a burjánzó kertben, amelyben minden mintha a biológiai létezés elsöprő evidenciájáról szólna, észrevétlenül mégis összebékülsz a pusztulással. Nem tudom, miért van így. Talán mert itt nyilvánvaló, hogy mi mindannyian, növények, állatok, emberek, ugyanarra a sorsra vagyunk szánva. Meghalni születünk. Megértem, hogy tőled ez, ez a haláltudattal beoltott, mégis életörömnék, a pusztta élet örömének mondható érzésvilág idegen. Tudod, amikor ide kerültem, én sem szerettem az erdőt. Sok mindentől undorodtam, a hernyóktól különösen, de még a bogaraktól is, pedig azok, ha úgy vesszük, szépek. Utáltam a csalánt, a szederindát és a darazsakat. Na, és a bögyölyt. Azt most is. Nagyon sok évig éltem ebben a házban úgy, hogy nem szerettem. Az erdőt később már igen, de a házat nem. Csak a legutolsó évben szerettem meg a házat is.

Csinos ház, örülök, hogy tetszik neked. Nem én építettem, nem én választottam.

Már nem kell titkolnom, hogyan jutottam hozzá.

Nem fröccsöt innál inkább? Készíthetek még ilyen koktélfélét is, de a vodkához meleg van, a narancs-dzsúszban meg sok a cukor. Váltunk át borocskára. Jó száraz olaszrizling. És igazi spriccelős szóda. A faluban még lehet kapni.

Te akkor még nem nálunk dolgoztál, sőt, nem is dolgoztál, egyetemre jártál, Botos Sebestyént nem ismerted. Mégis? Ő vett fel? De már csak öregembernek ismerhetted, hányban is volt? Hát persze, a következő évben ment nyugdíjba. Amikor én a keze alá kerültem, szexis pasi volt. Nagyon pasis pasi. Nem az a nyúlánk, öltönyös, filmszínészmódra jóképű fajta, talán nem is mondtad volna jóképűnek, mert amolyan izmos, szögletes mozgású, vastag derekú melósnak nézted volna. Ritkuló hajzat, őszülő bajusz, vizsgáztató pillantás. Engem Kishúgomnak szólított eleinte, meglapogatta a hátamat, mint egy nagybácsi, s jól el tudtam képzelni, hogy odahaza igazi családfő, gondoskodó apuka, pater familias.

Sok mindennel foglalkozott a szövetkezet, a jogi osztályon egyszerre minden melléküzemág belső ügyeivel tisztában kellett lennünk. Tudod, mire gondolok. A konkurenciát illetően az erőviszonyokkal például, a stiklikkel, amelyekkel adót lehet kerülni, vagy éppenséggel elmismásolni a kötbért. Ezt a titkos tudást egy-két szakágban fel tudtam csippenteni, de mondom, túl sok volt a cégünknel a melléküzemág, és én bizony jó néhányszor hibáztam, tehát raportra kellett mennem a góréhoz. Botos Sebestyén ilyenkor nem kishúgomozott, meg nem is lapogatta nagybácsisan a hátamat, hanem legorombított a sárga földig. Én töredelmesen beláttam a hibámat, nem kerestem mentséget, és rögvest pontosan egyeztetni kezdtem vele, hogy mit is kellett volna tennem, vagyis hogy miként lehetne javítani az elrontott helyzeten. Tehát, úgymond, intelligensen viselkedtem, ezt később ő így emlegette. Egyszer azonban nem ismertem el a hibámat. Az én eljárásom helyénvaló lett volna, ha ő nem kavar bele azzal, hogy a folyamatban lévő ügy kellős közepén feloszlatja azt a géemkát, amely a felperes lett volna a kártérítési perünkben. Ezt kellő felháborodással a tudára is adtam. De felvágta a nyelvét a kisasszonynak! – mondta elképedve, és percekig rágta a bajsza végét, miközben rettentő komoran maga elé meredt. Na, most leszek kirúgva, gondoltam, de Botos Sebestyén végül csak annyit mondott: Szólhatott volna a kisasszony előbb is, hogy nyeresre áll a per. Ettől kezdve minden héten behívatott az irodájába, és be kellett számolnom az ügyeinkről. Észre se vettem, és én lettem a jogi osztály üdvöskéje, aztán megjött a kinevezés is. Botos Sebestyén jó vezető volt, élvezettel figyeltem, miképpen dolgozik. Pedig valóban melós volt fiatal korában, nemcsak annak nézett ki, és sem a mezőgazdasághoz, sem az építőiparhoz, sem a teherszállításhoz, sem gyümölcsfeldolgozáshoz semmi köze nem volt, mégis el tudta igazgatni ezt a több mint ezer embert foglalkoztató szövetkezetet.

Jól van, abbahagyom a dicshimnuszt, ne türelmetlenkedj, mindjárt következik az összefekvés is. Ő kisasszonynak szólított, meg néha kishúgomnak, pedig egyrészt nem volt olyan

sokkal idősebb nálam, másrészt meg én is messze jártam a leányos ártatlanságtól, már volt mögöttem egy házasság is. Még egyetemisták voltunk, én joghallgató, a srác bölcsész, amikor összeházasodtunk, főleg afölötti örömkömben, hogy megszabadítottuk egymást a kamaszos gátlásainktól. De ez az öröm hamar kifűjt, és kiderült, hogy véghetetlenül közömbösek vagyunk egymás iránt. Egyszerűen nem tudtunk mit kezdeni magunkkal egy munkátlan ünnepnapon, pláne a kéthetes szabadság alatt, csak útjában voltunk a másiknak, hogy jól érezhesse magát. Szerencsére se közös lakásunk, se gyerekünks nem lett, így zökkenőmentes volt a válás. Látod, ezt azért sajnálom. Ezt az egyet. Hogy nem hoztunk össze egy gyereket. Egyedül is fel tudtam volna nevelni. De eleve egyedülálló anyaként szülni, később, hát, valahogy nem tudtam már elszánni magamat. Aztán több mint két évtizedet éltem le Botos Sebestyén szeretőjeként. Fel sem merülhetett, hogy szüljek tőle gyereket. Volt neki három is odahaza. Meg egy nagy tisztelettel övezett feleség. A felesége származásban is, iskolázottságban is felette állt Sebestyénnek, talán ezért rögzült benne a szokatlanul nagy tisztelet, hiszen azért ritka, hogy egy ambiciózus férfiember őszintén csodálja, aggályosan kímélje, ajnározza a nejét. A felesége valóban rendes, okos, tekintélyt parancsoló nő, megértettem, hogy Sebestyén mindennél jobban irtózott attól, hogy megalázó helyzetbe hozza. Első perctől kezdve tudhattam, hogy csak a titkos szeretői státuszra számíthatok, többre nem. Elfogadtam ezt a leosztást, pedig eleinte hiányzott egy legális férfitárs melőlőlem. Akivel hangversenyre, színházba lehetne menni, magammal vinni a partikra, ha vendégeket hívok, lenne, aki töltögeti a poharakat, jó lett volna valakivel turistáskodni, társasutazásra befizetni. Jó lett volna, ha valaki helyettem felmászik a létrára a villanyégőt kicserélni, megemeli a matracot, hogy ráhúzhassam a lepedőt, megszorítja a meglazult csaptelepet, vagy kicsavarja a besült kávéfőzőt. Én a nők között erősnek számítok, de hihetetlen, hogy mennyivel erősebb egy férfikéz az enyémnél.

Ez kedves, hogy most jobb szívvel gondolsz a férjecskédre. Miért, valami nincs közöttetek rendben?

Ugyan már, férfi és a háztartás! Amikor nálatok voltam, éppenséggel nagyon jó halászlét főzött. Na persze, a mosogatás... Hát jobb is, ha nem pakol el, mert aztán keresheted, mit hova rakott. A bátyám, azt hiszem, jó férj, a sógornőm legalábbis még nem vált el tőle, szeret szakácskodni, de olyan a konyhájuk utána, mintha felrobbantották volna. Az öcsém épp az ellentéte. Jó férj ő is, ámbár egy lágytojást sem tud megfőzni, náluk viszont glédában áll minden. Fanatikus perfekcionista, rémülten felugrik, ha leesik a papírzsebkendő, nyomasztó. A rendrakással terrorizálja a feleségét is, az hagyja magát, így aztán olyan a lakásuk, mint egy szállodai apartman a vendég beköltözése előtt.

Nem ilyen házias férfire vágyakoztam, a háztartással elbírok egyedül is. Éppenséggel csak jó lett volna, ha nem egyedül kell megjelennem minden társas összejövetelen, és jó lett volna egy erős férfikéz a szerszámosládám nyújtotta segítség mellett. De erre is csak a viszonyunk elején gondoltam, akkor megpróbáltam legális partnerre is szert tenni ilyen-olyan társskereső fórumokon, persze hasztalan, hiszen minden szerelmi vegyértékem le volt kötve, nem tudtam Sebestyén mellett senki máshoz kapcsolódni. Később már fel sem merült efféle ötlet. Sőt, idővel rájöttem, hogy nekem is pontosan arra a kötetlen viszonyra van szükségem, amit Botos Sebestyén kialakított velem. Hogy legyen is férfi az életemben, meg ne is legyen. Hozzászoktam a függetlenséghez, mármint ahhoz, hogy életvitelszerűen független maradjak, de nőként elvártam, hogy ugyanakkor tartozhassak is valakihez. Ez pedig pontosan így megadatott nekem Sebestyén által. Nem számolgattam, hogy mi mindenről mondok le a kedvéért. Azt hiszem, totálisan szerelmes voltam, de ez soha nem mondódott ki. Az sem, hogy ő mit érez irántam. Csak beosont a szállodai szobámba, amikor hivatalos utakon voltunk, eljött a bérelt kis lakásomba, kiszámíthatatlan időben, nem lehetett tudni, hogy netán a felesége utazott-e el éppen, vagy alkalmas alibit talált a távolmaradásra.

Aztán beütött a krach: a bérelt lakásomat csontig kirabolták. Én tehettem róla. Benne felejtettem a kulcscsomót a postaládában. Emelet, ajtószám, komplett kulcskészlet. Hülye lett volna a tettes, ha nem rabol ki. Még a bútorokból is elvitte, amelyek mozdíthatóak voltak. Háztartási gépek, készpénz, némi ékszer, mind fuccsba ment. Semmim sem maradt. Akkor már állt ez a házacska, Sebestyén vadászháznak építtette a személyi állomány rekreációs céljára, de csak ő maga használta. Ez bizony morális szempontból erősen kifogásolható, de azt hiszem, ez volt Sebestyén egyetlen kisiklása, viszonylag tiszta kezű volt ő a népi demokratikus kiskirályok között. Sokszor hozott el ide engemet is. A felesége és a gyerekei nem kedvelték a vadászatot, talán nem is tudták, hol van a céges vadászház. A szövetkezet elit gárdájában sokan tisztában voltak vele, hogy Sebestyén magánterrénuma a rekreációs célra épült kis dácса, ezek jobbnak látták, ha nem jelentenek be rá igényt, és jócskán lehettek olyanok is, akiknek fogalmuk sem volt a létezéséről. Amikor tehát ott álltam lenullázódva, Sebestyén betelepített ebbe a teljesen felszerelt, pompásan működő házba. A bérelt lakásomban jóformán csak a beépített bútorokat hagyta a szorgalmas fosztogató, a pusztá élethez is ezer dolgot kellett volna azonnal beszereznem, tehát mennyei áldásként ért ez a lehetőség.

Már megint kekeckedsz a szavakkal, Kisbarátném. Nem, nem mondhatom, hogy betörő, mert nem kellett betörnie, a kulcsaimmal jutott be a lakásba, hogy kifosszon. Na, ugye.

Csak a megmaradt néhány ruhát, edényt, a párnámat, paplanomat kellett bepakolni a kis Renault-ba – az ugyanis, minthogy nem a lakásban parkolt, kivételesen a tulajdonomban maradhatott. Így is két fordulóra volt szükség, főleg a banános dobozokat megtöltő könyveim miatt. Jellemző a kulturális állapotainkra, hogy a tettes a könyveket figyelemre sem méltatta. Körülbelül ennyi cuccom volt egyetemista koromban is, amikor összeköltöttünk a férjemmel. Másfél évtizedes szorgos munkavégzés és spórolás után ismét elért két bőrröndben minden vagyonom. Mondom, áldás volt, hogy itt a hegyen összkomfortos lakás fogadott. A fürdőszobának, a kandallónak, a komplett konyhának jobban örültem, mint a kertésszel gondoztatott angolkertnek és a teraszról nyíló pazar panorámának. Ezeket a korábbi kiruccanásaink során már amúgy is kellően megcsodáltam, és le is róttam a kötelező lelkesedési kvótát a büszkélkedő házigazdának. Mondtam már az előbb, a házat valahogy nem tudtam szeretni, nem érdekelt tulajdonképpen, csak az számított, hogy kényelmesen lakhatok benne. Furcsa, akkor nem jártattam ezen az eszemet, csak most, hogy beszélek róla, kezd derengeni, hogy minden bizonnyal nem mertem magamat teljesen otthon érezni benne. Annak ellenére, hogy Sebestyén sokkal több időt töltött velem, mint korábban. Jól esett neki, hogy ő ad fedelet a fejem fölé. Meg talán a feleségének is könnyebb volt beadnia, hogy kiugrik az erdőbe egy kis levegőt szívni, lazításként egy-két fáciánt vagy nyulacskát csővégre kapni, mint elhúzódó értekezletre hivatkozni a késedelmes hazatérés miatt. Még tán a titkárnője se tudta, hogy én lakom a vadászházban, és a góré hozzám jön, amikor meghagyja, hogy valamely sürgős esetben a vadászházban fogják tudni elérni telefonon. Mert volt a házban telefon is, de én persze nem adhattam meg a számot senkinek. Csak akkor lehetett engem munkaidőn kívül felhívni, amikor már megjelent a piacon a mobiltelefon. Bunkofonnak csúfolták, de én nem bántam, az elsők között beszereztem egyet, persze eleinte ez is csak félmegoldást jelentett, mert itt a hegyen igen gyenge a térérő még most is, nemhogy a kezdeti időben.

Mindig elfelejtem, hogy mennyire fiatal vagy. Azért hívták bunkofonnak, mert főleg a zizegő melegítő, félbűnöző vállalkozók használták, lévén hogy elég drága volt. Meg szokni is kellett hozzá. Ezek a bunkók minél nagyobb feltűnést óhajtottak kiváltani vele, így aztán a zizegős melegítő, a kabriolet nyitott tetővel és egy ordítózó alak a telefonját markolva ikonja lett a kilencvenes évek elejének. Ja persze, te a zizegős melegítő szociológiai besorolását sem ismerheted. Tényleg? Melyik film volt az? Na, örülök, hogy ez legalább megőrződik a jövőnek a régi életünkben. Te még nem tudod, milyen keserves megélni a múltunk teljes megsemmisülését.

Erről jut eszembe: a háztól való idegenkedésembe valószínűleg belejátszott, hogy feszengtem a szövetkezet pénzének magáncélra való felhasználása miatt. Én a képmutatás és a gátlástalan lopkodás rendszerének neveztem, ami a politikai gazdaságtan tanönyveink szerint az épülő szocializmus volt, a hiányosabb műveltségű szónokok pedig cucilizmusként emlegettek, és zsigerből elutasítottam. Egyenesen sorscsapásnak éreztem, hogy benne kell élnem. És hiába tudtam, hogy a sok közismert és még több titkos hatalmi visszaéléshez képest Sebestyén stiklije igazán semmisség, mégis rühelltem, hogy ő is lenyúlja a közvagyonból a magáét. Persze, igyekeztem mentséget találni számára. Például hogy a velem való találkozások megkönnyítése is célja lehetett, amikor elindította a vadászház-projektet, tehát jobban teszem, ha megtartóztatom magamat a morális ítélelkeztől. Pláne elvesztettem a jogomat a finnyáskodásra, amikor a bűnös objektum lakója lettem. Világos, hogy már eleve, e miatt a zavaros erkölcsi viszonyulás miatt sem tudtam megszeretni a házat.

Volt még egy körülmény, ami nyugtalanított. Sebestyén kicsit másképpen bánt velem, amikor a – bárha balkézről szerzett, de mégiscsak a saját birtokának számító – házba kezdett hozzám járni. Mintha természetesebbnek tekintette volna, hogy... hogy is mondjam... hogy a rendelkezésére állok. Addig az érződött, hogy tudatában van a nagylelkűségemnek, tudja, hogy én adok, és ő kap. Hálát éreztem ki a magatartásából, és ennek vége lett, mihelyt itt, a hegyen látogatott meg. Nagyon durván fogalmazva azt kell mondanom, hogy mintha a háziúr jött volna beszédni a lakbért.

Kedves vagy, hogy ennyire tiltakozol ez ellen a kellemetlen mondat ellen. Igazad van, elvetettem a sulykot. Ha tényleg a háziúr basáskodását észleltem volna Sebestyén magatartásában, akkor aligha maradtam volna vele további évekre, hiszen a keresetemből telt volna azért lakásbérletre, ahogyan a rablás előtti időkben is.

Ebben is igazad van: a pénzkérdés ebben az esetben fel sem merülhetett volna. Nincs az a pénz, amiért az önérzetem elviselte volna az alábecsülést, a metressz-státuszt.

Igazán hízelgő, jólesik. Annak látsz? Kemény csajnak? Csaj? Hol van az már! De csak ugyan... ha egy percig is... szakítottam volna vele. Nem tudom, honnan jött a számra az előbb az a gonosz mondat. Miért akartam lehúzni a sárba Sebestyént és magamat? Pedig... Ó, Istenem, mennyire, de mennyire jó volt nekünk együtt. Összepasszoltunk. Hidd el, oka volt, hogy húsz évig tartott ez a viszony.

Ne haragudj, aranyom, ez a történet nem egy romantikus tévéfilm sztorija. Igenis, viszonyt mondok, mert nem mondhatom, hogy szerelem. Ő ugyanis soha nem mondta nekem, hogy szeret. Előfordult, hogy nagy lélegzetet vett, és borzasztó erősen magához szorított, aztán igen lassan engedett el. Ez volt a legérzelmesebb megnyilvánulása. Bocsánat, hogy ilyen szemérmetlenül kibeszélem az intim perceinket, mi a fene ütött belém. Csak annyit még, hogy bennem néha feltolult és nagyon kikíváncozott az a szó. Erővel vissza kellett fojtanom. Másoknak az a szó elcsépelt és súlytalan. Az amerikai filmekben minden telefonbeszélgetést azzal a szóval fejeznek be. S nekem tabu volt. Semmiképpen sem hozhattam őt zavarba. Mit mondhatott volna nekem, ha én rátámadok az érzelmeimmel? Ugye?

Szóval szerinted túlszpilázom a dolgokat, és egyszerűen csak otthonosabban érezte magát itt a vadászházban, mint korábbi randevúinkon, mert azok mindig nálam zajlottak le. Hogy is mondtad? Benyomult? Micsoda szó! Benyomult az életterembe? Rádadásul a hím sanda számításával? Miket nem mondasz! Csakhogy ez így semmiképpen sem igaz. Az azért lehetséges, hogy valamelyest betolakodónak érezte magát az én magányos életembe. Erre soha nem gondoltam. Miért is gondoltam volna ilyesmire, amikor minden alkalommal repesve fogadtam. De hát ki tudja? Lelkiismeretes ember volt, el lehet képzelni, hogy nyomasztotta a nyilvánvaló aszimmetria a kapcsolatunkban. S ez valamelyest kiegyenlítőddött, amikor már ő adott fedelet a fejem fölé. Érdekes, ez tulajdonképpen ugyanaz a séma, mint amire az én gonosz mondatom épült, de micsoda különbség!

Tetszik. Szívesen elhiszem neked. Túlságosan is szívesen. Sajnos, én is elolvadva nézem a happy enddel végződő filmeket.

A vége felé Sebestyén ritkította a látogatásait, pedig több szabadideje volt már, nyugdíjba ment. Csakhogy épp ez fosztotta meg az alibi-lehetőségektől, nehezebben tudott a felesége mellől elkalandozni. Aztán egyszer csak elém tett egy paksaméta papírt, hogy írjam alá. Adásvételi szerződés volt, amely szerint én megveszem tőle ezt a házat. Ajándékozáshoz nem lett volna jogcíme, ezért választotta ezt az adásvételi formát a ház rám ruházásához. Az első percben teljesen összezavarodtam, jogászként sokkolt, hogy a szövetkezet tulajdonával akar rendelkezni, mert nem tudtam, hogy a rendszerváltozás utáni felfordulásban, amikor szétesett a szövetkezet, és az életképes üzemágak önálló kis cégekké alakultak, az életképtelenek pedig felmorzsolódtak, ő a káoszt kihasználva megvásárolta a szövetkezettől a vadászházat, tehát ténylegesen az ő tulajdonává vált, nyugodtan eladhatja nekem. Mármint papíron. Ugyanis nem volt pénzforgalom egyáltalán. Legalábbis én nem fizettem senkinek semmit.

Ha hiszed, ha nem, nemhogy nem örültem a nagylelkű ajándéknak, kétségbeestem tőle. Ki lettem fizetve. Egy téliesített víkendházat kaptam húszévi szeretői szolgálataimért. Megalázott voltam, s emellett felfogtam, hogy Sebestyén ezzel a búcsúajándékkal lezárta a kapcsolatotunkat.

Nem tudom, miért tette. Igaz, betegeskedni kezdett, de én az egyik gyengélkedése alkalmával egyenesen megmondtam neki, hogy nem muszáj minden találkozásunkkor ágyba bújnunk, jól elvagyunk egymással anélkül is, nem várom el tőle, hogy százévesen is szexatléta legyen, viszont elvárom, hogy száztíz évesen is a barátom maradjon. Nehéz volt elhinnem, hogy nincs többé szüksége rám. Nem voltam képes tudomásul venni, hogy – már megbocsáss a közönséges fogalmazásért – csak a farka hozta el hozzám húsz éven át. Valaminek történnie kellett, de ma sem tudom, mi volt az. Esetleg a felesége tudomást szerzett rólam, és válással zsarolta? Vagy friss hús kellett már neki? Azt hiszem, jobban elviseltem volna a szakítást, ha tudhatom az okát. De ahogy a húsz év alatt egyszer sem beszélünk a kapcsolatunk mibenlétéről, nem lehetett szóra bírni az elválásunk okáról sem. Nem cirkuszoltam, nem hívogattam telefonon, nem írtam neki ostromló leveleket. Az adásvételi szerződést a meglepetéstől elbambulva reflexszerűen aláírtam, a ház és a telek a nevemre került, nem lehetett visszacsinálni, pedig elkeseredett dühömben világga szerettem volna menni, el, messzire el megcsúfolt életem helyszínétől. Dühöt mondok, pedig valójában depressziós voltam. Nemhogy világga nem lettem volna képes menni, sokszor a kertkapuig is nehezen vánszorogtam ki. A kert lassanként elvadult. Amíg a szövetkezeté volt a ház, Sebestyén onnan küldött kertészt a gondozására, amikor már az ő tulajdona lett, innen az üdülőtelepről alkalmazott valakit, akit aztán a beköltözésem után én fizettem. De ez a kertész eladta az itteni házat, s nekem nem volt erőm másikat keresni, s végképpen nem volt erőm ahhoz, hogy magam lássak neki a sövényvágásnak, fűnyírásnak, gyomlálásnak, permetezésnek. A munkahelyemre még sikerült naponta odatoloncolni magamat, de semmi másra nem voltam képes. Persze, orvoshoz kellett volna fordulnom, de még mit nem, kinek mi köze hozzá, hogy mit csinálok, hagyjanak engem békén. Abban a helyzetben fogtam fel először teljes súlyával, hogy nem lett gyermekem, akiért érdemes lenne tovább élni. Most, így visszatekintve, tulajdonképpen nem csodálom, hogy padlóra kerültem.

Így telt el két és fél év. Aztán egyszer csak rányílt a szemem, hogy mennyire tönkrement a kert. Megsajnáltam az összenőtt, vadszőlővel, szederindával befont díszbokrokat, a több év alatt összepréselődött avarpáncél alatt pusztuló gyept, az elgombásodott, eltetvesedett fáimat. A bőszt kertész munka hozott vissza az életbe. Fizikailag is megerősödtem. Rákaptam az erdőjárásra is. Sokszor eltévedtem, itt a hegyekben hektikusan van, de főleg nincsen térerő, nem sokra mentem a GPS-szel, ám az eltévedés is segített a gyógyulásban, mert mozgósította az életösztönömet: nem volt mese, meg kellett magamat menteni.

Ne neved, kérlek, próbáld elképzelni, hogy forráság van, rég elfogyott a víz a kulacsodból, rólad meg dől az izzadság, egymás után mászod meg a hegycsúcsokat, és még mindig nem tudod, hol vagy, nincs jelzés a fákon, hogy használni lehessen a turista-térképet, és naná, hogy újabb meredek emelkedő áll előtted. Alkonyodik. És már minden lépésnél begörcsöl a vádli a sóvesztés miatt. A telefonod halott, amúgy sincs senki, akit segítségül hívhatnál. Világos, hogy muszáj minden erődet összeszedni, ott nem maradhatsz. Na, ettől gyogyulsz ki a depresszióból.

Hát ebben is van valami. Normális ember ez után a kaland után alighanem örökre megutálja a hegyeket. Vicces vagy, ez tetszik, hogy benned még a zöld színre is allergia fejlődött volna ki hasonló esetben. Én meg egyre jobban szeretem az erdőt. Úgy látszik, fogékony vagyok a kihívásokra. Valószínűleg kalandornak születtem. Vagy inkább lappangó mazochizmus ez bennem? Hiszen – most már láthatod – egy rideg, nehéz természetű emberbe szerettem bele egy életre, s az erdőbe is akkor, amikor megkínzott.

Újabban bezzeg ádáz figyelemmel őrzöm a kényelmemet. Csak szelíd emberekkel barátkozom. Te egy kicsit pimasz vagy, de ennyi tüskét még elviselek.

Kérsz még egy fröccsöt? Hozok másik szódát, ez már megmelegedett. Na, ugye! A régi-módi szódavíz! Hiába, a fröccs csak spriccelős szódával az igazi.

(Második beszélgetés)

Persze, jöjjön nyugodtan, főzze meg a kávéját! Ha kell, a telefonját és a laptopját is feltöltheti nálam. Ugyan már, csak nem képzeled, hogy kifizettettem magával a wattokat?! Hogyhogy nincs laptopja? Úgy tudom, valami online dologgal foglalkozik, itt a szomszédom mindig azt mondja, amikor valami problémája van a gépével, hogy majd magától megkérdezi. Ja úgy, a home office-hoz komolyabb felszerelés kell. Értem. Hát, akkor nem tudok segíteni. Délutánra már újra lesz áram az utcában, azt ígérték. Nem boszorkányság, nálam azért van áram olyankor is, amikor az egész utcában kikapcsolják, mert ezt a házat annak idején a felső utcában futó vezetékre kötötték rá. Fogalmam sincs, miért. A szolgáltató meg így hagyta, nem törődik vele. Nem értek hozzá, nekem jó így.

Hagyjon már békét ezzel a kifizetési mániájával. Amúgy is tartozom magának. Nagyon hálás vagyok, hogy a vihar után leszedte a kerítésről a rászakadt nagy faágat. Ha rajta maradt volna, kidöntötte vagy beroskasztotta volna, mire hazajövök. Igazán ritkán utazom el, de ha pár napra magára hagyom a házat, mindig történik valami baj. Egyszer csőrepedés is volt a távollétemben, ömlött az utcán a víz a vízaknámból, mint egy patak, naná, hogy a vízóra utáni szakaszon fagyott szét a cső, megfizethetetlen számlám lett volna, ha az a kedves fiú, tudja, aki szintén állandó lakos itt, nem zárja el. Az, amelyiknek nagyon díszes, faragott kerítése van. Miért haragszik rá? De hát abból él. Kell neki az a kemence, a kisebb tárgyakat abban égeti ki. A nagyobbakat elhordja valahova, de azt mondja, hogy a bérégetés annyiba kerül, hogy alig van haszna a padlóvázakon meg az óriás kaspókon. No igen, hát a kertje. Hát, az valóban olyan, mint egy hulladékgyűjtő udvar. Mindenre lecsap, amit kidobnak itt vagy a faluban. Ilyen a szegény ember. A nagyapám is ilyen volt. Guberált. A nagyanyám és az anyám nem győzték szidni, mert nem voltunk rászorulva, annyira szegények azért nem voltunk. Ők legalábbis nem érezték magukat annak. De amikor a nagyapám meghalt, és az egész cuccot elszállították egy konténerben, sorra derült ki, hogy erre is szükség volna, meg arra is szükség volna a nagyapám lomjaiból.

Vannak menő keramikuskok is, akiknek kiállítása szokott lenni, írnak róluk az újságban, szerepelnek a tévében, de ez a fiú csak a kézművesvásárokon tudja eladni a bögréit, kaspóit, mindenféle bigyót, én is vettem tőle egy gyertyatartót, nézze, ezt. Szép. Szóval nem bővli, amit készít. Azt mondja, hogy az áru szállítása, az árusítópult vagy sátor bérleti díja elviszi a bevétel nagy részét, és az alapanyagok is sokba kerülnek, nem is szólva a kemence

felfűtéséről, szóval szűkölködik szegény. Pedig többször díjat is nyert a kézművesvásárokon. Valami nivódíjat.

Nem az erdészettől lopkod, honnan veszi ezt? A hullott faágakat szedi össze az erdőben.

Na jó, belátom, lehet, hogy elemel egy-egy fatörzset a rakásból is, de mi az ahhoz képest, hogy itt mellettünk pöfögnek ki az erdőből a kisteherautók, sárral vastagon betapasztott rendszámablákkal, és dugig rakva frissen kivágott fával.

Hát igen. Kegyetlenül füstöl a kemencéje. De higgye el, jó fiú az, és most rettenetesen sajnálom.

Maga nem hallotta? Üljön le végre, úgyse tud most dolgozni áram nélkül. Inna még egy kávé? Én is lefőzhetek az én főzőmön, a magáét is újra megtölthetjük. Én nem kávézom. Teát iszom, azt is készíthetek, ilyen pocsék időben talán magának is jólesne. Rummal? Na látja, az volt a nagyapám mindene, a rumos tea. Igen, a guberálós nagyapámé. Ez az egy nagyapám volt, a másikat nem ismertem. Sajnos rumom nincs, csak rumaroma a sütéshez. Borom és konyakom viszont van. Tudja mit, hagyjuk a teát, a konyak is jól szolgálja az egészséget ilyen nedves hidegben. Délelőtt, éhgyomorral a leghatékonyabb. Ne nevéssen, az efféle iszogató banyának, mint én vagyok, jó befektetés éhgyomorral felhajtani egy pohárkával. Már megint ez a pénzmánia: ne aggódjon, majd viszonozza, amikor nálam lesz áramszünet.

A pálinkát is szeretem.

Jaj, Istenem, elvesztette a humorát? Nehogy már komolyan vegye, hogy zugivó vagyok!

Szóval azt azért már tudja, hogy az a furcsa csaj, aki egy ideje a fiúnál lakott, felszívódott. Nem, nem emiatt sajnálom, sőt, égi áldásnak tartom, hogy eltűnt. Nahát, hogy még magát is megtévesztette az a nő! Mindenki azt hitte, hogy egy drága lélek, kedves és segítőkész, kellemes társalgó, itt a telepen egy csomó házba bejáratos lett, még a családi bográcsosokhoz is meghívták.

Ne bánja, örüljön, hogy nem bonyolódott vele közelebbi ismeretségbe. Hát, azért túlzás, hogy annyira, de annyira csinos lenne, csak a korához képest tényleg jó az alakja. Maguk, férfiak...! Téved, nem volt köztük szex. A fiútól úgy tudom, hogy jó pár évvel ezelőtti szerelme volt ez a nő, együtt is éltek egy ideig. Aztán nem találkoztak, nem tudott a nőről semmit, amíg egyszer csak felbukkant itt, mondván, hogy erre járt, gondolta, benéz a régi barátjához. És itt ragadt. A fiú készséggel befogadta arra a várhatóan kis időre, amíg, a nő állítása szerint, a válása során megkapott lelépési pénzből vásárolt lakásából kiköltözik az előző tulajdonos, ugyanis nagyon kedvezményes áron tudta megvenni a lakást azzal a feltétellel, hogy megvárja, amíg az eladó új lakása elkészül. Nem is kellett siránkoznia a fiúnak, hogy jaj, nem maradt pénze, most aztán mit csináljon, mert ő jószívűen azonnal felkínálta neki az egyik szobáját. Pechére, mert lett gondja vele elég. Valami vakbélgyulladással kórházba kellett vitetni, aztán, amikor kiadták a kórházból, ápolni, gyógyszerekkel ellátni, orvosi felülvizsgálatokra kísérgetni. Fiatal és férfi, tehát sejtelve sincsen orvosi dolgokról, nem tudta felmérni, hogy mennyire beteg a lakóvendége, de szerintem a nő csak kihasználta a helyzetet, hiszen komissiózni itt a szomszédságban azért volt elég ereje. A fiúnak meggyűlt a baja a saját imádott kutyájával is. Öreg kutya, és hirtelen rémes rosszullétei voltak, hányt, fennakadt szemmel hevert az oldalán, a fiú rohant vele az állatorvoshoz minden alkalommal, és maga is tudja, hogy milyen drága egy állatorvosi vizsgálat vagy kezelés. Nem mertem felvetni, hogy legjobb volna elaltatni azt a kutyát, mert többé szóba se állna velem, és persze hiába is mondtam volna, inkább kölcsönadtam neki a pénzt, ami az állatorvosra kellett. És képzelje, egyszer megüti a fiú fülét, hogy az ajnározott barátnője sístergő gyűlölettel azt mondja a kutyának: „Miért nem tudsz már megdögleni, rohadék, mi a nyavalyát csináljak még veled, zabáld meg végre a vacsorádat, na, gyerünk, ettől végre felfordulsz.” A fiú persze felelősségre vonta, bár akkor még nem tudhatta, hogy mit takarnak a nő szavai. Szörnyű ordítózás kezdődött, idáig elhallatszott. A nő visított, mindent a fiúhoz vágott, ami a keze ügyébe akadt, telefont, törékeny dolgokat, persze, hogy láttam, mert összeszedtem a bátor-

ságomat, és a hangzavarra odarohantam a kerítésükhöz. Éppen ott, a kerítés tövében volt lerakva a kutya ételes tálja, és ahogy lenéztem, láttam, hogy a barna bogyók közé fehér tabletták vannak keverve. Nagyot kiáltottam, erre elhallgattak, rám meredtek, én pedig lemutattam a tálkára, és minden kiderült egy pillanat alatt. A nő a saját gyógyszerével, erős nyugtatókkal mérgezte folyamatosan a fiú kutyáját. Azért voltak neki ilyen tablettái, mert pszichiátriai kezelés alatt állt. A fiú hozta el neki a patikából, nem sejtve, hogy nem a vakbél-operáció utókezelésére való. Szóval ez a mindenkinek rokonszenves, csinos hölgyemény szabályos, klinikai elmebeteg. Vissza is került a pszichiátriára. A fiú azt mondta, hogy ment vele, mint a kisangyal, amikor visszapaterolta a kezelőorvosához. Annyit bomlott elmével is fel tudott mérni, hogy érdekesebb a gyógykezelést választania rendőrségi feljelentés helyett. Mert ez a jó fiú nem fordult a rendőrséghez, hiába biztattam. Elvégre őt is célba vehette volna a csaj. Nagy szerencse, hogy csak a kutyát akarta eltenni láb alól. Ez a maga tündéréje.

Jaj, bocsásson meg, csak ugratni akartam egy kicsit, persze, hogy nem a maga tündéréje.

A férfiaknak nehezebb egyedül élni, mint a nőknek. Jól el tudom képzelni, meg látom is a szingli barátaimon. Maga biztosan irigykedett egy kicsit az ifjú szomszédunkra. Ugye? Na, lássa már be, nem nagy ügy. Én is irigykedem minden fiatal lányra. Csak én nem utálom őket, maga meg utálja ezt a szegény árvát. Jó, rendben van, csak a füst miatt. Egyébként én azt hittem, hogy maga nincsen egyedül. Kicsi porontyokat szoktam látni a kertjében. Unokák? De hiszen magának szép családja van! Csak a felesége... Vele mi történt?

Szóval azért hazajön néha látogatóba. És, gondolom, a gyerekek is kimennek hozzá az unokákkal. Hány évig éltek kint? Ő is az egyetemen dolgozott? Nem hallottam erről a városról, furcsa neve van. Szép lehet, az egész Wales kellemes vidék. „Van-e ott folyó és földje jó? Legelőin fű kövér? Használt-e a megöntözés: a pártos honfi vér.” Hogyhogy? Ott dolgozott elég sok évig, és tényleg nem kapcsolt, hogy a maga Walese a velszi bárdok Walese? Pedig magának honvágya volt, mégsem jutott eszébe a régi memoriter? A honvágy hozta haza? Vagy csak a gyerekei közelében akart élni? Persze, buta kérdés, hiszen nem lehet szétválasztani a kettőt. Furcsa, hogy a felesége anyja létre nem jött vissza hozzájuk.

Szép, hogy ő is tartja a kapcsolatot a családdal, de kapcsolatot tartani nem ugyanaz, mint együtt élni. Ezt én mondom, akinek nincs családja, de nem tudom elképzelni, hogy bárhol a világban képes lennék egy földdarabot ugyanúgy a magaménak érezni, mint ezt itt.

Igen, ajándékba kaptam. Jól mondták magának. De jól tudják az életrajzomat a derék szomszédaim! Nem gondoltam volna, hogy még mindig pletykáznak rólam. Azt hittem, ebből már kiöregedtem. Ne szabadkozzon, nem baj, hogy szóba hozta. Hogy is volt? Maga azt mondta, hogy bárhol bármiféle földdarabot akkor érezhet magáénak az ember, ha megszenvedett érte. Nyilván arra célzott, hogy én ezért a földdarabért nem szenvedtem meg, mert kaptam a téeszelnök szeretőmtől. És azt is hozzágondolja, hogy pfuj.

Semmi gond, látja, igazam volt, a konyak éhgyomorra, délelőtt a legjobb befektetés. Pláne három konyak. Ugye, háromnál tartunk? Elzsibbaszt, mint a lidokain. Meg se kottyán egy kis sértegetés, sőt, jól jön, mert legalább feltámadnak valahai érzéseink. Előjönnek az emlékek. Borzasztó, hogy idővel már az emlékeink sem jelentenek semmit. Meghalunk saját magunkban. Már ha a fiatalkori magunkat egyáltalán azonosíthatjuk a jelenlegivel.

Maga újkéletű szóval egy *me-too* történetnek képzeli az én történetemet. A főnök és a titkárnője. A prostitúció legsilányabb formája. Hát téved. Először is nem a titkárnője voltam annak a valakinek, hanem vezető beosztású, megbecsült munkatársa. Másodszor meg húsz évet töltöttünk együtt. Ugye, mindjárt másképpen néz ki a dolog. Ennek ellenére nem tudtam jó szívvel fogadni ezt a pazar ajándékot, kínosnak éreztem, de nem volt módomban visszaadni, s aztán valahogy benne ragadtam. Ami a szenvedést illeti, nyugodt lehet, én is megszenvedtem ezért a földdarabért. Nem úgy, hogy kuporgatnom kellett a rávalót, mint

másoknak, gondolom, magának is, amikor felépíttette a szép kis nyaralóját. Másképpen szenvedtem meg.

Örülök, hogy megértette. Igen, boldogtalanul szerelmes voltam abba a pasiba, egyébként Botos Sebestyénnek hívták. Persze, ez sem ilyen egyszerű, mert én abban a bizonyos húsz évben boldog voltam vele. Azért tudtam a házában lakni, mert összetartoztunk, nem volt üzleti aktus jellege a felajánlott lakhatásnak. Ugyanis először csak lakója voltam a háznak, később íratta rám.

Nem tudom másképpen mondani: összetartoztunk. Én legalábbis hozzá tartoztam. Persze, tudtam, hogy ragaszkodik a feleségéhez és a családjához, és fenntartás nélkül tiszteltem ezt a ragaszkodást, de úgy vettem, hogy otthon jó családapa, férfiként viszont csakis az enyém. Aztán másképpen alakult. A ház rám íratása búcsúajándék volt. Először ezt fel se fogtam, rajtaütésszerűen intézte, és meglepetésemben elfogadtam. Nyugodtan kinevethet: jogász létemre képes voltam reflexből aláírni egy elem rakott papírt. De hiszen ő rakta elem, neki pedig... jobban bíztam benne, mint magamban. Aztán már nemigen találkoztunk. Nem keresett. Végig a húsz év alatt mindig csak ő keresett meg, munkaügyben, persze, felhívtam én is, de hogy találkozzunk, jöjjön el, látni szeretném, ilyen telefonhívást nem követtem el. Munkaügyben is inkább a titkárnőjének szóltam, hogy kérek pár percet, hívasson, amikor beférek az idejébe. Na, akkor, friss háztulajdonosként és elhagyott szeretőként olyanmilyre megszenvedtem ezért a földdarabért, hogy a maga elvárását bőségesen kielégíttettem. Utáltam, igen, utáltam a házamat, de kényszerűen benne laktam. El tudja képzelni, milyen az, ha az ember ellenséges érzülettel van az otthona iránt? El kellett volna mennem innen, de szétcsúsztam, tehetetlenül vonszoltam át magamat az órákon, a napokon, a heteken, s ez évekig, több mint két évig tartott. S aztán kezdett nem számítani a múlt, elfásultam. Hallottam, hogy nagybeteg lett, fájt érte a szívem, szó szerint sajgott, amikor rá gondoltam, de már érte sajgott, nem tőle. Kapott valami magas állami kitüntetést, benne volt a fotója az újságban, meg a neten is megkerestem, ijesztően megváltozott. Az a magabiztos, tömör férfi, aki volt, eltűnt, és egy elvékonyodott nyakú, ijedt pillantású öregembert láttam a fotón. Elő kellett vennem a régi fényképeit, hogy újra órá gondolhassak. Tudja, még a fényképeitől is bozsgásba jött a testem. Na, ezt már a negyedik konyak mondatta velem, felejtse el gyorsan. Gusztustalan, ha egy öregasszony ilyesmiről beszél.

A temetésén meghúzódtam a volt munkatársak gyűrűjében, de akkor még úgy éreztem, hogy valójában én vagyok az igazi özvegy, mert én voltam Sebestyén életének asszonya. Ezzel az öntudattal kezdtem vizsgálgatni a szemközt felsorakozó családot. Sokan voltak. Sebestyén felesége, gyerekei, azok házastársai, unokák, Sebestyén testvérei házastársastul, unokatestvérek, a feleség nővére, a menyük és a vejeik szülei, s a jó ég tudja, ki még. Sebestyén felesége szép volt. Szikkadt, idős asszony, egyenes tartású, fegyelmezett. Állt, nem támaszkodott senkire. Sírní sem sírt, csak az unokák pityeregtek. Sebestyén gyerekei már maguk is benne a korban, rajtuk is az a Sebestyénből ismerős összeszedettség, fegyelem látszott. Egyszerre megláttam, hogy mennyire illenek Sebestyénhez, mintha mind ugyanannak az erdőnek a fái lennének.

Nem, ötödiket már ne igyunk. De azért köszönöm. Igazán kedves, hogy vigasztalni akar a konyakkal. Mindazonáltal ne feledjük, ez az én saját konyakom, s már alig van az üvegben valamennyi.

Hát igen. Ott, a temetésen megértettem, hogy Sebestyén az övék volt, nem az enyém. Velük érezte magát otthon. Ott volt a bázis, itt meg egy időszakosan használt, kellemes kis üdülőház az intelligensen viselkedő lakójával.

Néhány nap után már tárgyilagosan tudtam szembenézni ezzel az igazsággal. Tárgyilagosan nézve pedig nincs benne semmi, amit sérelmezhetnék. Jutott nekem Sebestyénből, ami juthatott, s lám, az életemet ez a töredék is kitöltötte teljesen. Hát nem ez számít? Nem az, amit én megéltem vele? A szerelem? Még ha illúzió volt is?! S hirtelen rendben lévőnek

kezdttem tartani, hogy ezt a kis víkendházát nekem ajándékozta. Egészen addig úgy vettem, hogy kifizetett a „szolgáltataimért”, és ez a tudat megalázott. Azóta úgy veszem, hogy tudta, milyen sokkal adósom, s ezzel az ajándékozással ki akarta váltani a tartozását.

Hogyhogy nem érti? Hát én az egész valómat odaadtam neki, ő meg csak néhány órát adott nekem az idejéből. Fellengzősen hangzik, de ezt a házat a szerelmem viszonzása helyett kaptam tőle. Most már nincs bennem szégyenérzet a tulajdonlásával kapcsolatban, pedig korábban a szégyen minden más érzést kiszorított belőlem. Végre el tudtam fogadni, meg tudtam szeretni a házamat. Őt viszont, Sebestyént... Őrá már nem gondolok ugyanazzal a boldogító szenvedéllyel, tudja, felfogtam, hogy valójában idegen maradt.

Nem, dehogy, soha nem kívántam rosszat a feleségének. Mit nem gondol! Borzasztóan megvettem volna magamat, ha megfordult volna ilyesmi a fejemben. Nem spekuláltam a halálára, nem hitegettem magamat azzal, hogy akkor összeházasodhatnánk Sebestyénnel. Mondom, eszembe se jutott másféle felállás. Azért tarthatott húsz évig a viszonyunk, mert Sebestyén tisztában volt azzal, hogy nem akarok tőle többet, mint amit a találkozásaink adhatnak nekünk. Az elején még bizonyára aggasztotta, hogy majd előállok mindenféle követelődéssel, váljon el, vállaljon a nyilvánosság előtt is, költözzön hozzám, de aztán jobban megismert, és tulajdonképpen akkortól engedte el magát, akkortól mert igazán kedves lenni hozzám, már amennyire ő képes volt kedves lenni egyáltalán.

Nahát, ez meglep. Én azt gondoltam a keramikus fiú kutyáját mérgező nőről, hogy egyszerűen csak őrült. Maga a féltékenységgel magyarázza a dolgot, vagyis hogy a nő csupán azt akarta elérni, hogy a fiú kizárólag övele törődjön. Elismerem, ez stimmelhet. Általában nem gondolunk bele, hogy az őrült cselekedetnek is mindig van normális indítéka, az őrülség csupán a cselekedet gátlástalan kivitelezésében mutatkozik meg. Ki hitte volna, hogy maga ilyen képzett pszichológus! Nem képzett? Mindegy. Szóval emiatt gyanakszik, hogy én is rosszat forraltam a szerelmem családja ellen. Most már értem. Logikus lett volna. Úgy látszik, nemcsak az a különbség a kutyamérgező nő és közöttem, hogy ő őrült, nekem meg épek az erkölcsi gátlásaim, hanem az is, hogy a természetes ösztön benne működött, bennem meg nem. Ezen bizony gondolkodnom kell, hogyan is vagyok én az ösztöneimmel. Maga féltékeny szokott lenni?

Na, akkor örülhetek, hogy ezt az egy kórságot nem szabadította rám a Teremtő. Más kórságból juttatott eleget. Magának igencsak feladta a leckét a felesége azzal, hogy kétezer kilométeres távolságban éli az életét.

De nézze, közben már visszakapcsolták a villanyt. Égnek az utcai lámpák. Azért nem vette észre, mert még világos van. Sajnos, ma már nem sokáig lesz világosság. Utálom a novembert. Meg a decembert és januárt is. Februárban kezdek bízni a jobb évszakok eljövételében, hosszabbodnak a nappalok.

Dehogy tartott fel! Tapasztalhatta, hogy nagyon ki voltam éhezve emberi társaságra. Te-lebeszéltem a fejét az élettörténetemmel. Ez a baj az öregasszonyokkal. Mindnek élettörténete van.

Mondja csak nyugodtan. Kizárólag a bókokat és a dicséreteket szeretem, de ha muszáj, elviselem a kritikát is. Miért nincs kibékülve a kertemmel?

Nahát, már megbocsásson, de ez... Szóval ezzel nem tudok mit kezdeni. Tájédegen növényzet? Hát persze. A kert kert, az erdő meg erdő. Egy száz négyszögöles telkecskére nem ültet az ember tölgyfát, bükkfát meg kőrist, kifejlett állapotban el se férnének egymás mellett. Persze, az erdőben nem nő tuja, de jól takarnak a szomszéd felől, szükségem van rájuk. A japánbirs, az aranyvessző gyönyörűségeket virágzik, a csereszömörce levele, nézze, még nem gereblyéztem össze, mintha iparművész festette volna rá a mintát. A maga kertjében is rózsák virítanak, meg tavasszal szép tulipánokat láttam. Maga kimondottan pikkel a tujára. Ne haragudjon, de ezen csak nevetni tudok. Hiszen olyanok, mint a ciprusok. Karcsú dárdák az égnek szegezve. Toscanában például nemhogy nem tájidegen, egyenesen

jellemző ez a hegyes faforma, ó, de szépek a ciprusok a pinea fenyők ernyői között. Jó, jó, őrizze meg nyugalma, tudom, hogy ez nem Toscana. Itt terebélyes lombkoronát növesztenek a törzsükre a fák. Na és? Én is tájidegen voltam ide kerülve, ahogyan tájidegen lettem volna bárhol, világba vetett, gyökértelen, vakci embercsemete. Aztán meghonosodtam ezen a helyen, mialatt belenőttem egy sorsba, amely szükségképpen e kerthez és házhoz kötődik. Akár tetszik ez a tájnak, akár nem. Maga sem sorolható a hegyi kecskék vagy a vaddisznók rendszertani alfajába, maga sem született erdőlakó.

Na, ugye! Lássuk be, mi, civilizációk által kitermelt emberek alapjában véve tájidegenek volnánk mindenütt, mégis belakjuk a Földet. Erdők és kertek már együtt alkotják a tájakat, együtt a városokkal, a tanyákkal, a gyártelepekkel, az országutakkal, a benzinkutakkal, a szélerőművekkel. Minden, ami létezik a világon – a gyémánt kivételével –: kevercs. Tiszta, egynemű formákat csak az agyunk tud megképezni, amikor absztrahál. Nincsenek tiszta, egynemű érzelmeink sem. Én például már nem érzek szerelmet Sebestyén iránt, mégis szeretek rá gondolni, csak számon kérő harag is bujkál ebben a... nem is tudom, minek mondjam... Visszavágyásban? Sóvárgásban? Ugyanakkor megrémiszt a fagyos magány, amely azonnal kísértetni kezd, mihelyt ellene, az emlékeim ellen fordulok, és akkor belemelegülök az érte való, nem szűnő gyászom bizalmas, meleg otthonosságába. Katyvasz. Nincs neve. De ez a zavaros valami, amelyet valóban érzek.

Na, túlzásba estem. A fiatal egykori kolléganőm azt mondaná, túlspiláztam. Azt hiszem, ezzel a kevercs-elmélettel a kelleténél jobban sikerült lehurrognom a maga ártatlan kritikáját a növényeim tájidegenségét illetően. A tetejébe még magára zúdítottam az érzelmi katyvaszomat is. Jól megjárta velem.

Igen? Ez igazán vigasztaló. Remélem, mint amatőr pszichológus mégsem ír rólam tanulmányt. Mindenesetre köszönöm a türelmét. Tényleg köszönöm.

Menjen csak, nagyon eltelt az idő. Szívesen látom magát a következő áramszünet idejére is, jöjjön át nyugodtan. Ígérem, kevesebbet fogok beszélni. Esetleg hozzon majd magával konyakot.

Mondtam már, hogy a pálinka ellen sincs kifogásom.

MARKÓ BÉLA

Hazám lehetne

Gyakori álmom, hogy vége az útnak.
Körülvett Dante szörnyű erdeje?
Megfordulnék, és nincs már kezdete?
Dehogy. Innen, úgy tűnik, visszajutnak

mégis, kik eltévedtek. Régi házak.
Otthonos környék. Utcák és terek.
Mindenütt szolgálatkész emberek.
Segítenének. Ha kérdem, megállnak.

De nem tudják. Fogalmuk sincsen róla.
Pedig mintha mind ismerősöm volna.
Úgy hasonlítanak! És mégsem ők.

Az én hazám ez. Biztos vagyok benne.
Vagy csak ugyanolyan? Hazám lehetne?
Apám? Anyám? Vagy csak járókelők?

Mind kevesebb

Az este és a reggel összeér.
Megszoktam ezt. Pedig az éjszakában
történetek vannak. Eddig nem láttam.
Nem fecske röpködött, csak bőregér

fölöttünk. Denevér. Inkább a rím
kedvéért használom a réges-régi
elnevezést. Otthonosabb is. Népi
vagy népies. Akárcsak álmaim.

Mert a sötétben többször is kinyílik
az összezárt idő. Mély szakadék
az úton. Mind kevesebb tartalék.

Már rosszul alszom. Megébredek mindig.
Villanyt gyűjtök. Előbb fecskének tűnt.
Denevérszárny csupán. Az életünk.

Őszi oximoron

Körös-körül vörös vagy sárga foltok.
Már teleszórta mindenütt a kertet
röpcédulával, s láthatóan boldog
a barackfa. Idén először termett.

Vele egyszerre ültettük a meggyet.
Nem lett gyümölcse. Még élénkzöld lombot
visel. Túl korán indult. Odavesztek
virágai a fagyban. Úgy adódott,

hogy telibe találta. Majd jövőben
másképpen lesz talán. De áll ott zölden,
ki tudja, mit vár ilyen rezzenetlen.

Reménység? Elszalasztott lehetőség?
Mint egy rég elmúlt forradalom hőjét,
sajnálom őt. A barackot szerettem.

Csupa törmelék

Széttördelt mondatok. Felbontott utcák.
Földhalmok. Gödrök. Aszfaltdarabok.
Most végre élnek. A sár is ragyog.
Nem mást szolgálnak. Csak a saját múltját

mutatja mindegyik, mi volt s mi lett
megint. Nem eszköz, és nem is segítség
a szó, nem is boldogság vagy irigység,
nem része senkinek meg semminek.

Velük kell küzdenem, elébb s elébb,
nincs grammatika, és kötőszó sincsen,
csak illeszték volt, s most célá vált minden.

Lelassultam, mert csupa törmelék
az út, vigyáznom kell, hogy mire lépek.
Bárhol álljak meg, máris célba érek.

JÁSZ ATTILA

Feltámadásgyakorlatok

Avagy 1 életem és több halálom Szofi Márszóval

(részlet)

HOLLÓKOROM

Szeretném valahogy túlélni ezt a kudarcot is. Mert akármennyire is őt hibáztatják a barátaim, a szeretteim, minden ilyen kapcsolatban két hibás fél van, és még azt is megkockáztatom, ugyanolyan mértékben. Csak lehet jól csinálni a szakítást, és lehet rosszul. Egy bizonyos intelligencia felett azonban nem lehetséges rosszul csinálni. De attól függetlenül még ugyanúgy fog fájni. Sőt. Az ember jobban felméri, mit veszít, és nem a másakra dühösnek lenni sokkal nehezebb, mint rátolni minden hibát. Utálni kicsit vagy nagyon, és attól könnyebb lesz, de ez azért a lényegesen olcsóbbik megoldás, amit sohasem kedveltem. Szenvedek tehát, mellette újra visszatalálok a régi életemhez a hegyen, gyógyulok talán. A megszokott, napi rendszerességgel megjelenő három holló összezavar. Így éltünk mi is hármasan a fiával. Mindig ugyanakkor jönnek, repülnek a hegy felé reggel. Összezavarnak, mert újabban hol mindhárman jönnek, repülnek, hol pedig csak ketten vagy egyedül az apuka. Így változik bennem is naponta a remény és reménytelenség, hogy vissza tudjuk-e csinálni, vagy nem. Hogy érdemes-e, hogy akarjuk-e. És persze tudom az ő választát, és mégis.

Ugyanabban a helyzetben vagyok, mint annyiszor már. Egyedül a hegyi házban, megnyugvást keresve. Belső nyugalmat, békét. Akkor is, ha volt valakim esetleg távol, és akkor is, ha nem. Minden belőlem fakad, ezt nem szabad elfelejtenem. A tegnapi szikrázó napsütés után ma szürkés szomorúságban úszik a körülöttem levő táj. Van kedvem dolgozni, van kedvem bámulni kifelé a teraszablakon, várom a három hollót, most nem jönnek valamiért, és lesz kedvem sétálni menni a kutyával. A mára teljesen csupasz fák ágai megértően bólogatnak a feltámadó téli szélben. És akkor megértem, hogy az lesz, ami lesz. Hogy ennyire bölcsen kell hozzáállnom a dolgokhoz, reménykedni, tenni érte, de elfogadni, bízni a gondviselésben, hogy úgy lesz jó, ahogy, és nem véletlenül történik, ami történni fog. Egyszerre vigyáznak rám. Na, megjött ma is a három holló, egymás után, kicsit leszakadozva. Elöl apu, mögötte anyu, és kicsit hátrébb a gyerek. Aki már ugyanakkora persze.

Egy ajánlást tologatok, törölgetek és visszaírom folyton a megjelenés előtt álló kötetem elejére, ami egyszerre az égi és a földi szerelmemnek szólna, de a földi miatt folyton törlöm az egészet, mert az égire vonatkozó is csak akkor lenne érvényes, ha mindkettőjükre vonatkozhatna. Valószínűleg elég érthetetlen ez így, de ahogy megerősödik és elbizonytalanodik bennem a szándék, hogy folytassuk valahogy a kapcsolatunkat, vagy kezdjük újra másképpen, mint egy libikóka átbillen külső hatásra bennem a meggyőződés, ami az előbbi pillanatban annyira szilárdnak tűnt. És igen, ez volt a baj a kapcsolatunkkal is, hogy az egyik pillanatban a mennyben jártunk együtt, a következőben a poklok mélyére zuhantunk (szerinte), szintén együtt. Ez a két holló verzió, amikor mindkettő jön. Egymás mögött repülnek. Nem kommunikálnak, csak együtt re-

pülnek. De nekik ott van a gyerek, a közös ügy, és a hollók csak egyszer választanak párt, nem úgy, mint mi. Ezért nekik sokkal egyszerűbb. És való igaz, természetesen, hogy túl érzékeny vagyok, és ez hiba (szerinte), de ez a munkaeszközöm is, és hiába lenne egyszerűbb, ha a mindennapi életünkben nem így lenne, ez nem így működik. És számomra pedig ő bizonyos dolgokra, a másira való figyelésre érzékletlenebb, valójában teljesen kiszámíthatatlanul. Ez olykor roppant izgató is tud lenni, máskor pedig nagyon elkeserítő, hogy ennyire tud negligálni. Milyen furcsán működünk, ugye?

És persze nemcsak abban vagyok tökéletesen biztos, hogy a magam részéről 100%-osan szeretem, hanem azt is tudom, biztosan, hogy valahol, valahogy ő is szeret, ráadásul mondja is, még most is. Sajnos már többször is választottunk párt, nem sok sikerrel. Hollónak kellett volna születni! Ő meg azt mondja, hogy nem tud tőlem elszakadni. De velem se akar élni. Valamitől elképesztően nehéz volt az együttélés dolog (szerinte) néhanapján. Máskor meg egyáltalán nem. Ebben, ezen őrlődünk fel. Mit lehet csinálni ilyenkor? Ő vár, én próbálok türelmes lenni, elég nehezen megy. Úgy érzem, nem kapok elég szeretetet, figyelmet. Mondani könnyű, hogy szeretsz valakit, de éreztetni is vele, az más. Éppen most lehetne kiengedni egy kicsit, lazítani. Na, mindegy. A várakozás csak jót tehet. Egy ideig. Aztán úgyis az lesz, aminek kell. Ezek után nyilván ma reggel magányosan repül el erre a hollópasi.

Arra gondoltam, hogy mégis elhozom a cuccomat tőle. Ha mégse működne újra a dolog, sokkal rosszabb lenne utána visszamennem, odarángatni egy barátot vagy testvért, hogy segítsen elfuvarozni. És ezzel jelezni is akarom, hogy az általa kért várakozási idő nem tart örökké. Két héttel karácsony előtt rájöttem, hogy aki hagyja a másikat egyedül karácsonyozni, de azt állítja, hogy szereti, azzal nem szeretnék tovább várakozósdit játszani. Mert értem, hogy ő most töltődik már lassan másfél hónapja, mert neki egyedül jobb, ezt azért hangsúlyozta, és azt is, hogy biztosan félre fogom ezt érteni, hát persze, nem lehet mást egy ilyen kijelentéssel kezdeni, de azért naponta telefonál többször, mindenbe beavat, mintha minden rendben lenne köztünk. Nem érzi a távolodást, ami önkéntelenül együtt jár az idő külön múltatásával. Az emberi hang természetesen segít, meg tudja állítani a távolodást azokra az időkre, amíg beszélünk. Főleg az övé, mert az nagyon különleges, talán a hangjába szerettem bele először. Abban nyilvánult meg leginkább az a lény, aki engem teljesen elbűvölt. Mégis, két héttel karácsony előtt megszületik bennem az elhatározás, hogy időbeli korlátot állítok fel a számára szimpatikus, végtelennek tűnő várakozási idővel szemben. December 24-ét. Hogy addig kitartóan igyekszem várni, de az egyedül töltött szenteste után már nemigen lesz miről beszélni, telefonon biztosan nem. Ez a terv, elvágom a beszélgetés fonalát radikálisan. Év végéig csendbe fogok burkolózni, bármennyire fog is fájni. A hiánya. Legalább a hangját hallhattam, de sajnos ez nem megy így tovább. Megerősítésnek veszem, hogy ebben a pillanatban a hollópapa a szokásos útvonalán, a szemközti domb felett recsegős-rekedtes hollóhangján szintén kifejezi sajnálkozását. Kár, kár, kár. Épp nyitva a teraszajtó szellőztetés miatt, így félig süketen is tisztán hallok. Sajnos egyet kell értenem vele.

Azt hittem, idővel könnyebb lesz a „minden napba belehalni” projekt. De nem, mert, ugye, van a remény, és annak meg nem valósulásába az ember mindennap újra belehal. És nem lehet megszokni. Én nem tudom legalábbis. Reggel felkelek, feltámadok valahogy, és újra reménykedek, de csinálom közben a dolgom. És talán mindebből lehetne tudni, hogy ez a szerelem igazi. Volt.

Most múlik pontosan. Nem akarom engedni, hogy menjen. De nem csak rajtam múlik, van egy időkeret, ami behatárol, azon túl nem fogom tovább bírni, csak ha némaságba, csendbe burkolózom hosszan. Nagyon ijesztő, hogy okos emberként mennyire nem tudok semmit még a saját működésemről sem. Figyelem magam, és meg is lepődöm, mennyire sérülékeny vagyok a látszólag stabil felszín, sok évtized által edzett kéreg alatt. De talán nem baj, azt is jelzi, hogy még élek. Vannak érzéseim. Ma nem jött egyik holló sem.

Arra ébredtem, hogy ma reggeltől nem terhelem a szeretteimet, barátaimat a panaszaimmal, a szomorúságommal, folytonos bánatos hangfekvéssel és szomorú arckifejezéssel. Hollóhangommal és -mondanivalómmal. Hogy elég volt belőlem, másoknak bizonyára, csak így akarnak segíteni, hogy meghallgatnak folyton. És innen gondoltam azt, hogy jobban lehetek talán, te jó ég, gyógyulok?

Egy idősebb, gyönyörű királylány. Valahogy ezzel próbálom magyarázni, de valójában nem öregszik, csupán testi tünetek is megjelennek ötven év fölött. És éppen abból van a baj, szerintem, hogy ő nem veszi észre, hogy a királylányság kora lejárt. Benne maradt abban a régi mintában, amikor mindenki attól volt hasra esve, hogy ő milyen szép és okos. Ami idővel nem változott alapvetően, csak a királylányból királynő lett, amit nem vesz tudomásul, éppúgy elvárja a külső hajbókolást és a túldíszített udvarlást, mint régen. Udvartartása van még mindig, nem barátai, nagyon kevés kivételtől eltekintve persze. Sokáig tartott, míg rájöttem, mi a baj a királylányságával, mert amúgy elbűvölt engem is vele, és ez érvényes még jelen időben. Is. Elvarázsolt fél perc alatt, csak sajnos nem mindig ezt teszi, hanem analizál a maga sajátos, irracionális módján, amit nagyon nehéz tolerálni. Elképzelem, hogy a korábbi kapcsolatai, a kevésbé türelmesek, ezt hogy bírták. Vagy idővel lett csak ilyen, amit nem hinnék. És tudom, hogy nem bírták, különben nem én írnék itt róluk. A hollók ma ketten jönnek, furcsa módon az anyukát előreengedi a hollópapa, kicsit lemaradva repül utána. Jól megkülönböztethetők formára, méretre.

Barátnőjével beborozva kapok egy üzenetet tőle, hogy szeret és hiányzom neki, és igyekszik dolgozni magán. Másfél hónapja nem kaptam még csak hasonlót sem, így nagyon fellelkesülök, de azért visszafogottan, óvatosan válaszolok, kifejezve, hogy mennyire örülök ennek a vallomásnak, és nem reagálok rá, hogy remélem, nem csak a bor mondatja vele, mert tapasztalatom szerint, ha az ember jól iszik bort, őszinte lesz tőle. Ami persze nem mindig jó. De most napok óta érzem, hogy azért ez megváltoztatott valamit benne, így bennünk is. Végül arra jutok, lehet, hogy többet kéne boroznia, vagy ebben a nehéz különélős időszakban gyakrabban. A reggeli ködpárában nem nagyon látszik semmi, de talán mintha két sötét folt araszolna a domb fölött, bár inkább csak sejteni szeretném, mert a meditáció miatt félig le van hunyva a szemhéjam. A teraszajtó is csukva. Pedig pontosan ilyenkor szoktak jönni.

A mesterem-barátom meglátogatott váratlanul, ami nem is kellett volna annyira meglepjen, hiszen év végén mindig személyesen szokott eljönni hozzám a hegyre, vagy ahol éppen voltam karácsony előtt. És az mindig nagyon jó szokott lenni! Jót szokott tenni. Már maga a fizikális találkozás is, nyugodt beszélgetés, amikor nem csupán a hangját hallom, hanem végigvizslat kutató tekintetével, és megállapítja, hogy milyen jól nézek ki, még a bőröm is fénylik, mondja, és hogy a legutolsó találkozásunkkor, amikor meglátogatott a francia színésznőnél, mennyire nem néztem ki jól. Ezen mindig elgondolkodom, ilyen egy igazi mester, akkor nem közölte a negatívumot, csak most, amikor pozití-

vumot is tud mondani, bár nyilván akkor is jelzett indirekt módon. Csak nem vettem le, vagy nem akartam tudni. És persze kérdés nélkül kinyilatkoztatja, ami legjobban érdekeli, mit gondol, hogy látja a párkapcsolati jövőmet. Szerintem ez a francia színésznő nem tudja, kivel is van dolga valójában, nagyon el kéne engednem. És az egyéni jövőmet is, kéretlenül, miszerint nagy fordulat közeleg. Ami radikálisan pozitív változást hoz. És persze mindig pontosít, hogy ez talán csak a feladat, nem biztos, hogy kívülről látható dolog lesz. És hát persze dicsér, dicsér, dicsér. Mint mindig, amit alig tudok feldolgozni, de nyilván a pedagógiai módszer része. Aztán sokáig ülünk még együtt a meleg, félhomályos nappalimban. Ropog a tűz a kemencében, a két sötét, hollószerű lény pedig együtt gubbaszt a közelében. Hollópapák melegszenek.

Mennyire nehéz megszokni ezt az ég és föld közötti lebegést, ez jár a fejemben már napok óta. A kedvenc hollómra gondolok, aki az utóbbi időben rendszeresen egyedül araszol el a domb fölött, a teraszablakommal szemben, így pontosan látom mindig az olvasófotelemből. Hosszan nézek utána, bambulok inkább, ő meg közben talán már felért a hegy tetejére, ahol a fészke van. Én is ülök a sajátomban. Próbálok elfogadni a helyzetet, nem küzdeni ellene. Van, amikor feljebb kerül az ember, van, amikor lejjebb húzzák a súlyok, de ott lebegünk folyton. Ég és föld között, ahogy Kafka mondja. Ez milyen furcsa. És akár jó is lehet, ha el tudja fogadni az ember. Mint a papírsárkány, aminek a zsinórja a Teremtő kezében van, visszahúz, megengedi, röptet, és gyönyörködik az ívben, amit kirajzolok, zuhanás és emelkedés közben, ha ügyes vagyok. És ha ő is elég ügyes. Márpedig ő biztosan az általában. Még ha úgy tűnik olykor számunkra, hogy mégsem eléggé, akkor is kiderül, hogy nem rajta múlt. Ha éppen nem röpködök elég szépen, annak is van oka és hozadéka. Tanulok. Ezért vagyok itt. Nem mindig könnyű ezt elfogadni, de hát ismerjük a játékszabályokat, ez van. Tudni kéne, mi fér bele, mi nem.

Miért van az, hogy bizonyos emberek csak akkor vesznek komolyan, ha úgy érzik, éppen elveszítenek. Az elengedés fázisában akarnak csak bármit tenni a kapcsolatért, a viszonyért, kettőnkért. És milyen nehéz ezt újra és újra átgondolni, átérezni, megélni. Nyilván feladat van vele, munka. Soha nem találkoztam olyan emberrel eddigi életem során, aki folyton engem tett felelőssé a saját gyengesége, hibái miatt. Ám valójában elég logikus a dolog. És mivel szeretem, nem akarom megbántani. Ördögi kör zárul, kattan rám a bilincs. Ebből hogy szabadulok meg, nem tudom. Nem lehet elég okosnak lenni. A két holló ellentétes irányba repül most. Pedig én mindig csak egy irányba láttam őket szállni eddig.

Karácsony, szenteste délelőttje van, ha ez nem óriási képzavar, mindenestre engem nem zavar, de le kellett mennem biciklivel a faluba, a ritkás hófoltok között kissé ráfagyva a vázra, a kerekek gurultak szerencsére. Lefelé. És a felfelé tekerés lett az érdekes, mert lefelé sajnáltam magam, fáztam, szomorkodtam a karácsonyi egyedüllét miatt, fölfelé pedig néztem a hegyvonulatot, még fehér volt az erdők alatt minden, vágyat éreztem, hogy délután felmenjek, de tekerés közben csak csodáltam, milyen szép helyen élek, és bármikor felmehetek, ha hó, ha nem, és ahogy tekertem a hidegben, közben azt éreztem, hogy szabad vagyok. Mint az öreg hollóm a hegy tetején, egy hosszú, nehéz élet után. Hogy ez jó, nem akarok már feltétlenül máshol lenni, vele, na jó, ez nem volt ilyen egyértelmű, még mindig nagyon szeretem ezt a celeb színésznőt, de már legalább tudok örülni az apró, szép dolgoknak, és egyáltalán, észreveszem őket. Az is jó, hogy egyértelmű a helyzet, nem várom folyton a hí-

vását, amikor rám ér éppen, és jelentkezik. Két évem telt folytonos várakozásban. Azt éreztem a biciklin, hogy most végre jelen időben vagyok, éppen azt látom és élem, ami van. Pedig ez normálisan is milyen egyszerű lenne, kéne legyen, de nekem nem volt az. És ez olyan, mintha egy regény szereplőjéről beszélnék, noha rólam van szó. Azt hiszem.

Túléltem a karácsony éjszakát, ez is valami. Nyugszom megfele. Érzem. A hó teljesen eltűnt, tiszta lapot hozott, és nyomtalanul távozott. Most szikrázik a nap, mintha tavasz lenne, ilyenkor egészen könnyűnek tűnik a lét. Egyrészt. Másrészt pedig húzom-vonom az időt, hogy teljen, és újabb határidőket adok neki. Magamban. Hogy hátha onnan megváltozik valami. Egészen pontosan minden. Na, innen biztosan tudhatom, hogy ha látszólag jól érzem is magam, stabilnak, nagyon nem vagyok még az. Csak gubbasztok a vékony ágakból készített hollófészekben egyedül karácsony másnapján. Viszont mindezt legalább tudom. Ez se rossz fajta tudás!

Egy krakkói költőt olvasgatok egy ideje, az egyik kedvenc költőm, indirekt módon állandóan a szerelemről ír. A kedvenc író, aki francia volt, szintén, de ugyanígy indirekt módon. Kezdek gyanússá válni önmagam előtt, hogy csak őket tudom olvasni mostanában, és kínomban folytonosan szeretkezni szeretnék a francia színésznővel, akivel két hónapja szakításban vagyunk. És üldözöm őt a szerelmes vágyaimmal olykor, hogy legalább fotón láthassam, és meglepetésre nagyon jól reagál, tetszik neki, és küld is. Pedig nem kellene valójában, fekete hollólelkem mégis teljesen megfiatalodik néhány napra megint.

Tegnap szakítottunk közös megegyezéssel, hosszas és szép búcsúzás után. Azt gondolom, kedves Szofi, hogy a regényünk csak most kezdődik. Eddig csak élet volt, semmi irodalom benne. És ahogy régen is ilyen helyzetekben, sürgősen elmentem levágni a hajam, úgyis nagyon megritkult, eddig mindig ő vágta, úgy, ahogy sikerült, és én annyira szerettem ezt is, kicsit összevissza, csálén, de pont, ahogy a hollópapa érezhette magát folyamatosan. És most a régi, kamaszkori ismerőssel, a profi fodrásszal vágattam le, egészen rövidre, ahogy ilyenkor, gyász munkában szoktam volt mindig. Ebből is látszik, hogy tényleg indián vagyok. Ők is levágják a hajukat a gyász jeleként. Na, ez külsőségekben is egy új fejezet, mert ez a francia színésznő nagyon szerette a hullámos, kacsafarkas, szegénydzsonis hajállásomat, ami azért valamennyire megmaradt a hallókészülék takarása miatt, de eléggé szárnyaszegetten persze. Pont, ahogyan én is éreztem magam.

Ahogy eddig sohasem, a másik irányból, a szokásos reggeli meditációs időben feltűnik a hollóm, a papa, tesz egy kört, eddig ezt se tette soha, a tekintetem előtt, majd eltűnik a domb mögött, nem repül tovább, ahogy szokott, szerintem örökre, nem látom többet, így búcsúzott el. Valamitől. Valakiktől. Akik egy hollópár voltunk egy rövid ideig.

ZALÁN TIBOR

A Versek a hagyatékból-ciklus hiányai –
avagy régi motívumok felébresztése

FESTETLEN KÖVEK

Reggel a vizekkel küzdött Délelőtt köveket
gyűjtött hogy megfesse őket valaki Akiről
azt sem tudhatja kedves vagy csak figyelmes felé
Később olyan tág a délután mint a tenger és
olyan a létérzete akár a megfestendő
kő Nem csak a kő terhe mi kerül rá De az ő
sorsa hogy kinek üzen az ecsetet fogó kéz
Éjjel a teraszon a cigarettáját a szél
szívta végig Két ujj között a semmi égett
A derűről írt neki éjjel és hogy ne vegye
olyan komolyan az életet Tűnődik ezen
hogy élet és derű A függönyt huzat csapkodja
Minden oka megvan hogy boldog legyen És minden
ahhoz hogy ne Távolabb megfeneklett kék hajó

SZÉTMÁZOLT TÉRKÉP

Úgy került elő mintha soha nem ment volna el
Örökre Pedig tudta igen Egy pillanatra
ismét fölbukkant a remény – matrac a mélységből
melybe kapaszkodva túlsodródhattak volna a
veszélyes zátonyokon Csak a maradók miatt
vesztegettek időt Így banálisba fordult át
utolsó kísérletük menekülésre Közben
visszatért a fekete habzás A sértett hajó
tombolt Teste paraszával tükrök előtt kellett
vergődését lehűtenie Hiba volt a hús
émelygése is benne A szégyen szétmázolta
a szabadságba vivő utak térképrendszerét
Magát lemeztelenítve kért menekülést De
a matrac már lemerült szomjazó halottjával

KONTRA FERENC

A tóparton, hirtelen

Vasárnap délután volt. A víztükör csillámlása mintha köszöntés lett volna minden érkezőnek. Senki sem vigyázott a tóra, itt nem kellettek szabályok, még íratlanok sem. Valahonnan mégis tudtuk, mit tehetünk a városban a járdán, kit engedünk előre az ajtónál, talán már csak a postánál volt ilyen kinyitós, előre engedős lehetőség, másutt már magától nyílt a bejárat. Ez a tó is ilyen hagyományos volt, mint amilyent a kisdiákok szoktak a füzetükbe rajzolni kék éggel, zöld fákkal, hattyúkkal. A mólók farönk lábainál apró törpeharcsák rajai gyűltek össze és rebbentek szét. Azért szerettem kijönni, mert az év minden szakában sétáltak itt, idősek és fiatalok, kihozták a gyerekeket, nézelődtek a parton, üldögéltek, beszélgettek a padokon, főleg helybeliek.

De most máshogy történt.

Már láttam magamat messziről, ahogy szervilisen félrehúzódok, mert nekem ez a természetes. Hirtelen bejöttek a bokrok között. Nem ott, ahol mindenki járt, hanem betörték a tó területére, ott, ahol akartak. Úgy éreztem, fenyegetően leuralták a teret. Három nő jött négy uszkárral, egy rókavörös, egy füstszürke és két fekete volt, teljesen egyformára nyírva.

Nekem derékig értek.

Még sosem láttam ebből a fajtából ilyen langalétákat. Ahogy a járdához értek, eloldották a nyakörveiket, ez volt a jel, és a csaholó kutyák azonnal rohanni kezdtek a tó felé a fűvön, először arra gondoltam, hogy élvezik a hirtelen jött szabadságot, mint a gyerekek, akiknek megígérik, ha jók lesznek, kihozzák őket a tópartra, ahol kedvükre játszhatnak; de most nem idilli jelenet játszódott előttünk, mert az uszkárok pillanatok alatt vetkőztek ki önmagukból, elindultak a fővenyen az ellenkező irányba, aztán eltűntek a fűzfabokrok között, falkában maradtak, így erősebbek voltak, úgy közeledtek, mint akik a támadást gyakorolják.

A sétálók aggódva figyelték a száguldó kutyákat, tétovázva meg-megálltak, követték őket a tekintetükkel.

Elértek az erdőig, aztán megfordultak, és rohantak a sétálókkal párhuzamosan, fenyegetően, tiszta erőből, mint amikor a vadállatok előtt kinyílt a rács. Kontrollálatlan erőt sugallt, ahogyan egymás mellett futottak, ugráltak. A nyílt tér, a harapnivalóan smaragd pázsit és a tó zafírkék szomszédsága csak fokozta a jelenet pezsgését.

Aztán a hely is, a víz is megváltozott. A három nő cseverészve, kutyáikkal mit sem törődve sétált a parton a tó felé. A tér beszűkült előttem, amiért idejöttem, az elpárolgott egy perc alatt. A kutyák szinte dübörögve futottak, hallottam a hörgésüket, a nyálat, ahogy csapták fröcskölve a nyelvükkel, tiszta erőből. A rohanó állatok olyanok voltak, mint a lovak, vágtaztak el mellettem.

A sétálók ösztönösen félrehúzódtak, nehogy a kutyák útjába kerüljenek.

Egy házaspár jött velem szemben, ahogy elhaladtak mellettem, hallottam, ahogy a férfi azt mondta:

- Mindenki a kutyájára hasonlít.
- És így van ez fordítva is.

Tette hozzá a felesége. Kissé lemaradt, mert a telefonján rákeresett a lépésszámlálóra. Hümmögve lépkedett előre.

Megérintett a száguldás fenyegető szele, már azt sem néztem, merre futnak, mintha nehéz lett volna a levegő és párás, a tó is messze került, nehezen mentem előre, mintha szél fújna szemből, és sehogy sem akart már az ösvény az erdőhöz érni. Az órára néztem, még csak félórája sétáltam, ez még a szokásos terápia alapegységének sem tekinthető.

Igyekeztem nyugodtan viselkedni, szabályos léptekkel haladni, mert ha az ember fél, akkor elárulja a testbeszéde, kissé előredől, összehúzza magát, mintha viharban menne előre. Ezért megálltam, nagy levegőt vettem, kihúztam magam, úgy indultam tovább, mintha csak szórakozottan fürkészném a tó túlsó partját, ahol kis ketrecükből horgászok lódították előre csalitól ingázó dalmiljukat.

Csak mentem tovább az úton, mintha süvítő hidegben járnék, pedig sütött a nap, már május közepe volt, és jött az erdő, a nyugalom szigete, az ívelő ösvény a vörös somvesszőkkel.

Nyomás a tarkón, zsibbadás a végtagokban, lüktető halánték, feszülés a vállban és az állkapocsban, ilyenkor egy sétával megspórolhattam a délutáni gyógyszer bevitelét. Próbáltam kievickélni a saját szorongásomból, de a hullámok folyton visszadobtak, újrarájtszottam magamban, hogy a bokrok közül törtek elő, a parkoló felől, csak úgy bejöttek ide, mert nekik szabad, bemehetnek bárhova bármikor. Miért is tűnne fel nekik, hogy ők ilyenek, hiszen megtehetik, úgylis őket szólítják először az orvosnál, ők azok, akik megint leszorítottak az útról, mert nekik jár mindenféle előny, láttam a nagyapámat, amikor aláírt egy papírt, fel sem mert nézni rájuk közben, önként cserélte el a termőföldjét egy darab szikes árokpartért.

Nem vallhatom be még magamnak sem, legszívesebben beleordítanék a tóba, csak úgy, tiszta erőből.

A keskeny sétány egy erdős részben folytatódott tovább. A bokrok és fák közt ott is bevillant a tó.

Egy illat térített vissza az ösvényre, újra ott jártam, a lépteimre figyeltem. Megálltam, a légzőgyakorlatok után elgondolkodtam, hogy hívják ezt a fát, kis sárga virágai vannak, erős és kellemes az illata, ezüstös a levele, vékony, hosszúság. Szakrális jellegű, mert az ágain tövises, és olyan koszorút is szoktak készíteni belőle a templomokban, mint amilyent Krisztus viselt. Ezért gyakran ültetették golgotákra. Követtem az illatot, éreztem, hogy közeledem.

Odaértem, előtte álltam.

Olyan volt, mint egy kép a múltból. Azóta sem láttam ilyen fát. Természete szerint gyakran bokrosodó, ívesen lehajló ágú. Nagyanyámnak volt ilyen, a virágoskertre nyílt az ablaka, ott állt egy olajfűz, ez volt a másik neve. A körmenetkor a tövises ágaikból koszorút kötöttek, megszentelték, és amikor vihar közeledett, meggyújtották.

Ezüstporral hintett ágai élém hajlottak az útra, törtem néhányat belőle, emlékeztetőnek, mert régen éreztem ezt az összetéveszthetetlen illatot. Hátha még megmarad a vázában néhány napig, az illata igazi mindfulness-élmény, még sosem vizsgáltam ilyen közeli, sosem vettem észre az apró sárga virágokat, nem éreztem a természet erejét benne ilyen intenzíven, most vettem észre, hogy valójában milyen hatása van, árasztják az illatot, amelyet messziről érezni lehet, szinte fogva tart, és vezet végig az úton. Ilyenkor gondoltam azokra is, akik ezt a kis erdőt telepítették, hogy milyen jó érzéssel helyezték el

a fákat, hogy a tó felől is jól mutassanak, oszlopos jegenyék legyenek a támpontok, távolabb a nyárfák villantsák meg levelük fehér fonákját, itt pedig a bodzák nyújsák tenyérvirágjukat. Közben legyenek az ösvény mentén olyan csemegék, mint a vadalmák, a galagonyák és a gledícsiák. Regenerálódtam némiképp, átadhattam magam a megújuló reménynek vagy az újbóli beletörődésnek, a két érzés legbelül egy tőről fakadt.

Reccsent egy ág az úton. Egy fiatalember jött velem szemben, és köszönt.

Mindig meglepett, hogy itt, az erdei ösvényen általában köszöntek egymásnak az emberek, szép szokás volt. Aki besétált ide, hallotta a fülemüléket, és ettől otthon érezhette magát. Az idegenek nemigen sétáltak be a keskeny ösvényen, ha nem ismerték a helyet, nem kanyarodtak be, eső után kátyú is volt itt. Nekik ott volt a tó a gondosan nyírt fűvel, padokkal, az volt igazán a közösségi tér.

Indultam vissza.

A csipkebogyó-bokron túl elém tárult újra a tisztás, a téglával kirakott járda. Egy küszvágó csér elegáns röpte keretezte előttem a képet. A tó tükrén a nap szikrái felidéztek egy dallamot, amely ismétlődött a lépteimmel. Meg is feledkeztem a kutyákról. Pedig a rohanásuk iramába még mindig beleborzongtam. Most ott lihegtek, sündörögtek gazdáik körül. A három nő ugyanott beszélgetett a vízparton, ahol legutóbb láttam őket.

Ekkor indult el egy rejtélyes koreográfia, mintha színpadon tárult volna elém a táj kulisszája és egy bizonytalan kimenetelű dráma. A fenyegetettség érzése töltötte be a levegőt. Egy kis fehér kutyát láttam közeledni, mögötte a gazdája, egy köpcös, középkorú férfi lépkedett.

A nagyok odaosontak nyájaskodva, farkcsóválva a kis kutya köré, talán egy pillanatra kölcsönös volt az érdeklődésük, az is uszkár volt, csak sokkal kisebb fajta, szintén gondosan megnyírva, mintha élveznék a gazdáik, hogy mindegyiket így megformázzák, mint a kerti bukszusokat.

Köré magasodtak, mint az óriások, a viselkedésük dominanciát sugallt, eltakarták, körülvették, mint egy farkas, egyre agresszívebb lett a somfordálásuk, gomolygás támadt, a nagy kutyák hörögve jártak körbe.

Az egész jelenet hirtelen kiszámíthatatlanná vált.

A következő pillanatban felrepült a levegőbe a kis fehér kutya.

Kirepült a kör közepéből, és nyekkent egyet a fűvön.

Átvillant az agyamon, hogy lehetett volna egy gyerek, akár egy felnőtt is, akit agyarukkal feldobnak a levegőbe.

A gazdája ijedten rohant, hogy felkapja, megvédje kis fehér kutyáját.

Az egyik nő, aki az egyik nagy uszkárt kísérte, azonnal odarohant, hogy közbelépjen.

Lassítottam a lépteimet, hogy le ne maradjak valamiről. Persze, én is a történet végére voltam kíváncsi, nem a tanulságára. Nem néztem rájuk, egyikük arcát sem akartam látni.

Csak egy mondatot hallottam, kopogva, ahogyan a hideg eső a bádagon kopog.

– Jódos borogatást kell tenni rá, igazán semmiség, csak egy kicsit karcolódott fel a bőr.

Többre nem is méltatta a helyzetet, máris fordult vissza a barátnőjéhez.

A férfi zavartan próbálta megnyugtatni a karjában a kutyáját.

– Nem lesz semmi baj.

Közben figyelte, hogy az óriások még mindig ott somfordálnak körülöttük.

A tóra pillantottam, visszatükröződött benne a horizont közönye.

AMBRUS MÁTÉ

Non licet bovi

Az István utcában éjfél körül,
mikor a szobában sípol az éjszaka,
van, hogy az ember az egója szélén
állva meglátja, milyen is önmaga,
néz, mintha víztükörbe nézne
egy hímezett hazugság mögül,
majd egyensúlyát veszve szédül,
önmagába zuhan, és elmerül,

s magára talál a tudat mélyén
egy imaginárius pesti placcon,
ahol bebábozódva szendereg
a felgyülemlett lelki zaccon,
vagy vacogva csüng hideg
drótanyákból font erkélyén,
mintha szép szavakért kuncsorogna
egyedül a világ végén,

vagy egy ablakban könyököl,
teste szinte összehajtogatva,
s mintha szétágyúzott álomszótttest
szőne újra, vagy siratna:
maga elé mered, ujjaival egy
álomcafatot gyömöszöl,
arra gondol, mit tehetne és sóhajt,
mert nem Jupiter ő, csak kisökör.

Gúnyafoltozás

Összekaszabolt gúnyámat foltozom,
ha hajnalban kivet magából az ágy,
és zsibbadt elmével rácsodálkozom,
hogy a hangod, az a tompa zörrenés,
milliószor ismétlődő késelés
egy tudat alatti szűk sikátorban,
ahol én – úgy rémlik – mindig meghalok:
fájlalom a vagdalt májat, szúrt vesét,
tágra nyílt hasamba befütyül a szél,
s lassan összevérzem múltam szennyését.
Azután rendre ziláltan ébredek.
Söpröm magamról a törmelékeket,
mint vályogház légitámadás után,
s miközben a zsúptetőmet foltozom,
még éjfél tájt is azon gondolkozom,
a hangod miért van még hatással rám.
Hisz nem emlékszem tisztán és pontosan,
hogy mezzoszoprán volt-e, vagy kontraalt,
hogy csontig hatolt-e, mint a híg bazalt,
s hogy volt-e lüktetése, pulzusa.
Talán „csodás” volt, „bársonyos”, „kellemes”.
Jelzőt oszt a szenilis emlékezet,
mely évek óta félnémán és félvakon
a pincében haldoklik egy pamlagon,
s csak hangzatos semmitmondásra képes.

GY. SZABÓ ANDRÁS

A heimfeldi Krisztus

Előrebocsátom, kedves barátom, hogy semmiféle komolyan vehető kompetenciám e kérdésben nincs. Némi rálátásom talán igen, merem remélni, hogy több is egy kicsit az átlagosnál, de szakértelmem, értsd, a szakirodalomban való jártasságom hiányzik. Csupán műkedvelőnek, nyitott szemű, a látott jelenségen eltöprengő nézőnek tudom magam, korántsem a művészet fejlődését, ha egyáltalán van ilyen, folyamatában kísérő elemző elmének. A látvány visszaadásának, megörökítésének lehetőségei izgatnak, melyek mindig egyazon cél meghatározta irányban teljesedtek ki, vagy maradtak szerényebb, esetleg meddő kísérletek.

Igen, ez az a terület, melynek világáról annyit beszéltem Neked, kuszán és töredékesen, mert sokszor a magam számára sem tudtam megfogalmazni bizonyossággal, amit szerettem volna átadni. A felszín mögött izgatott a mélyebb terrén, mely a látható világ csodáit, gyakran igen hétköznapi keretek között, a transzcendencia magasságába tudja emelni. Mert azt a véleményemet Te is osztod, valahányszor erről beszélgetünk, hogy elképesztő alkotói fantázia és tudás kell ahhoz, hogy a papírra vagy vászonra fektetett, alapvetően két dimenzióban megvalósuló ábrázolás valami hihetetlen bravúr folytán eltérjen a megszokott látásmódtól, mintegy ellentmondjon neki. Hogy megnyíljon a néző előtt az illúzió varázsa!

Mantegnát mindig szerettem. Többször említetted, hogy a padovai festő alkotásaiból ezt az egyetlen egyet, a *Halott Krisztust* emelem ki leggyakrabban az életműből. Elismerem, igazad van, erről a képről beszéltem Neked legtöbbet, de szóba hoztam más munkáit is. Valószínű, az emberi test ábrázolásában, a halott Krisztus képi megformálásában a saját korában ő nyújtotta a legmeglepőbbet. A kiterített test látványa a fekvő halott lába felől nézve, ez az ágy lábánál elfoglalt nézőpont az, ami korábbról nem ismert közelségbe hozza az Isten fiát. Egy térben vagytok, ott vagy előtte, akár meg is érintheted. A test rövidül, tekinteted végigsiklik félmeztelen mozdulatlan alakján, az átszögelt talpaktól a combok és a kidomborodó mellkas vonalán át egészen a fejig, melynek merev, kissé felfelé tartott állkapcsát látod a feszülő bordák mögött. Az egész jelenetet horizontálisan nézed. Egyáltalán nem zavar, hogy a szép szakállas fej talán kicsit nagyobb a kellesténél; Vitruvius, az ókori elméleti tudós, polihisztor s maga Leonardo mester is a fej méretét az emberi test egynyolcadában határozta meg. Az ágyon fekvő alak perspektivikus, rövidített ábrázolása, ez a forradalmian újszerű látásmód teremti meg azt az illúziót, hogy ugyan észrevétlenül, de te is ott vagy a siratás szereplői között.

Évekkel ezelőtt Németországba, Kielbe hívtak meg egy urbanisztikai konferenciára, melynek előadásai a műemlékvédelem köré csoportosultak. Ez az öreg, hűvös levegőjű, szép Hanza-város a Balti-tenger partján, kikötőjében a jövő-menő természetes hajókkal, kompjaival, nyüzsgő belvárosával izgalmas látványt kínál a nap minden szakában. A konferencia elején, a vacsorát követő ismerkedő esten azt kértem egyik kedves, régi ottani kollégámtól, hogy vigyen

el Heimfeldbe, a valamikori tengerfenék vidékére, ahol Theodor Storm viharlovasának története is játszódik. Érdekelt maga a táj, a könyvekből jól ismert holsteini föld, de főleg Heimfeld nagyon régi temploma, melynek falai egy egészen különleges Krisztus-képet őriztek, melyről csak hallottam, de sohasem láttam. A kérésnek barátom örömmel tett eleget, s a konferencia utolsó napjának reggelén nekivágtunk a nem is oly távoli útnak. Nagy hódolója volt a művészeteknek, különösen a német késő gótika szárnyas oltárainak világában mozgott otthonosan, így a korabeli Krisztus-ábrázolásokat is jól ismerte. Az egész út talán létre sem jött volna, ha azon az ismerkedő esten elő nem kerül beszélgetésünk során a Mantegna-kép, melyet ő is nagyon szeretett, s ennek kapcsán hoztam szóba kérésemet. Heinrich barátom természetesen jól ismerte a heimfeldi Krisztust.

Napsütéses, tiszta reggel volt, amikor elindultunk. Széles, többsávos úton haladtunk egy darabig, aztán, hogy kielégítse kíváncsiságomat, barátom ráfordult egy keskenyebb útra, hogy még inkább élvezhessem a táj szépségét. Kerülő út volt, lényegesen hosszabb az autópályánál, bodza- és orgonabokrok szegélyezték, és nagyra nőtt hársfák kísérték távolabbról. A vidék valóban tengerfenék volt valamikor, régi ártéri terület, melyen itt is, ott is, akár Hollandiában, emeletnyi magasságú gátakkal szorították vissza a tenger habzó hullámain, hogy földet nyerjenek az itt lakók számára. Dagály idején, a gátak megépítése előtt, a lapos parti részek mind víz alatt álltak, a tenger felhúzódott a szárazföldre, nedves, ködös szürkesség borította a vidéket, mely Heinrich szerint még az emberek lelkét is megülte, innen Storm novelláinak hangulata.

Jó másfél órás kocsikázás után megérkeztünk Heimfeldbe. Egy rozstábla mellett vitt el az utunk, s alighogy elhagytuk a széles, ember nagyságú hamvaszöld kalászos, egy halom tetején megpillantottuk a templomot. Kis település volt Heimfeld, ottani viszonylatban közepes méretű, néhány magas homlokzatú régi házzal a főtéren. Maga a templom a falu északi végében, a már említett domb tetején állt terebélyes hársfák társaságában. Nem tartozott a nagy építmények közé, öreg templomocska volt, vidékies, szűk, afféle falusi kegyhely. Kőfal vette körbe, inkább ellipszis, mint kör formájú alakzatban, szépen faragott, kissé szabálytalanul illeszkedő terméskövekből. Nehézkés ívelésű bejáratí bolthajtása alacsony volt, egy nyúlánk termetű ember csak lehajtott fejjel bújhatott át rajta. Vastag, gyalulatlan deszkából készült ajtajához több generáció óta nem nyúlhatott hozzá senki. Nem is kellett, mert egymáshoz erősített sűrű erezésű, tömött fatáblái, melyeket széles vaspántok fogtak össze, állták az időt. Román stílusban épült, de már csúcsíves ablakai voltak. Heinrich lenyomta a nehéz kovácsolt kilincset, az ajtó egyik szárnya kinyílt, és mi beléptünk.

Te ismersz engem, tudod, nem megyek elébe azonnal az élménynek, szeretem megvárakoztatni a pillanatot. Így voltam most is. A templom meglehetősen szerény, eklektikus berendezésére esett először a tekintetem. A szószék, a padok kiképzése, a karzat minden dísz nélküli puritán megoldása bizony inkább falusi iparosok, egyszerű asztalosok keze munkáját őrizte, egyik sem tartozott az igényesebb művészi alkotások közé. Nehézkés, kicsit elnagyolt volt valamennyi. A festmény viszont, mely a szentély előtti nyugati oldalon, szemmagasságban helyezkedett el, ledöbrentett, felülmúlta minden várakozásomat. Elég nagy méretű kép volt, talán két méter hosszú, egy méter széles, vastag fekete keretbe foglalt festmény. Először nem is értettem, annyira váratlanul ért a minden hagyományos ábrázolást felrúgó kompozíció. Varázslatos volt, amit láttam, nem akartam hinni a szememnek.

A kép egy testet ábrázolt, mely akár a te tested is lehetett volna. Ugyanis a festő, akinek létéről semmit nem tudunk, azt akarta elhitetni veled, erre irányult minden szándéka, hogy te függsz a keresztfán. De hogyan is tudta elérni mindezt?

A keresztre feszített test úgy jelent meg a képen, hogy a mell nagy része, a váll, a fej nem szerepelt rajta. A kép alsó mezejében, pontosan a néző szemmagasságában, a mellkas alsó bordázata töltötte ki teljes szélességben a kép jobb és bal oldalát. Ez benned, a nézőben azt a hatást keltette, hogy a bordázott mellkas a te testrészed, ahogy magadénak láttad közvetlen alatta a horpadt has épp csak felvillanó részét, mely vércsíkos volt attól a sebtől, melyet a kivégzésre kijelölt légió egyik katonája ejtett lándzsája hegyével, közel a szívtájékhöz. A lefelé lógó test a térbeliség illúzióját keltve, perspektivikusan rövidült, az ágyékkötő rálátást engedett a két előrebukó combra, majd a térdekre, s valamivel lejjebb a szögekkel átvert lábfejekre. A nézőpont tehát befelé szűkült, a kép közepe irányába, ezért is vált láthatóvá egy ponton a test alatt, ugyancsak erős rövidülésben, összetartó éleivel maga a kereszt. Az evangéliumok szerint Krisztus hat órán át, a zsidó időszámításból kiindulva délután három órától este kilencig függött a keresztfán. Az égbolt épphogy megjelenő, hunyorgó csillagai, melyeket elhomályosuló tekintetével agóniája végső pillanataiban még láthatott, ott pislogtak a festményen is. Valahol mélyen alattad, a kereszt tövében, ott lenn a kis halmon három alak nézett föl rád, Mária, Mária Magdaléna és János. Mária görnyedt testtartásban Magdaléna mellett állt, aki karjai közt tartotta az összeesni készülő, síró anyát, a szóke János barna köpenyében valamivel tőlük távolabb térdelt. Arcukat eltorzította a fájdalom. A cohors katonái ekkor már elhagyták a helyszínt.

Nem tudom meddig állhattam a kép előtt, de azt hiszem, nagyon sokáig. Az illúzió, hogy én vagyok jelen a képen, én nézem odafentről, ami lent történik, benneltá tett, elvette minden szavamat. Egy pad támasztékára könyökölve néztem lenyűgözve a festményt. – Vajon mikor készülhetett? – kérdeztem Heinrichtől, aki némán ült mögöttem. – Csak találgatni lehet – felelte –, valamikor az ezeröt száz éves évek elején. Az egészben tényleg az a különös, hogy valóban semmit, de semmit nem tudunk a készítőjéről. – De hát a monogram az alján... – mondtam félig hangosan barátomnak – csak elindít valamilyen irányba...

Heinrich a fejét rázta: – C. V., bárki lehet – szólt elgondolkodva –, én még azt is el tudom képzelni, hogy környékbeli, falusi festő volt, egy ügyes kezű piktor, egy teljesen öntörvényű zseniális dilettáns. Nem ismerünk tőle más képet, de még csak hasonlót sem.

Szíven ütött, amit közölt. Újra körbenéztem a templombelsőn. Csúcsívek bordázták a mennyezetet, szép és viszonylag magas tetőszerkezet, de alatta a dísz nélküli karzat, a szószék, a csöpp kis szüette orgona, a padok nyers, durva felületű kiképzése, szegény, kispénzű eklézsiára vallott. Lehet, hogy ebből a környezetből jött ennek a kétségkívül páratlan alkotásnak a festője. Vidéki ember lehetett, egyetlen iskolához sem tartozó, amolyan ide-oda vándorló piktor. Esetleg korán elhalt, mielőtt életműve kiteljesedett volna, s talán ezért nem tartotta számon az utókor. De az is lehet, hogy megrendelések hiányában fordított hátat a festészetnek, feladta, nem volt a korában sikere, nem értették. Olyan művész volt, akit nem karolt fel senki.

Néztem a képet, és lassan felfedeztem a hiányosságait is. Mária félig hunyt szeméből záporosóként hullott a könny, és könnycseppjei, megtagadva a gravitációt, inkább az égbolt felé közelítettek, mint a földre. János riadt tekintete,

az arca, az elnyíló szája egy állatra, leginkább egy bárányra emlékeztetett. A csillagok sugarai pedáns rendben vették körbe az égitesteket, mint ahogy a gyerekrajzokon látható. De ez nem számított semmit, a bűvöletből, a csodálatomból nem vont le szemernyt sem. Míg a padsorokat elhagyva megindultunk a kijárat felé, végig a festményt néztem. Nem tartozom az érzelgős emberek közé, de ahogy ballagtunk le a kis domboldalon, megindultan, mély hálával gondoltam a rég halott ismeretlenre. – Akárhogy is, zseniális meglátású ember volt – mondtam félig magamnak, már a kocsiban ülve. – Lehet, hogy nem tartozott a fények és árnyak avatott kezelői közé, hiányzott belőle a részletekben is megbúvó festők magabiztossága, még azt is hajlandó vagyok elismerni, hogy kismesteres, jobb szó híján vidékies néhány megoldásában, lehet. De Istenemre mondom, ennél bátrabb Krisztus-ábrázolást még sosem láttam. Ebben a kis templomban, a heimeföldi templom falán egy olyan képpel örvendeztette meg a maroknyi gyülekezetet, ami kitágította az addigi ábrázolás meglévő dimenzióit, olyan utakon járt, amire csak jóval később, óvatosan helyezték lábukat a későbbi korok festői.

Ezért minden tiszteletem az övé!

MOLNÁR MIKLÓS

H. G. életének egy napja epifániába torkollik

Tele vagyok. Nincs túrni mód tovább:

Feszít a kóranyag, a zagyva táp.

Arany János: *Vojtina Ars poétikája*

H. G. állampolgár lemészárlása porhanyósan halogatódik, egyre csak halogatódik (minden szóra rá van rakódva az összes többi szó mocska): ha túléli az esedékes éjszakát, pirkadatkor fölriad majd lidérces szűköléséből, feje pokolian zúgni fog a másnaposságtól, gyomra duhajul kavarog, szájának hányásíze lesz, dermedt visszaalvásából előkecmeregve rémülten konstatálja, hogy percekben belül munkába kell indulnia, gyorsleltárt tart intim lomjain, rohan a klo-tyóra vizelni és a fürdőszobába zuhanyozni, kiüvölt a feleségének: – Kávét! –, kimossa a száját, megszemléli a tükörben szerelmes, utált és megszokhatatlan pucérságát, ellenőrzi nemi szervét, újabb napnyi haladékat ad borostás arcának, megtörülközik, megtornáztatja nyelvizmait, átpörgeti ujjai közt létének reguláit, kicsörtet a konyhába: – Miért nincs cukor ebben a kátrányleben? – és: – Miért bőgeted azt a rohadt kölyköt és/vagy rádiót! – ordítja –, Ne üvölts már megint! – üvölti a felesége –, Brawuá-brawué-nyíí! – bömböli a rádió meg a kölyök, magára rántja egyengöncseit, gondolkodását kordában tartó szögesdrótkalapját a fejébe csapja, rápaskol a felesége veres bélű görögdinnye-seg-gére, rávicsorog a kölykére, fohászt dünnyög Szar-Molochhoz, zúdul a lifthez, ádázul nyomja a hívógombot, a liftben kikotorja az orrát, megköti a cipőfűzőjét, zakója bélésével megtörölgeti multidioptriás szemüvegét, nem fogja elérni a buszt, lóhalálában futva mégis eléri, dugig van megint, borostás képébe szuszognak, a mellette állók képébe liheg, nesztek, pupákok, szagoljátok bűzös leheletem, sokféle szögleteset nyomnak a hátába, gondosan megtiporja a szomszédja lábát, induláskor-fékezéskor rádólnak és rájuk dől, nem tud vigyázni, á!, szíveskedik megnyomni a csengőt, ó!, kegyeskedik utat engedni, ach!, végül is leszállhat majd, vigyázzba rendezkedik, arcán igazhitű vicsorítás, alázattal vágányra száll, hivatalnokká kunkorul, belemosódik a struktúrába, irány az üzlet, ahol eladó, fürdőszobacsempét, járólapot, falfestéket, klozetcsészét, csirizt, légycsapót árulnak, főleg olyasmit tartanak raktáron, amit vásárlóik nem keresnek, vásárlóik olyasmit keresnek náluk, amit nem tartanak raktáron, tíz perccel kényszermunkakezdés után ér be, a főnöke szinte megdicséri, máskor negyedórát vagy húsz percet is késik, a raktárban behasítanak egy-egy stam-pedli vodkát, az üveg egyik előző napi vásárlójuk adománya, amiért kicígöltek a kocsijához hét mázsa piszoárkátrányt, korosodó, megejtően csúf, egzotiku-san girhes pénztárosnőjük kávét főz, hiába édeleg, semmilyen vágyat nem kelt bennük, a főnöknek is, neki is többször fölkinálkozott már, amilyen rámenős a csaj, előbb-utóbb leveszi a lábáról, és száналombból megdugja a szerencsétlent, a múltkor is, mivelhogy ilyesmire mindig kaphatók, rendesen leitatta őket, a csaj is jócskán elázott, diszkréten fonnyadt melleivel és éterien nyeszlett

combjaival traktálta délután a raktárban, elnyafogva, hogy bükkfatökö, szesz-kazán férje hónapok óta nem nyúl hozzá, alig bírta lehántani magáról, a főnököt le akarja szopni, de ő, arra hivatkozva, hogy nem akarja kuplerájja züllesztetni a munkahelyüket, erélyesen elhessegeti, meg fognak kávézni, megisszák a maradék vodkát, kishóblizzák, melyikük hoz sört, végsőre beállít a szomszédos temetkezési vállalatból a haverja, koporsótervező, ihletett potyás, lerí róla, hogy magába döntött már egy-két pohárral, utálja a koporsókat, készségét megnyergelve rálöcsölik a sörvásárlást, a forgalom gyér, végiglapoznak néhány frissen befutott pornóújságot, kiértékelik a legutóbbi vállalati kispályás focimeccset és a Retek Klub éjszakai horrorfilmjét, évődnek pénztárosnőjükkel: férjét a horrorfilm nézése intimitásokra ajzhatta, riposztként fölvekrezi szunnyadó kétségeiket nembeli képességeik iránt, közli, hogy válik, vevőt keres típusbútoraira, visszaérkezik koporsós cimborája a sörrel, isznak, forgalom továbbra is alig, vörös selyemszalagot ragasztanak a bolthelyiség parkettájára, néhány centire a faltól, és százforintos alapon snúroznak, elveszít egy ötszázast, a sörök gyorsan fogynak, át kéne lépni néhány percre a közeli csehóba, a főnöke acsarog: – Megint hosszú órákra ott fogsz ragadni, hűljön rád a bőr! –, addig fogadkozik és esküdözik, míg elindulhat nekrológus haverjával, a kocsma dugig lesz, alig fognak beférni, nagy nehezen sikerül letáborozniuk egy szögletasztalnál, sört isznak vodkával, dohányoznak és tereferélnek, élnek a rosszléti kapitalizmus alattvalóinak nemtelen életét, fürdőznek gyermektegyönámításuk zuhatagában, az éjjel újabb tűzfalra festették föl, hogy LE A GRAVITÁCIÓVAL!, a polgárőrség úgy próbált eltüntetni egy hasonló föliratot, hogy kivéste a falból, ettől látszik csak igazán, ötpercenként vizelnie kell, kriptikus ivótársa kiröhögi: átjáróház a veséje, bezzeg ő órákig vedeli a sört, de egyszer sem megy ki, sűrűn kivonul, egyszer rejszol is a krimó budiján, fejenként öt körre futja a pénzük, vagyis a pénze, a haverjának ritkán van suskája, szabotálja a koporsótervezést és a hivatalos gyászjelentések hasáblevonatainak javítását, sörglóriásan visszamennek az üzletbe, egy szállítmány vécélehúzó fogantyú érkezett, a főnök lehordja: – Pont ilyenkor lécelsz le, fújjon el a szél a talpad alatt! –, bepakolják a portékát, homályos célzásokkal és ígérekkel sikerül megfűzniük pénztárosnőjüket, hogy zizzenjen el a Zöld Takony becsületsüllyesztőbe néhány üveg sörért, délután, az állami gyerekgondozási szociálbaksis pihepuha családi törpeerődítményéből portyára merészkedve, betoppan a neje, beteg a kölyök és elromlott a rádió, megfázott/kiégett, – Mert állandóan agyonöltöztetted – mondja ő –, és örökké a Dankó Rádiót nyekergeted!, – Remélem, ma rendesen hazajössz, kapros bányászbakancs rostélyost csinállok vacsorára *Madame Bovary, c'est toi* módra, megpirított pásztorkapcát csukamájolaj-öntettel – mondja az asszony –, Megyek, galambom, hogyne mennék, kivált hogy sellőtestű, szirénszavú, hollóhajú hugicád is fölígérkezett hozzánk – mondja ő, az asszony csábosan valószínűnek ígéri a hollóhajú hugica látogatását, sikerül távozásra bírnia az asszonyt, közvetlenül ezután telefonálni fog az apja, megtudja tőle, hogy büntetőjogi zúrjai támadtak egynémely szarkasztikus tranzakciója miatt: a sajószentpéteri toronyóra-, szemfesték- és lőszergyártól selejtként, fillérekért leakasztott 850 fél pár, bal lábra való balletcipőt, különleges libatápként rászórt egy nyírségi libatenyésztőre, azzal kecsegtetve a faszit, hogy kéz alól alkatrészt kerít lerobbant ukrán kombájnjához, ennél is szédületesebb az a húzása, hogy örök áron, nagy halom dohányért elpasszolta a közoktatási minisztériumnak a szuperszonikus ceruzahegyező tervrajzát és műszaki leírását, az öreg széltoló kilátásba helyezi, hogy a

közeljövőben leugrik hozzájuk, összeállt valami butikos nyanyával, aki fölszámolta miatta az üzletét, és ráírta a pasaréti villáját, – Csak gyere, tatám, menyecskéstül! – mondja, durcás pénztárosnőjük keresztretjvényt bogoz, zárás után összeszámolják napi bevételüket, hétszázhetvenhétezer forint, neki kell postára vinnie, kriptoid cimborája is vele tart, latolgatják, hogy meg kéne pattanniuk a pénzzel, elverni az utolsó fillérig, néhány napos vészvigalom, és jöhet a bukovár, nem lenne kozmikus újdonság, ha rács mögé kerülnének, a közös fegyencmúlt a fundamentuma a köztük döngölődő cimboraságnak, koporsószabotőr pajtása is lehúzott már néhány évet fölforgatásért és békére uszításért, őt is lesítették, mikor hamis útlevéllal a Tűzföldre próbált utazni, onnan Norvégiába illant volna, várt rá egy kétméteres, másfél mászás szőke nő, a Velencei-tóban ismerkedtek meg pikolófiú korában, de nyista norvég szuperdebella, rothadozik a rendparti vécékagylók között, szeretne úgy elpatkolni, hogy a Karib-tengerbe vagy legalább a Szajnába fulladhasson, de nem reméli, hogy méltatlan életével méltó halálra játszhat, postára adják a napi bevételt, a főnökétől kölcsönként tízezrest italozásra fordítják, áttérnek fröccsre, egy bor-kimérés ajtajában rágósan, hosszadalmasan igazoltatják őket, ideiglenes megtorlásként, s hogy vigyázzba merevítettségüket föllazítsák, besettenkednek a tisztí klub rokokó éttermébe, Deákné vásznába göngyölt velős pacalt vacsoráznak, rajnai vörösbort isznak, zuhanvást lumpenesednek: váltig azon agyalnak, hogyan juthatnának gyorsan és illegálisan temérdek pénzhez és/vagy hatalomhoz, meddő gegviharzás, az örege bezzeg érti a csíziót, ők illedelmes balfácánok csupán, élhetetlen csődtömegek, bár a svádájuk nem rossz, zsibpiaci értékre kéne váltaniuk, fizetés nélkül meglépnek, fűtyörészve továbbállnak egy borozóba, ajánlatot tesz a pincérnőnek, zárás után megvárják, hazakísérik a város túlsó felébe, iparkodásaiknak nincs sok hozadékuk, a kapuban sietősen elköszön tőlük, épp nála vizitel kajakos vőlegénye, aki azzal keresi meg a betevőre valót, hogy fröccsöntőgépen műanyag Barbie-babákat kókányol, éjfélre jár, elfogy a cigarettájuk, járdára borítanak egy szemetes kukát, kínai játékrakétát csippentenek föl a szemétből, erőszakosan árulják a szembejövőknek, aki szóba ereszkedik velük, attól pénzt vagy életet lejmolnak, díszlépésben végigóbéogatják a fél várost, éjszakai bárban kötnek ki, többszörösen és hevesen kifossa magát, a hullabliccelőt, mert összeakadja a háromcsillagos luxusmosdót, kis híján meglincseli a személyzet, csapnivaló angolságát kifogásolva belekötnek a bárdalnokba, nem sikerül fölcsípniük se nőt, se férfit, a pénzzel bélelt osztrák vigécek mellett nincs játékkerük, fölcsípődniük sem sikerül, botrányt csapnak, mert méregdrágán sima csapvizet adnak Martini gyanánt, dulakodnak, irgalmatlanul kihajítják őket, két foga kilazul, multidioptriás szemüvege megreped, cimboráján több helyütt fölhasad a farmernadrág, vérzik a térde, széttaposnak néhány virágágyat, tébolyba kergetnek egy sziámi macskát, pityókás éjjeliőrrel polkáznak, behugyozik egy levélszekrénybe, koporsószimuláns pajtása, kezében a kínai játék rakétával, a pályaudvar felé támoanyag, egy közeli faluban két klambóval várja az asszonya, a vonatja reggel ötkor indul, H. G. kapacitálja: aludjon náluk, kerül még némi ital, ágytársnak ott a felesége, cimborája zordonan visszautasítja, a cimbor meg H. G. neje engesztelhetetlenül rühellik egymást, sokáig búcsúzkodnak, autóbusz már nem jár, taxit sem talál, gyalog indul majd útnak, fél három lesz, mire hazaér, a lift ezúttal szabad, fölmegy a tizedik emeletre, becsönget kétszobás, összkomfortos családi lakókriptájába, hangtalanul kinyílik az ajtó, feleségének, rádiónak-tévének, a kölyöknek meg a sellőtestű, szirénszavú, hol-

lőhajú hugicának se hírük, se hamvuk, egy élemedett korú, torzonborz csodabogár áll az előszoba közepén, tündöklő fényben, hórihorgasan, ösztövéren, félmeztelenül, durva szálú, ősz szakálla merő gubanc, püspöklila úszónadrágot visel, lábán dzsungelzöld selyempapucs, fején ébenfekete cilinder, H. G. látására fölcsillan a szeme, szorosan magához öleli, gyöngéden homlokon csókolja, és mély baritonján a fülébe suttogja: – *El delito mayor del hombre es haber nacido*. Sanyarú végzeted, *amigo mío*, hogy irdatlan terhet, ocsmány karmikus púpot kell cipelned, amit állandóan puffaszt és nehezít honfitársaid patetikus agyalágyultsága és csököttsége, a nemzeti karaktert átható dölyfös paranoia, az egymás elárulásában való perverz versengés, a virtusnak képzelt hitványság, gerinctelenség, lakájtempó, az évszázados teszetoszaság és rinyálás, senkiháziak kacérkodása a kultúrával, a szolgálalkú, nyámnyila behódolás az egymást váltó, ocsmánynál ocsmányabb politikai rendszereknek, s emiatt alig akad olyan osztályos társad, aki ne csömörlötten halna meg, akár önkezeivel segíti is át magát a holtak másnak remélt világába, akár szervetlen anyaghalmazzá hülyül is már jóval a kimúlása előtt, akár pedig öngyötrő türelemmel várja ki, míg fölkoncolja a gyilkos társadalom, a polipcsápokkal köréje burjánzó, agysejtjeit és idegszárait, képzeletét és vágyait kötőféken tartó, disznósírban pörkölt lelkületű, a pállott piros-fehér-zöld dunyha alját telefingó család és rokonság ebestül-macskástul (piros, mint az önfeladás szégyene, fehér, mint a kimeszelt árulás, zöld, mint a tehetetlenség taknya) – mindez a lelki rakomány csak akkor veszít halálos súlyából, ha idegenben, Hencidától-Bonchidától a lehető legtávolabb élhetsz; karmikus cókmókod annál könnyebb, minél kevésbé muszáj a fajtádbeliektől függöd, társaságukat elszenvedned, pojácás viszontagságaikban osztoznod, jóllehet véres vonzalékként magaddal kell hurcolnod a nyelvüket, holt óriások csodák csodájára életben maradt idiómáját, ezt a nem-emberien gyönyörű, vad, vérengző, vitriolos, egy másféle mindenségből idecsöppent, rettentő erejű, imára, bömbölésre, zokogásra termett, poklokat feszegető, az éden kapuján zörgető nyelvet, amely kigyalult és vezérel téged is, hiába vékonyítod láthatatlanná, Babszem Jankóvá töppedt nyálkás nációdhoz kötöz, elnyisszanthatatlan köldökzsinórral, végső leheletedig. Nyugodt lélekkel kelj föl esésedből, alázattal megvallván gyarlóságodat. Ne is csodálkozz, hogy elestél. Mert csoda-e, ha a betegség beteg, a gyöngeség gyönges s a gyarlóság gyarló? Minden erődből utáld meg gyöngeségedet, és önmagadba vetett nagy és erős bizalommal térj vissza a harcosok útjára, melyet botlásod által elhagytál, *santificado sea tu nombre*, és erőd szerint küzdj a legnemesbekért. Ügyet se vess gazdagságra, karrierre meg hírnévre. Koldusbot és függetlenség – ez legyen a jelszavad. Úri lócsiszárok évadján te maradj nomád senki. Szégyelld, ha nincs benned megértésre és igazságra törekvés, restelld, ha testedet-lelkedet nem tartod jó karban. Zúzd pozdorjává a mobiltelefonodat. Dönthetsz akként is, hogy gazember leszel; kiterítenek így is, úgy is. De ne mulaszd el a cserebogarak szedését sem, kivált a mostani cserebogaras esztendőkből. Összeszedésükben nagy segítségedre lehetnek a bábolnai csirkék, díszpulykák és gyöngytyúk. Lám csak: itt már látszik valami mozgás, már pirosodik a bőr, ez az izom már kezd megrándulni. Most figyelj, mindjárt mozgásba jössz. Rajta, iparkodjál. Ne tétovázz! Erélyesen láss neki. Egy-két-há-négy! Inci-finci, öttöm-pöttöm, perdülj táncra, kicsi tücsköm! Vess figurát, olyan cifrát, hogy a patkód vessen szikrát! Ha tudni akarod, ki vagyok, hát tudd meg, hogy föltámasztottam halottaiból a kóbor lovagrendet: én vagyok Don Quijote de la Mancha, sérelmek orvoslója, ferdesé-

gek eligazítója, törvénytelenések jóvá tevője, jogtalanságok megszüntetője, tartozások kiegyenlítője.

A koporsótervező homokos, szomorú, vizes síkon botorkál hazafelé az asszonyához* meg a két klambójához, és ilyesmik motoszkálnak a fejében: „a szar is le van szarva – elátkozott hely – mérgezett föld, mérgezett ég, menedék sehol – jellegéből kiforgatott ország, bunkofonhoz bilincselte, médiamoslékon és betegségek pályáján tartott lakosság – fajulva tengés az olcsó idő hasztalan sokában – ha a bamba csordára nézek, káromkodok vagy fütyörészek – aki nem látta Granadát, nem látott semmit – hallod-e, te majsai lány, a te pinád szőrös-e mán? – a világra jövés az ember legnagyobb bűne – Karthágó örök, pusztulnia kell újra meg újra – az esedékes Karthágónak Gáza-övezet a neve – miszlikbe robbanthatja-e a sárkányfog-vetemény a sártekét anélkül, hogy ő maga is elpusztulna? – milyen nyilakat lőjünk a jövőbe? mivé neveljük a fiainkat: anarchistává? terroristává? forradalmárrá? világcsavargóvá? zenebohóccá? csontkováccsá? csikóssá az alföldi rónán? vagy sem ezzé, sem azzá, hanem kertésszé, földművessé, vízen és szárazföldön járó kétkezi munkássá? – minden lehetséges: szögletes kör, fából vaskarika, vagy akár isten is, galaktikánként egy – ha a mi galaktikánk istene netán rikkancs, én is segítenék neki kiabálni – a világmindenségben cirka kéttrillió galaktika van – a Tejút százmilliárd állócsillaga több ezer bolygórendszert foglal magába – hány olyan bolygó akadhat köztük, amelyet értelmes lények népesítenek be: több száz? tizenhárom meg egy fél? egy sem? – le a gravitációval!”

A Szajna öngyilkosok fölfúvódott holttestét sodorja. Útban a tenger felé, zord méltósággal, csúfondáros ünnepélyességgel haladnak el a Pont-Neuf közepe boltíve alatt. Viszi őket a víz lefelé; nem Törökkanizsa, hanem Le Havre az útirány. Fokhagyma, húgy, bélsár, iszap, kígyónyál, záptojás, törkölypálinka, elgennyesedett foggyökér, rothadt hering, döggút egybekutyulódott szagát árasztó bűzbuborékokban szivárog föl tetemükből a kimúlásuk pillanatában bennük rekedt hahota. A vég véget ér, de a kezdet nem kezdődik el. Mondjuk, egy ilyen kezdet (valamirevaló írás így kezdődött hajdanában): „Ezerhétszázkilencvenhat május tizenötödikén Bonaparte tábornok bevonult Milánóba.” *In my end is my beginning.* Végemben ott a kezdetem. A létezés szappanoperájáról, az alkotóelemekről és okokról legyen elég, amit elmondtunk, mondhatná a Sztagirita.

* A szöveg – azon kívül, hogy *van* – semmit sem közöl a koporsótervező feleségéről. Ez netán holmi patriarchális ideológia háttérbeli működésének volna a következménye, mely kizárólag férfiakat léptet porondra, s a nők létezését oly magától értetődően adottnak tételezi, akár a levegőt vagy a tömegvonzását?

NOVOTNY TIHAMÉR

A felcsigázó, borzongató titkok lelki szegénye

Gvárdián Ferenc szobrászember festményeiről
legújabb kiállítása kapcsán¹

A 2025 novemberében 75. születésnapját ünneplő Gvárdián Ferenc szobrászember, hiszen 1997 óta biztosan tudjuk, hogy így aposztrofálja jómagát – *szobrászember* –:² újabban egyszerűsrim *festőember* is! Mert ha valóban ismerjük plasztikai életművének sajátos és különös, a formalista geometrikus absztrakciókkal eltökélten szembehelyezkedő, a transzcendenciák felé irányuló, alapvetően figurális jellegét, majd 2023-tól kibontakozó nem különben magabízó, az istenhitében világmagyarázatot, életformát, életminőséget és életcélt kereső, mély lelki tartalmakat hordozó, ábrázoló festészeti megnyilvánulásait, bizony nem ódzkodunk, nem vonakodunk a két kifejezés használatától. Ugyanis eredendően atavisztikus vágyának engedelmeskedve a sorsszerű és felemelő, mindent jelentő és mindent vivő ikonikus szobrászérája után a közelmúltban visszatért a művészpálya kiindulási pontjához, a szerzetesi alázattal művelt illuminátori tevékenységhez: az ecsethez, vászonhoz, falemezhez, valamint a szentséges témákhoz és színekhez.

A festészet tehát éppúgy Gvárdián-szerű állapot nála, mint a kőfaragás vagy a mintázás. Tudniillik már a személyneve is – *Gvárdián*, amely ferences vagy kapucinus rendházfőnököt, illetve őrt jelent – mennyi világi és szakrális titkot, valamint miatyánkos hiszekegyet sugall és sejtet, miközben azt érezzük, hogy éppen ez az elszánt konzervativizmus, ez a merész „hátranyitás” a legmegbízhatóbb jele annak, hogy csak a mindig újszerűen és frissen ható „mysterium fascinans” és „mysterium tremendum” lehet a hordozója, a kifejezője az igazi művészetnek, a valódi korszerűségének. Az örökös utóvéd pozíció az ő előőrsé!

Gvárdián Ferenc 1950. november 21-én született Budapesten. Gyermekkorát – amelyről oly személyesen és költőien ír első (már említett 1997-es) katalógusában – Budaörsön, Sasalmon, majd ismét Budaörsön töltötte. Ma is itt él. Közismert, bár nem hivalkodó figurája a városnak, Budapest nyugati kapujának. Középiskoláit a Roth Gyula Erdészeti Technikumban végezte Sopronban, ahol tanáraitól életre szóló műveltséget és erkölcsi tartást kapott. 1970-ben első díjat nyert a Kisfaludy Napok diákoknak meghirdetett képzőművészeti pályázatán Győrben. Ez inspirálta arra, hogy rendszeres képzőművészeti tanulmányokat folytasson a Ganz MÁVAG rajzsakkkörében. Első tanára Szilágyi Lajos volt. A 25 hónapos sorkatonai szolgálat, valamint sok-sok vargabetűs életpróba után 1982–88-ban a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász szakára járt, ahol Vigh Tamás szinte észrevétlenül, magát nem előtérbe tolva alakította, korrigálta látásmódját. A szobrászdiploma megszerzése után tagja lett a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, majd a Magyar Szobrász Társaságnak, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének, valamint a mára már megszűnt REGIOART Dél-Buda Környéki Regionális Művészeti Egyesületnek.

Köztéri művei láthatóak: a Kispesti temetőben a *Kárpáti család síremléke* (1995); Diszelben a *Harcosok sorozata* (1994–96); Budaörsön a *Szent Márton terrakotta reliefje* (1999); Ácsteszéren a *Szelíd formák* szabadtéri monumentuma (1997–2000); Budapesten a *Szily Kálmán emlékműve* (2002); a felvidéki Kisújfaluiban a *Kossuth Lajos domborműve* (2003); Budaörsön egyéni motívuma az *Időtorony* elnevezésű nagyméretű kültéri terrakotta szobron a REGIOART kollektív műveként az egykori Régészeti Gyűjtemény területén (2005); a budapesti Jaschik Álmos Művészeti Szakiskolában a *Kondé László és Jaschik Álmos emlékmű-reliefje* (2006; 2009); a Budaörsi Polgármesteri Hivatal épületének parkoló felőli nyitott belső udvarának falán a *Hungaria Nostra XXX. konferenciájának emlékérméje* (2011); valamint Szigetváron a *Szent Cecília terrakotta szobra* (2021).

Még mielőtt rátérnék Gvárdián újdonságot jelentő festményeinek bemutatására – továbbra is a tárgyilagos szótári tömörségnél maradván –, szobrászélelművét a következőképpen tudnám összefoglalni:³ kedveli a személyessé átírt, az archaikus mezopotámiai, etruszk, görög, római kultúrából merítkező mitológiai, valamint a vallásos, elsősorban a Bibliából táplálkozó témákat, illetve a prehistorikus (tehát az írott történelem előtti) kultúrák formáit, illetve az ősi civilizációk és hitvilágok jelképrendszereit. Kezdetben elsősorban kővel, kőkombinációkkal és körplasztikának számító, tömbös, csavart, ellaposított, idolszerű kőfaragványok alkotásával foglalkozott, majd viaszveszejtéses technikával készítette kéttenyérnyinél alig kisebb vagy nagyobb metaforikus bronzlényeit.

Később fából, pálcikákból, nádból, spárgából, cérnából, vászondarabokból, valamint méhviaszból építette, rakta, kötözte, ragasztotta össze kis- és nagyméretű, a térkereszt vagy a spirál erővonalait felvevő, törekeny és/vagy rurális, barbár, nyers szerkezetű szobrai. Az egyedi módon megformált kisebbekről mindig csak egyetlenegy bronzmásolatot öntetett. Később jöttek: a samottos agyagból gyúrt és rétegesen felépített, a szintén budaörsi Szarka Tamás keramikus-iparművész helyi műhelyében kiégettetett, leginkább az hommage, az in memoriam, valamint a képzőművészeti parafrázis műfajának hódoló, sokszor festészeti ihletettséggű ikonikus, a torzítás eszközeitől sem visszariadó terrakotta művek. Történetesen a 2007-es esztendőtt kellene megjelölnünk kezdeti dátumként, amikor is Gvárdián Ferenc elkészítette első nagyobb méretű égetett agyagszobrai. Név szerint az *Archaikus lényt*, az *Imádkozó alakot* és a *Pompeji kutyát*, amelyek még az előző ciklusainak mitikus alakjaihoz kötődtek, mint ahogy a kicsit később megmintázottak közül a *Túlsó oldalon*, a *Lélekbagoly* és a *Főnix* (madár) is. Azonban a *Merengő nő hátrahúzott vállakkal*, a *Szent Kristóf* és a *Macskás ember* már annak az új felfogásnak és irányultságnak a jegyében születtek, amelyről a későbbi hommage, in memoriam és parafrázis típusú művek szóltak. Tudniillik Gvárdián a sík és a tér viszonyát egy egészen sajátos forma-anamorfozissal átértelmezve és összekapcsolva olyan ikonikus tömörséggű és felfogású mellszobrokat (esetenként egész alakos figurákat) gyúrt-épített samottos agyagból, amelyekben tiszteletét és hódolatát rótta le a számára fontossá vált rendhagyó művészelődök előtt. Az eddig elkészült opusok között ott sorakoznak már Rembrandt, Giacometti, Morandi, Egry József, Gulácsy Lajos, Vajda Lajos és a 2006-ban elhunyt budaörsi alkotótárs, Kovács László, valamint Bartók Béla, illetve Pilinszky János és Simone Weil portréi, hogy a Feofan Grek és Andrej Rubljov plasztikába forgatott kitüntetett ikonjairól vagy az *Avignoni pietà*ról, illetve az *Hommage à Matthias Grünewald* triptichonjáról már ne is beszéljünk. Ezek a szobrok a tudatosan keresett és felvállalt formai problémákon túl a választott elődök szellemi világában való megmártózásról és/vagy hitvalló, vallásos sorsával történő azonosulásról, illetve a példaképkövetésről, a példaképteremtésről szóltak.

Gvárdián tehát a kiemelt művésznagyságokat, illetve a gótika és a reneszánsz határán keletkező, a perspektívát, a gravitációt és az árnyékot nélkülöző szent ikonokat az illuzórikus síkból úgy fordította át az éles körvonalakat és beszédes anyagfelületeket egyaránt használó konkrét plasztikai térbe, hogy a két és három dimenzió közötti átmenetek, viszonylagosságok és „értelmezhetetlenségek” – a torzítás és az aránytalanná tevés eszközei által kissé „megbolondítva” – szokatlanul új lélektani formát és felfokozott töltést kapjanak.

Valamelyest eltért ettől az alkotói útiránytól például akkor, amikor Michelangelo *Rondanini Pietà*ját úgy idézte meg, hogy a szobor befejezetlenségéből adódó problémáit szintén a torzítás segítségével és a főnézet hangsúlyozásával archaikusan újszerű plasztikává alakította. Figyelemre méltó tény továbbá az is, hogy Gvárdián fotók és papírképek, illetve művészi reprodukciók alapján dolgozott, amikor térbe forgatva megidézett, megelevenített, animált és átírt egy-egy példaértékű műalkotást vagy személyt. Sohasem a látott, hanem a mögöttes, a tudott, másképpen fogalmazva: a látható mögötti láthatatlan dolgok érdekelték őt! Ugyanakkor kétségtelen, hogy az a szubjektíve összpontosult szellemi energia, amely körülengi ezeket a

szobrokat, s rendre megigézi és elvarázsolja tekintetünket, nem utolsósorban a mellékük rendelkezhető olvasmány- és műveltségélményünkéből is táplálkozik és növekszik.

Végül – legalábbis a dolgok mai állása szerint – az *Ars Sacra* típusú, elsősorban bibliai témájú és az egyes katolikus szentek életével foglalkozó festmények megjelenése előtt a szintén szakrális, elsősorban újszövetségi tárgyú rusztikus megmunkálású homokkőszobrok (*Máté, Márk, Lukács, János*), valamint a fehér, szürke és vörös márványból faragott, csiszolt ikonikus tömörségű, keresztényi lelkületű plastikák zárták az eddigi szobrászéletművet (*Jó Pásztor*, 2020; *Levétel a keresztről XIII.*, 2020; *Stációk V.*, 2021; *„...ne légy hitetlen...”,* 2021; *Sírbatétel XIV.*, 2021). Ilyen értelemben tehát a tanúságtétel felé tendáló kisszobrokat teljesen természetes módon váltották fel a 2023-tól megjelenő hasonló tematikájú festmények.

Gvárdián Ferencnek már két korai, 1975–76-ból származó, vöröses-narancsos háttérből kiemelkedő ikonikus szemléletű önarcképe is arról győz meg bennünket, hogy eredendően kegyelmi ajándékként kapta meg az ég felé nézés és a befelé fordulás, a lélekvizsgálat és a mélyre, a dolgok mögé látás képességét. Azt a homályos késztetést, amely végeredményben minden létezőben az „istenképiség” jelenvalóságát, a teremtés okát és célját, az életminőségek transzcendentális beágyazódását, útját, fejlődését keresi-kutatja. Bár a festést majd ötven éven át szüneteltette, szobrászatát is ugyanez a késztetés működtette. Ám a színek, a festett képek iránt érzett ab ovo érzékenységtől és vágyától ezek szerint még a szobrászanyagokkal való örömteli és eredményes foglalkozás sem távolította, térítette el. Idős korára elemi erővel tört rá a régi-új késztetés, amelynek nem tudott ellenállni.

Gazdag lelkiségű, leheletfinom és érzékeny, bensőséges hangulatú, egyszer derűsen világos és áttetsző, máskor egészen sötét, már-már a láthatatlanság határát súroló, mélytengeri színárnyalatokban tobzódó festményeinek témáit leginkább az Újszövetségből, Jézus, a megváltó Krisztus és Keresztelő Szent János, valamint Szent Ferenc életéből meríti.

A *Kiűzetés a templomból* alcímű festményének kötelekből ostort fonó magányos Krisztusa – ahol a kép valódi címe mint betű- és számjelölés kerül a mű ében-vörös tónusú jobb felső háttérére (Lk 19, 45-46) [„Aztán bement a templomba és kiűzte onnan a kereskedőket. »Írva van – mondta nekik: – házam imádságnak a háza, ti pedig rablók barlangjává tettétek.«”] – a „Bontsátok le ezt a templomot, és én három nap alatt fölépítem azt!” (Jn 2, 19) nyugodt öntudatával áll a vásznon nem szereplő jeruzsálemi zsidók előtt.

A *Krisztus kigúnyolása (Hommage à Gulácsy Lajos)* jelölésű két azonos című, de különböző méretű festmény talán Gvárdián Ferenc eddigi két legtitokzatosabb műve, ahol a szerepjátékokat űző talányos Gulácsytól megidézett és átírt két szembejövő figura – *A bolond és a katona* – a mindent tudók idők felett álló okosságával néz a felismert, nekünk háttal álló töviskoronás Krisztusra, mint Megváltóra.

Ám Gvárdián arra is vállalkozik, hogy megfesse Isten Jézus Krisztusban megtestesült egyetlen hiteles és valódi arcát, a Megváltó nem emberkéz alkotta igaz képmását, úgyis, mint Veronika kendőjét, s úgy is, mint a torinói lepel aranyba „öntött” portréját, amely a keresztény művészet legfőbb, legfontosabb alapját, hitbéli meggyőződését, kiindulási pontját jelképezi. „Az ikont fényre festik – s ezzel [...] kimondtam az ikonfestészet ontológiájának lényegét. Az ikonfestészeti hagyománynak leginkább megfelelő fény aranyozással készül, tehát nem szín, hanem a fény, maga a tiszta fény. Más szóval, az ikon minden képe az aranyló kegyelem tengerében létezik; az isteni fény áradatától körülfogva” – idézi Ruzsa György P. Florenszkijt *Az ikonfestészet lexikona* című kötet előszavában.⁴ Azonban alkotónk megfesti aranyban fürdő időtlen *Ikonjának* ellentétpárját is „*Fény*” kép címmel, amelyre inkább illik a „színekben való elmélkedés” meghatározása.⁵ Sőt, még találóbban: a színekben való tobzódás megtestesítő, meglevenítő erejének pozitív képessége.

Ugyan nem sorozatként, hanem önálló darabokként alkotónk megfesti Krisztus kínszenvedésének, keresztútjának egyes állomásait is: *Stáció III. (Krisztus elesik a kereszttel)*; *Stáció IV. (Krisztus találkozik anyjával)*; *A „százados” (Krisztus meghal a kereszten)*; *Levétel a keresztről I.*;

Sírbatétel I–II. Mind-mind egyedi festői megoldású és alakú, drámai hatású olajkép. Magában álló műtermi „csendélete” pedig: szakrális témájú szobrainak fájdalmas, egyszersmind szív-bemarkoló sűrítőmánya. Egy olyan magasfeszültségű plasztikai mátrix néma és drámai részlete, amelynek szimplán csak *Enteriőr* a neve.

Egy újabb ciklus Keresztelő Szent János alakjával, fellépésével és Jézus megkeresztelésével foglalkozik (*Keresztelő Szent János I.; Mt 3, 17* [„Az égből szózat hallatszott: »Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik.«”] (*Keresztelő Szent János és a farizeusok*); *Krisztus megkeresztelése* (*Jézus és Keresztelő Szent János*); *Jézus Krisztus és a Szentlélek*). Gvárdián itt átvált az olajról az érzékenyebb transzparenciákra képes akvarell-pasztell technikára, amelynek egyik csúcspontja az utolsó próféta Krisztus ikonjához hasonlító, ám attól ember voltában mégiscsak különböző, bár tragikus sorsát és küldetését tántoríthatatlanul vállaló szív-bemarkoló portréja. Az *Emmausz felé II.* című festmény pedig egy olyan kép-sűrítőmánya, amely legalább két bensőséges, egyszersmind titokzatos alkonyi jelenetet és egymást követő eseményt olvaszt egybe a bukolikusan sötétlő titokzatos tájban.

A Szent Ferenc életével foglalkozó képek (*Szent Ferenc és a madarak; Szent Ferenc a farkasal; Szent Ferenc madarakkal; Szent Ferenc és a madarak; Isten szegénykéje*) és az olyan, ezek bűvkörébe kerülő hasonló típusú és mondanivalójú, az evangéliumi lelki szegénységet, a tisztaságot, a természettel együtt élő bensőséges békességet megidéző festmények, mint *A költő* (*Üdv az erdésznek!* [Cukor Györgyöt, a Kortárs folyóirat egykori szerzőjét, a festő barátját ábrázoló vászon];⁶ a *Fiatal férfi bagollyal*, valamint a *Fiatal férfi madarakkal II.* alkotják a művész talán legharmonikusabb ciklusát. Az ember szinte megtisztul, bűneitől szabadul, amikor ezekre a képekre néz.

Végezetül a fentebb leírtakat megerősítendő Varga Ferenc hitvalló szobrászművész szava-it kell idézzem, akire valamikor Tóth Csaba festőművész, s legújabban épp Gvárdián Ferenc hívta fel a figyelmemet: „Ahogy az ikonfestők tudatosan távolodnak el a valóság látványalapú ábrázolásától azért, hogy a képmás ne az e világot tükröző tükör, hanem Isten országára nyíló ablak legyen, úgy az erős stilizálással én is ezt az »angyali anatómiát« követtem. [...] Azt is elmondhatom, hogy a jövőben már leginkább csak valódi ikonokat szeretnék festeni.”⁷

Annai szent, hogy a 75. születésnapját ezzel a kiállítással ünneplő Gvárdián Ferenc szobrászember zömében a fentebb emlegetett bibliai témájú festményeivel szakrális érzéseiben megerősödve és példaértékűen elköteleződve tért vissza az áhítattal kezelt miatyánkos, ikonikus szerzetesi síkba.

JEGYZETEK

¹ Gvárdián Ferenc 75 – múlt és jelen, Budaörs, Zichy major, 2025. november 15–30.

² Gvárdián Ferenc szobrászember, AA Quicket Kiadó és Nyomda, Budaörs, 1997, katalógus.

³ Gvárdián Ferenc szobrászatával egyszer már foglalkoztam a Kortárs 2012/12. számában. *A szobrászat szobrászemberé!*, <https://www.kortarsfolyoirat.hu/archivum/2012/02/a-szobraszat-szobraszember.html>

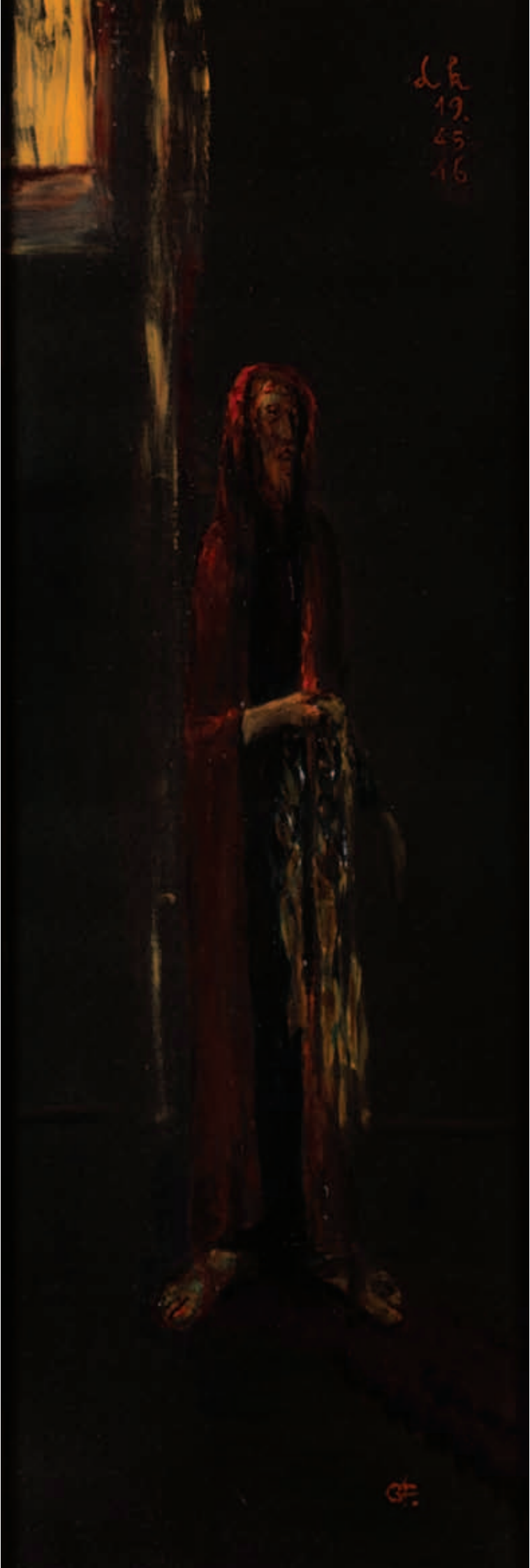
⁴ Corvina, 2014, 5.

⁵ Ugyancsak Ruzsa György hivatkozik Jevgenyij Trubeckoj herceg szellemes meghatározására. *Uo.*, 6.

⁶ Cukor György is írt Gvárdián Ferenc művészetéről *Közvetítési kísérletek – Gvárdián Ferenc utóbbi kiállításai kapcsán* címmel a Kortárs 2014/11. számában. <https://www.kortarsfolyoirat.hu/archivum/2014/11/arch-kozetitesi-kiserletek.html>

⁷ PALLÓS Tamás, *Hazatérés Krisztus ikonjához – Varga Ferenc szobrász az angyali anatómiáról*, <https://www.magyarkurir.hu/hirek/hazateres-krisztus-ikonjahoz-varga-ferenc-szobrasz-az-angyali-anatomiarol>

**GVÁRDIÁN FERENC, Krisztus kigúnyolása (Homage à Gulácsy Lajos), 2023, arany, olaj, farost, 28,5x39 cm;
Homage à Gulácsy Lajos (Krisztus kigúnyolása), 2023, olaj, farost, 60x89 cm**

GVÁRDIÁN FERENC, Ikon, 2023, arany, olaj, farost, 45x36 cm;
„Fény” kép, 2023, olaj, farost, 28x22,5 cm

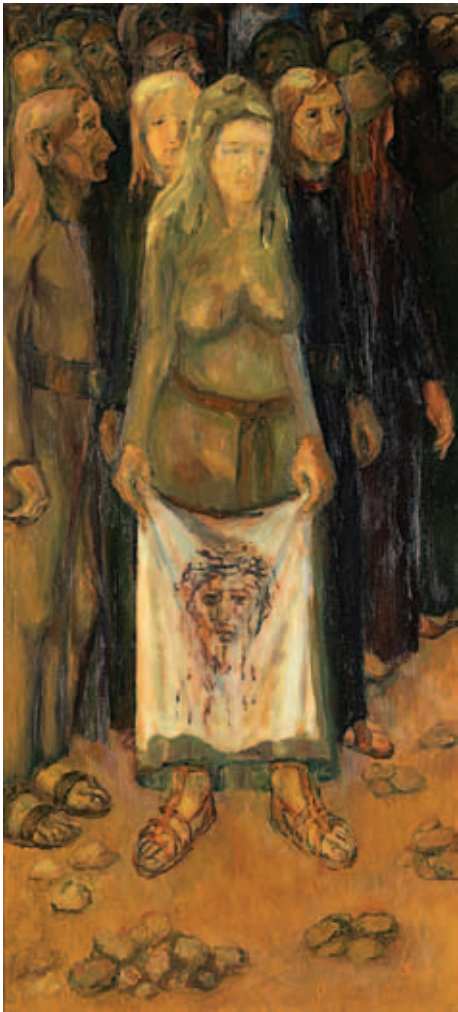
GVÁRDIÁN FERENC, Stáció III. (Krisztus elesik a kereszttel), 2023, olaj, vászon, 66x86 cm

GVÁRDIÁN FERENC, A „százados”, 2023, olaj, farost, 79,5x46 cm; Levétel a keresztről I., 2023, arany, olaj, farost, 68x13 cm; Sírbatétel I., 2023, olaj, arany, farost, 28,5x87,5 cm; Sírbatétel II., 2023, arany, olaj, farost, 12x67 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Stáció IV. (Krisztus találkozik anyjával), 2024, olaj, farost, 53x49,5 cm;
Veronika kendője I., 2024, arany, olaj, farost, 43,5x11 cm; Veronika kendője II., 2024, olaj, farost, 112x53 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Enteriőr, 2024, olaj, farost, 57x44 cm

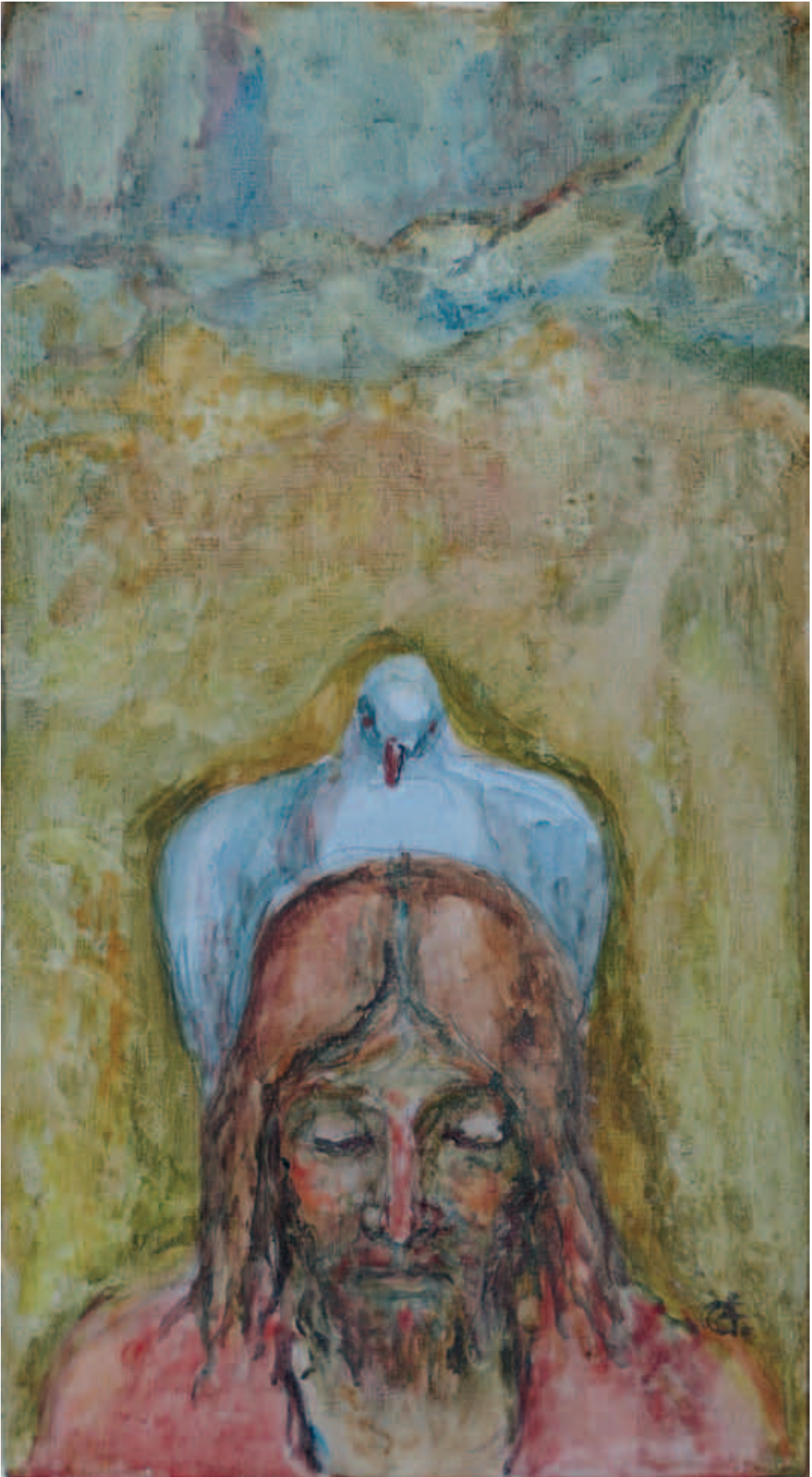
GVÁRDIÁN FERENC, Keresztelő Szent János I., 2025, olaj, farost, 44x20,5 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Mű 3, 17 (Keresztelő Szent János és a farizeusok), 2025, akvarell, pasztell, farost, 81,5x39 cm

GYÁRDIÁN FERENC, Jézus Krisztus és a Szentlélek, 2025, akvarell, rétegelt lemez, 43x24 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Mt 3,17, 2025, akvarell, pasztell, farost, 32,5x63 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Emmausz felé II., 2025, olaj, falemez, 50x96 cm

GVÁRDJÁN FERENC, Szent Ferenc és a madarak, 2025, akvarell, papír, kb. 23x13 cm (vázlat):
Szent Ferenc a farkassal, 2025, akvarell, pasztell, farost, 34x48 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Szent Ferenc madarakkal, 2025, akvarell, pasztell, farost, 51,5x33 cm

GVÁRDIÁN FERENC, Szent Ferenc és a madarak, 2025, olaj, falemez, 127,5x85 cm

EKLER ANDREA

Párhuzamos gondolatok Ágh Istvánról
és a Már soha senki című kötetéről

Befejezetlen maradt a beszélgetésünk, kedves István. Soroltam kötetének poétikai újdonságait, kerülve a kérdést: – Hogy van? A megszokott bölcsességgel tudta is, nehéz lett volna másról beszélni. A költészet, az alkotás azonban mindig, minden körülmények között lelkesítő volt, erőt adott a holnapokhoz. Azokhoz a holnapokhoz, amelyekre a témérdek megpróbáltatás, fájdalom, veszteség, betegség ellenére/mellett még annyi verset tervezett.

Keseredik a föld héja, kedves István. Még nem tudom, ki lehet-e aludni a szívszakadást, a veszteségek sorát. Válaszát már alkotásaiban kereshetem. Az öröklétet tekintve, bízva Krisztus ajándékában, és remélve, hogy művei által kapcsolatban marad olvasóival. Azokkal, akiket szerénységgel és őszinte érdeklődéssel fogadott, és akikkel osztozott a megtalált, a transzcendens és immanens, a köztes, a karvaly, az alkotó, a pillanatnyi, az örök, a letűnt és a „legutolsó regös” által megénekelte jelen és múlt időben. Szomorúan említette, hogy legutóbbi kötete volt az első, amelynek bemutatóján nem lehetett ott személyesen. Mindenki nagyon hiányolta – válaszoltam, nem tudom, jól tettem-e. Azt nem árultam el, hogy valójában mennyire. Fájdalmas volt úgy bemutatni a kötetét, hogy távolléte áthátolta a termet. Hogy mennyire hiányzott a bemutatókat követő kézszorítása, akár az, hogy feleségével, Judittal összetekintsünk, mindkettőjünkkel nyugtázva, hogy majd folytatjuk az eszmecserét.

Igaza van, kedves István, veszteségeinket előszámlálva szembesülnünk kell azzal, hogy Semmi sem úgy van már. Hogy a Már soha senki mondatkezdés milyen sokféleképpen folytatható. Például Már soha senkit nem hívhatok fel október 23-án, hogy megköszönjem szabadságunkat. Az ablakban elhelyezett mécses eggyel több hős emlékére világít majd.

Szeretnénk a történelmi helyzetekre, körülményekre fogni, hogy nem lehet „csak ősz ez az ősz, közömbös sebhely a seb”, az esendő ember az oka annak, hogy az Októberi fogadalom sosem válik idejétmúlttá. Ezért emlékezett újra és újra 1956 szabadság-lángolására, a csoda-pillanatra és az áldozatokra, az egyéni sorsokat feljegyezve művei mellett a történelem láthatatlan, de velünk élő könyvének oldalaira.

Beszélgettünk a mesékről is, kedves István. Arról, mennyire fontos, hogy az édesanyák meséljenek a gyermekeiknek. Lényeges az anyanyelv szempontjából, amelyet a Nagy család (bátyja, Nagy László és Ön) is ápolt (a tájnyelvi és irodalmi hagyomány költészetükbe emelésével) és gazdagított költői szóalkotásokkal. Arról is, hogyan alkotott oppozíciókat feloldó egységet a mesékben a hagyományos társadalmak mindennapjaiban és ünnepeiben a profán és szakrális, a valóság és a fikció. Miként hatott ez a tradíció alkotásaira, poétikájára. Hogyan vált költészetének részévé a mesék idő- és térbeli köztességének természetessége. Milyen kiindulópontot jelentettek a mesék érdeklődésének felkeltéséhez előbb a regék, majd az irodalom iránt. Mindez felfejthető műveinek értelmezése során.

Különösen érdekes volt, amikor elmondta, főként az érdekelte, mi történik a „boldogan éltek, amíg meg nem haltak” után. Mint a Felekirály című meséjében.

Ahogy fogalmazott, a „népmesék befejezése sok esetben ítélet is”. Van olyan, aki köszöni, nem kéri a fele királyságot, inkább hazamegy, és elveszi a szegény lányt. Más, mint a Tündér Erzsébet hőse, nem tér haza. Itt is, verseiben is számtalanszor szavakba öltötte, van úgy, hogy nem lehet hazamenni, mert már „más” világ van, már „nincs ott senki, semmi”. Azt a bartóki elvet vallotta, „hogy a nép nem finomkodik, hanem kész nyelvezettel tudja ezeket előadni”. Ahogy a költészete is egyenesen, nyíltan szembesíti az olvasót az emberi lét egzisztenciális kérdéseivel, a közösségek sorskérdéseivel, az ember mindennapi botladoásaival és megismerhetetlen, kiemelt pillanataival.

És ha már a költészetet említettem, irodalomról, művészetekről is beszélgetünk, kedves István. Az Egy álom következményeiben, a Virágárokban, a Fénylő Parnasszusban és a verseiben megidézetekről – Berzsenyi Dánielről, Petőfi Sándorról, Ady Endréről, Kassák Lajosról, Pilinszky Jánosról, Csoóri Sándorról, Buda Ferencről, Bella Istvánról, Kiss Annáról, Utassy Józsefről, Nagy Lászlóról, Szabó Istvánról, Huszárik Zoltánról, Kondor Béláról, Latinovits Zoltánról és még sokakról.

Az asztalra halmozott könyveit lapozgatva ezek az ajándékok kapott, kitüntetett beszélgetések idéződtek fel bennem, kedves István. Befejezetlen telefonbeszélgetésünket folytatva, a kötetéről írottakat már odaát küldöm, tisztelettel, szeretettel.

Az ember evangéliuma, a *Rekviem* versei után Ágh István új, életében kiadott utolsó kötetének címe, a *Már soha senki* szerelmi és filozófiai költészetének folytatására utal. Az evangéliumi történetet követően itt, a földön maradtak kikökönt idejének, purgatóriumi létének megénekelésére. Ugyanakkor a *Válasz hazáról* verseihez hasonlóan ezek a költemények is felelnek a pályakezdő kötet kérdésére: *Szabad-e énekelni?* Az eddigi életmű organikus egységet alkot nemcsak a tematika szempontjából, hanem a művek bővülő számával a műfajok, poétikai eszközök, formák burjánzását tekintve is. A kapcsolódási pontok megmaradnak, a költői kézjegy felismerhető, de az olvasó, befogadó minden alkalommal megújulásra számíthat.

Ezúttal is. A *Szélcsend* és a *Rekviem* határozott, időt és teret kijelölő címei után a *Már soha senki* ellentmondást nem tűrő hangneme nem meglepő. Újdonságot sugall azonban a költemények tematikáját, idő- és térszemléletét, ezekkel összefüggésben a kötet és a versek struktúráját illetően is.

A „már soha” a jövő tagadására utal. A költeményekben megjelenített jövő az előző művekhez képest már nemcsak a lírai én számára meghatározó emberek, családtagok, szellemi, természeti és fizikai értékek hiányának szimbóluma, hanem önmagában a hiány, a semmi. Ha ritkán megjelennek is a tavasz újjászületést ígérő toposzai, azok apokaliptikus látomásokkal társulnak. A kötet egészét tekintve a jövő a halál, az elmúlás, a pusztulás allegóriája. A jövő hiányának univerzalitását a szakralitás sem enyhíti. A jövő hiányával a linearitás, valamint a természet és az emberi élet körforgásának rendje is megtörik. Ahogy az *Attól félek* című versben olvasható: „nincs különbség köznap és ünnep között” sem. Ontológiai és szakrális szempontból csonkává válik a vertikális tér is. A versek természeti és tárgyi képei ugyan minden irányban betöltik a fiktív teret, azonban a lírai én számára már nincs pokol, a menny pedig csupán néhol a másvilág, túlvilág szinonimáiban jelenik meg.

A versek ideje a jelen, az abszolút magány és az alkotás ideje. Ezt a jelent a múlt táplálja az emlékek és élet idejével. A terek, például a gyermekkorhoz kötődő szülőföld, szülőház, vagy a Társsal közös privát szférák, az alkotás je-

len idejű tere megszemélyesítések, metaforák, hasonlatok révén telítődik a múlt értékeivel, eseményeivel, a már elhunyt, szeretett emberek – főként a Társ – mozgulataival, hangjával, így válva újra a lét részévé. A lírai én létének csend-jét, mozgásának korlátozottságát, tánccal, zenével, hangokkal, élénk képekkel ellenpontoszva válik a versvilág filmszerűvé.

A lírai én és az alkotás tere a purgatórium köztes tere. Itt nem relativizálódnak az értékek, nem oldódnak fel az ellentétek, de nem is opponálnak egymással, egyszerűen együtt léteznek – jó és rossz, kint és bent, fiktív és valós, élet és halál. Ezzel a köztes léttel azonosítja, definiálja magát a versbeszélő. Purgatóriumi vezeklése már nem a *Rekviem* maró fájdalma. Már nem olyan, mint az ecet a seben. Rosszabb annál: a túlélő magánya.

Az alkotói lét kérdései különleges módon kapcsolódnak Ágh István szerelmi költészetéhez. A *Rekviem* verseihez hasonlóan, az *Ómagyar Mária-síralom* és a népköltészeti, szakrális, klasszikus virágénekek újraértelmezésével született szerelmi líra e kötet szerves része is. Újdonság azonban az *Egy album képei* című, kilenc költeményből álló versfolyam, amely a szerelmi költészetet az alkotó és az alkotás perspektívájából elemzi és teremti újra. A társművészetek: a költészet és a képzőművészet, textilművészet összefonódásával jelenik meg a lírai én a Társ kapcsolata, világa, abban a lét, az alkotói lét önreflexív értelmezése. Széles Judit kilenc alkotása, köztük *Az idő szövedéke* című is, amely találóan a kötet címlapján is látható, jelekként, nyomokként tölti be az alkotói teret, az értéktelített múltat a művek jelenvalóságában idézve, párbeszédre hívva a lírai ént. Fikció, álom és valóság, múlt és jelen köztes idejében, terében vallomásos líra születik. Az önértelmezés pedig az *idő szötte műben* egyetemes létkérdésekké tágu.

A kötetben szereplő, Pilinszky János filozófiai lírájával és József Attila utolsó költeményeivel rokonítható létösszegző versek a privát és a történelmi múlt felidézésével az alkotói út stációit helyezik előtérbe. Ebben a kontextusban jelenik meg többször a költő-grafikus Nagy László alakja, s teremődik intertextuális kapcsolat a két testvér életműve között.

A *visszafoglalt birtok* című, *Függelék a Zöld Angyalhoz* alcímű vers lírai énje a múlt felszámolódásával, a visszavonhatatlan pusztulás apokaliptikus képeivel szembe ironikusan egy ház felújítását, modernizálását, az ijesztő szigettel szembe pedig az új lakók érkezését helyezi. A Nagy László ikonikus opuszához fűzött *függelék* olyan értékvesztésre és hiányra utal, amely az *Előcentenárium* satirikus, realisztikus képeiben, tapasztalatra alapozott vízióiban válik a szellemi, kulturális élet ítéletévé. A Nagy László 99. évfordulójára írott *Előcentenárium* a veszteségek, a múltbeli értékek, az apát, a testvért, a Társat és megannyi szeretett embert túlélő lírai én fájdalmának, létszemléletének, korkritikájának szintézise is. „Nem hozzák szóba a közlgő centenáriumon, / ha lesz, aki megrendezi majd egyáltalán, / mert kérdés lehet, megéri-e nekik Nagy László” – írja Ágh István, jövendőlvé, hogy „egy család 100 éve végződik be NAGY LÁSZLÓ / nevében”. Ez nem nosztalgikus kesergés, nem a múlt értékeinek siratása. Kérdéssé válik a költő alkotásban való továbbélésének lehetősége, ahogy Nagy László fogalmazott, az, hogy „fényből kitéphetetlen le-vél maradjon”. A vers, a költészet feledése az alkotó halála. Itt a Zöld Angyal csak pusztulást hoz, föloldozást nem. Ágh István kötetének hőse a költő, verseinek tárgya az alkotás egyetemes ontológiája. Költészetének univerzalitása, ereje részben filozofikus eredetű, részben abból adódik, amit Csoóri Sándor Nagy Lászlóra vonatkozóan megfogalmazott: „tekintete a vékony csiganyál-

cirkalomtól a fényes tejútig ível. A bagolyöklendéktől az anyasírásig. A fölpatogzott menyasszonyi fényképektől kolóniák tüzes zenéjéig. Balladák, regék és a történelem áramütései rázzák a versolvasót."

A kötet verseiben megjelenített magány nem az eleve oszthatatlan egzisztenciális magány, hanem a Társ hiánya. Azé a Társé, akit már soha senki sem pótolhat. A magány elviselésének, a továbbélés lehetőségének egyetlen módja az alkotás. Az eddigi életmű is számos ars poeticát, az alkotás folyamatát megragadó, annak jelentőségét hangsúlyozó költeményt tartalmaz, Ágh István lírájának visszatérő eleme az alkotás és az alkotói lét tematizálása, ezúttal azonban a nyelv teremtő gesztusa, a költészet, az alkotás kerül középpontba. Első kötetének kérdésére: *Szabad-e énekelni?*, már nem a kell a felelet, mint az 1956-os vagy a *Válasz hazulról* verseiben. A jelen purgatóriumában a lírai én nem tehet mást. Nincs kérdés. *Énekel*. Ezzel az újrateheremtő gesztussal nem számolhatja fel a Társ hiányát, de megakadályozza elvesztését. Az alkotó úgy gondolkodik a versben való létezéséről, mint Heidegger a nyelvi létről: „Létező mindaz, amiről beszélünk, amit gondolunk, amihez valahogyan viszonyulunk, létező az is, ami és ahogyan mi vagyunk.” A tárgyakban, virágokban, madarak hangjában, alkotásokban megjelenített Társ így válik állandó létezővé a lírai én világában, és a teremtő gesztusról való gondolkodás így vezet ontológiai kérdésekhez, s teszi ezt a kristálytisztá lírát egyetemessé. A szereplírárt nem nélkülöző életmű ezúttal egyetlen szerepre összpontosul: a lírai én szerepére. Az alkotó elválaszthatatlanul azonosul szerepével. Heidegger sokat idézett gondolata szerint „a nyelv a lét háza”. Az alkotó számára a lét egyetlen formája és értelme a vers marad. Számára a vers válik a lét házává.

Nyugodjon békében, kedves István, a már odaát élő családja, Társa-szerelme, barátai körében, újra otthon, várva tavaszt, s hogy eljön újra a „tengelicemadár”! Visszarendezelem a könyveit a polcokra – nem azért, hogy porosodjanak, hanem azért, hogy tudjam, melyiket hol találom, ha beszélgetni szeretnék Önnel.

Vége egy tartalmas, megpróbáltatásokkal, csodákkal, elmúlással és alkotással teli földi életnek. „Vége egy évnek, de a szeretet visszajár.”

BÍRÓ-SZEMÁN KRISZTINA

Mítosz és medialitás Weöres Sándor
Tapéta és árnyék című művében

Weöres Sándor *Tapéta és árnyék* című, az 1964-es *Tűzkút*ban megjelent verse¹ később két alkalommal is módosult. Elsőként az *Egybegyűjtött írások*ban, majd később a *111 vers* című gyűjteményben is kiszélesített mintázattal szerepel, a verzálissal szedett négy soroson kívül tehát az azt körülvevő szöveg(kép) mintázat-jellege kötetről kötetre egyre nyilvánvalóbbá válik.

Az utolsó verziót tartalmazó, 1974-ben megjelent *111 vers* című kötet² különböző, tíz-tíz verset felölelő kategóriákra tagozódik, ahol a *Tapéta és árnyék* a *10 rajzos vers* című ciklusba került, több, elsőként szintén a *Tűzkút*ban megjelent szöveggel együtt (például *Az áramlás szobra*, a *Dob és tánc* vagy a *Néma zene* is a verscsoport részei) – ez pedig a *Tűzkút* egyik fontos jellemzőjére, a gyakori vizuális megoldások révén a képiség versformát is alakító, markáns jelenlétére is rámutat. A Weöres által tehát „rajzos versként” (Nagy Pál által viszont például „konkrét versként”³) kategorizált *Tapéta és árnyék* a hagyományos versformáktól, (vers)szöveg-szerveződésektől talán az egyik legtávolabb eső alkotás a *Tűzkút*-ban, amely ugyanakkor úgy tűnik, kitüntetett figyelemmel bírt Weöres részéről is – a többszöri átalakítások alapján.

TAPÉTA ÉS ÁRNYÉK

szőlő venyige kacs fürt szőlő venyige kacs fürt szőlő venyige ka
ige kacs fürt szőlő venyige kacs fürt szőlő venyige kacs fürt sz
űrt szőlő venyige kacs fürt szőlő venyige kacs fürt szőlő venyig
qip qip qip qip qip qip
qip qip qip qip qip qip
qip szűret vár qip szűret vár qip szűret vár
kordén megy a hegybe kordén megy a hegybe kordén megy a he
a sajtár a sajtár a sajtár
qip qip qip qip qip qip
qip qip qip qip qip qip
szőlő venyige kacs fürt szőlő venyige kacs fürt szőlő venyige ka
ige kacs fürt szőlő venyige ka EGYSZERRE KÉT ESTE VAN kacs fürt
űrt szőlő venyige kacs fürt sz MINDKETTŐ CSAK FESTVE VAN lő ve
qip qip qip HARMADIK AZ IGAZI qip
qip qip qip KOLDUSKÉNT ÁLL ODAKI
qip qip qip
szűret vár szűret vár szűret vár

A vers értelmezési nehézségei, a címben szereplő tapéta, illetve árnyék azonosít-hatóságának/megragadhatóságának kérdései, az alkotás intermediális (nyelv-ként és képként is felfogható) működésmódja, a sajátos (illetve a vizuális megol-dások által felerősített) térpoétikai vonatkozások egy önálló tanulmány alapját adják,⁴ mely szempontok ugyanakkor további kiegészítésre szorulnak. A *Tapéta és árnyék* ugyanis a *Tűzkút* azon verseinek sorába illeszkedik, amelyek a vizualitás

játékba hozása mellett rendre mítoszokat tematizálnak, miközben adott médiumokra is reflektálnak. A feljebb már említett *Tűzkút*-beli versek közös vonásait jelentik tehát a mitológia referenciák, továbbá egy-egy médium kiemelt színrevitele (például a zenéé a *Néma zene* esetében, a szobor médiumáé *Az áramlás szobra* szövegében, a táncé/ritmusé a *Dob és táncban*, az írásé a *Nimfa – Töredék két kezében* és az *Egerrágt a mese* szövegeiben). A *Tapéta és árnyék* esetében (az írás mellett) a kép/látvány médiuma és kérdésköre realizálódik, illetve problematizálódik, ugyanakkor a mítosz is központi szerepet kap, nemcsak a költemény szimbolikájában, hanem a látvány/láthatóság mediális problémafelvetéseinek vonatkozásában is – mindez pedig Dionüszosz mítoszában koncentrálódik.

Jelen esetben tehát a központi médiumok a nyelv – kitüntetetten az írás –, illetve a kép, valamint ezek bonyolult viszonyai lehetnek, melyekkel összefüggésben Dionüszosz mítosza(i), jelentéslehetőségei, attribútumai mintegy párhuzamosan kibomlanak, valamint a verset is további értelmezési lehetőségekkel ruházzák fel. Egy másik szempont a négysoros és az azt körülvevő mintázat radikális feszültségéből, a festettség és „igazság” ellentétezéséből fakad, amely konfliktus kézenfekvővé teszi a nietzschei kettős művészetfelfogás számbavételét: az apollóni és dionüszoszi (látszat kontra valóság; szemléletesség kontra „azon túlisan” kibomló) oppozíció alapuló gondolatmenetét. Így Dionüszosz nemcsak a mítoszi aspektusaiban, gyökereiben lesz meghatározó, de a rá alapozott, vele fémjelzett későbbi (itt elsősorban nietzschei) elmélet felől is.⁵

Dionüszosz nem jelenik meg név szerint a versben, elsődlegesen az attribútumok⁶ szintjén áll elő. (Érdekesség, hogy egyszer már impliciten szerepel a *Tűzkút*-ban, a *Nimfa* című versben található, „a hegyen dobogva / füzéres-részezen rohan a szatir-horda” részlet már sűríti egyrészt Dionüszosz kíséretét, másrészt a „füzéres-részezen” összetett jelző a szőlőlevelekből/repkényből fonott díszeket, illetve a bort is aposztrofálja.) Emellett lényeges az is, hogy (bár az érvelésben a Dionüszosz névvel utalok rá, de) egyetlen hangsor kizárólagosan nem is jelölhetné az istent: Kerényi Károly kiemeli, hogy eredetileg számos neve volt,⁷ illetve a mítoszok szereplőinek nevei általában is erőteljesen jelképesek, az attribútumaikban, jellemzőikben, az uralmuk alatt álló jelenségekben inkább megragadhatók. Az isten elsőszámú attribútuma közismerten a (*Tapéta és árnyék*ot motivikusan leginkább szervező) szőlő, illetve a bor, azonban ez még nem teszi kizárólagossá az interpretációban, ugyanis más vallásokhoz (például a kereszténységhez) is tartoznak szőlő- és bor-vonatkozások. A tapétamintázat ugyanakkor magát a borkészítést (is) tematizálja: nemcsak a bor és a szőlő, de maga a szüret is lényegi eleme a mintának. A borkészítés tudása, a szüret kitüntetett eseménye pedig Dionüszosztól származik, illetve szorosan hozzá kötődik – mind a mítosz, mind egyes tradíciók tekintetében.⁸

Emellett a versben hangsúlyosan tematizált élet, annak körforgása, illetve (főként növénymotivikával megjelenített) burjánzása szintén az istenséget idézheti: „számos melléknévre tett szert, melyek egytől egyig a virágzással, tenyésztéssel és megtermékenyüléssel állnak összefüggésben”.⁹ Ugyanakkor a halál legalább ennyire központi témája a versnek: a feltételezhetően „nyugodjék békében” jelentésű qip-ek, a venyige mint halott szőlőrész, az ősz, szüret motivika, az élet állandó halálba tartását szemléltető körkörös/végtelenített szerkezet mind ide mutatnak, a halál pedig Dionüszosz egyik lényegi aspektusa is: „már születésének története által is szoros kapcsolatban áll a holtak birodalmával és a halállal magával. Akár Persephoné alvilági királynő szülte, akár Semelé, a thébai királylány, amikor Zeus villáma már felgyújtotta, születése mindenképp alvilági

születés, vagy halálban-születés volt.”¹⁰ Dionüszosz alakjában tehát egyszerre összpontosul az élet és a halál, így a *Tapéta és árnyék* mindkettőre rájátszó működésmódját, ambivalens jelentésköreit is sűríti.

Ide tartozhat továbbá, hogy a szöveg „burjánzása”, a növényi tematika mentén kibomló organikusság, illetve a technikai reprodukálhatóságot képviselő tapéta mint iparművészeti alkotás mintha szintén ötvöznék ezt az ellentétet/kettősséget. Ugyanakkor az organikus és a reprodukálható a mű szavainak szemantikai kapcsolataiból is kirajzolódik – a növényzet mellett feltűnik a tárgyi világ: a kordé és a sajtár mint élettelen dolgok szintén a növényzet organikusságát ellentételezik. A szüret tehát főként tárgyak (illetve a növényzet) által jelenik meg, az ember mintegy kimarad az (explicit) ábrázolásból (bár a „megy a hegybe / a sajtár” megszemélyesítéssel ezek a viszonyok is némiképp árnyalódnak).

A dionüszoszi képzettársítások továbbá a mintázatsorozat egyes – problematikusabb – sajátosságait is megvilágíthatják. Elsőként például az az összefüggés, miszerint Dionüszosznak a kúszónövények (a szőlő mellett például a borostyán, repkény) is attribútumai, a szavak futónövényhez hasonló elrendeződésén, szerteágazásán, egy felület „befutását” idéző képén keresztül is megnyilvánul,¹¹ továbbá a növényrészek nevei szemantikailag is a kúszást, szétágazást hívják elő. A „kacs” például általánosságban nemcsak a szőlő, hanem a kúszónövények része is, illetve a venyige is jelölhetné akár a (szintén kúszónövény) szeder¹² ágait is, emellett a fürt szintúgy felidézhet számos más növényt (például az akácot, ribizlit). Ezzel akár a „szőlő” mint az ábrarozat problematikus része is feloldható valamelyest, hiszen a szőlő és a fürt szavak vizualizálhatósága között túl nagy az átfedés, ezáltal feszültség keletkezik a képtársításban. A mintázat kezdő eleme, a *szőlő* először a *kacs*, *venyige*, *fürt* szavakat is asszociatíve a szőlő növényhez kapcsolja, ám épp ezzel az egészet megnevező, majd részeire bontó eljárással bizonytalanítja el a *szőlő* mint olyan vizualizálhatóságát (főleg a *fürt* vonatkozásában) – így tehát a részeket külön tekintve akár más növényekhez (legtöbbször kúszónövényekhez) tartozóként is értelmeződhetnek. Mindez a verskép elrendezéséből, valamint szintaktikai sajátosságaiból/hiányosságaiból következhet, ugyanis hiányzik a szavak közötti viszonyokat jelző grammatika.

Ez a jelöletlenség ugyanakkor gazdagabb értelmezési skálát tesz lehetővé, a részben képi, illetve szokatlan nyelvi működésmódból kifolyólag a mítosz további elemeit, történetegységeit is képes megidézni, amely ezen a ponton, a növényrészek vizsgálatakor egy további lehetséges értelmezést is beléptet. A vers (mindhárom változatának) kezdőszava a *szőlő*, amely ezt követően mintegy részeire bomlik (venyige, kacs, fürt), majd a szavak a minta határvonalait követve újabb töredékekben jelennek meg (például „ige”, „ka”, „rt”) – mindez pedig egy szétadarabolást/szétadaraboltságot is színre visz. Hasonlóan, a mítosz egyik lényegi mozzanata az isten feldarabolása: Dionüszoszt csecsemőkorában „Héra parancsára a titánok feldarabolták és egy üstben megfőzték”¹³ (később Rhea/Déméter¹⁴ összerakta a darabjait és feltámasztotta).¹⁵ A növény(rész)nevekhez ebben az értelemben az attribútumszerepükön túl testi viselkedésmód is társul, amelyet egyébiránt egyes mítoszkomponensek maguk is hangsúlyoznak. Kerényi összefoglalása szerint Dionüszosz „testének megfőzött darabjai bekerültek a Földbe. [...] Ezen pedig a szőlőtőke keletkezését kell érteni.” Továbbá a bor is „Dionysos utolsó ajándéka volt, s őt magát is Oinosnak, »bor«-nak nevezték. [...] Az eredeti elbeszélés szerint az isten megfőzött tagjai – egyetlen kivételével – elégték, s a hamuból keletkezett a szőlőtőke.”¹⁶ Dionüszosz teste és a szőlő tehát mintegy egymás metaforáiként is felfoghatók, amely összefüggés a szőlő tapétán

megjelenő feldarabolását még inkább közelíti Dionüszosz testének szétdarabolásához. Különösen érdekes lehet mindez a venyige esetében: itt egyrészt egy Weöres költészetében is többször alkalmazott képről van szó – példaként a *Valse triste* jól ismert sora, a „[r]emeg a venyige teste” (az antropomorfizáción túl) szintén a venyige testszerűségét képzi meg. (A *Valse triste* egyébiránt növény és ember egymásraíródását több ponton is színre viszi.)¹⁷ Egy másik szemléletes példa lehet továbbá Weöres *Erdőt járunk* című verse is, ahol „venyige-térdünk” (illetve például: „bükkfa-lábunk”) szerepel, itt már mintegy a testrészhez rendelt jelzőként, explicitebb összefüggésben. A venyige kiemelése mindazonáltal Dionüszosz névváltozatainak számbavétele felől is releváns lehet: „Bakkheosnak, »a sarjnak« is hívták, ahogy a sarjadó gallyakat vagy venyigéket.”¹⁸

A Dionüszosz-mítosz szétdarabolást, megfőzést említő részlete már Weöres egyik korábbi versében is feltűnik, a *Marsyas és Apollonban*¹⁹ is felhasználja egy hasonló összefüggésben: „lenn ujjongott, dobolt ezernyi törpe, / katlanban főtt az óriás husa / és sok kis szájból péppé szertefoszlott” (később a verset felveszi a kibővített *Átváltozások* ciklusba is). A *Marsyas és Apollon* című szonett ezen a ponton több szempontból is figyelemre méltó: egyrészt Weöres változtat az eredeti mítoszon, ugyanis Marsyas megnyúzása után nem szerepel ehhez hasonló sötét jelenet a történetben – ezzel mintegy Apollon kegyetlenségét, negatív szerepét túlozza el és emeli ki. Mindez azért is különös, mert a magyar mítoszértést leginkább befolyásoló Kerényi inkább felmenti Apollónt: állati bunda levetésével magyarázza a „megnyúzást”. Az eredeti Marsyas-történet(ek)től idegen elem a Weöres-szonettben így sokkal inkább Dionüszoszt idézheti fel, ezáltal pedig a két isten, Apollón és Dionüszosz (főként Nietzsche által kifejtett) nagy ellentétét (amely még az értelmezés későbbi részében kiemelt jelentőséggel bír). (Szigeti Lajos Sándor is említi a párhuzamot: „Az Apolló és Marszúász versengéséről szóló mítosz tulajdonképpen a két ellentétes istenség, Apolló és Dionüszosz harcának kezdetét tükrözte.”)²⁰

Az „ÁLL ODAKI” részlet továbbá az isten egy másik jelentős vonatkozását, az eksztázist is felidézi. Az eksztázis²¹ (görög eredetű szó) elemei az ek- (‘el, ki’) és sztaszisz (‘állás, helyzet’) – tehát a „kint állás” szerkezetét etimológiailag tulajdonképpen teljesen magába foglalja. Ez a kívülállás továbbá nemcsak fogalmilag képződik meg a versben, hanem hiányában is megérzékítődik: a „belső tér” falát, tapétáját látva befogadóként vizuálisan is mintegy el vagyunk zárva ettől a kinti dimenziótól. Így nem vagyunk részei az eksztázisnak sem: az életbe, annak körforgásába tartozunk, miként a tapéta belső tere sem pusztán egy hétköznapi belső tér, hanem magának az életnek, élet-halál dinamikának, a természet rendjének tere/helye (az eddig vázolt szimbolika, jelentésadások alapján). Ami ehhez képest van „odaki”, az egy ezeken való kívüllét – az eksztázis, tehát kívülállás helye, ami ugyanakkor a négysoros beszélőjének pozicionálhatatlansága miatt egy állandó, örök „odakivé” léphet elő. Mindazonáltal a tapétán megjelenő szüret végterméke, a bor is a mámor értelmű eksztázis elérésének egyik – bár kissé profánabb – eszköze. Mindez ugyanakkor összefügghet Helmut Plessner excentrikus pozicionalitás-elméletével²² is, amely szerint adottak a feltételek ahhoz, hogy „a pozicionalitás középpontjában [az ember] distanciát vegyen fel önmagához, eltávolodjon önmagától, s ez által lehetővé tegye az életrendszer reflexivitását”.²³ Ez mintegy körülírja azt az egyszerre bent- és kintlétet is, amely a mű befogadása során olvasói oldalról is megképződhet: a bentlét a belső „fal” látványa miatt adott, a kintlét pedig a műalkotáson, reprezentáción/festettségen kívüli, „igaziként” felfogott lét/minőség (és az ebben tartózkodás) folytán. Általánosabban ez

összefügghet tehát azzal az alaptapasztalattal, hogy az ember a természetbe, környezetébe nem kizárólagosan belefoglalt, hanem azon kívül is áll.

Mindezekhez továbbá a Weöresre nagy hatást gyakorló Hamvas Béla *Eksztázis* című esszéjének egyik részlete is kapcsolódik: „Eksztázis annyit jelent, mint kívül lenni. Az ember kívül van a nyugtalan szétszórtságon, [...] [k]ívül van a külső világban való tévelygésen és az értelmetlen körforgáson. Az eksztázis iránya nem követi a természet körforgását, hanem abból merőlegesen kiáll.” A *Tapéta és árnyék* egyrészt a (vizuálisan, struktúrájában is színrevitt) természet körforgásában mutatja fel a kívül levés lehetőségét, emellett mindez a *Tűzkút* kötet elején megfogalmazott „célokkal” is szorosan kapcsolódik. Az első, talán még inkább a szerzői hanghoz tartozó *Köszöntés* című szövegben megfogalmazott szándék szerint a „zárt”,²⁴ „véges” ént „nyitott”, „végtelen” énné szükséges „átrendezni”.²⁵ Az eksztázis alapvető funkciója is ebben lelhető fel: „[a] mámor minden emberrel és a világ egészével egyesít”.²⁶ (Részben ide tartozhat, hogy Ács József is a versben „szétoldódott” én, a szubjektum és objektum viszonyának kétségessé válása felől közelíti meg a *Tapéta és árnyékot*.²⁷) Emellett Plessner elmélete is kapcsolódik a kötetet meghatározó átváltozáskonceptióhoz, ugyanis e szerint az ember „mediálisan közvetített ön(re)prezentációkra szorul, de nem tud feloldódni egyikben sem, hiszen nincs olyan autentikus identitása, amihez képest egyszer s mindenkorra központosíthatná önképeinek polifón játékát”. Ugyanakkor (ezen koncepció alapján) ez az állapot „nem veszteségként és/vagy antropológiai hiányságként értelmezendő, inkább egyfajta progresszív képlékenységgént”.²⁸

Mindazonáltal a dionüszoszi beavatások során végbemenő átváltozás, a dionüszoszi érvessztés, átrendeződés a *Tapéta és árnyék* (főként formai) sajátosságaival is párhuzamba állítható: a képversek vagy képi elemekkel operáló versek értelmezése (és annak nehézségei, ellentmondásai) során is végbemehet egyfajta „átrendeződés”. Az ilyen szövegek szokatlanabb olvasási stratégiái, lehetőségei miatt a konvencionálisabb értelmezői eljárások felülíródnak, az olvasás és értelemadás mikéntje átrendeződik, tehát a *Tűzkút* explicit „szándéka” a képversek működésmódjára is rímel. A befogadóra tett markáns hatás jelen esetben tehát talán elsősorban nemcsak esztétikai természetű, hanem az olvasás rendhagyó kihívásai, az értelmezési stratégiák újszerűsége váltanak ki hatást, változást – az addig megszokott eljárások nem applikálhatók, felülbírálosokra, módosításokra van szükség. A *Köszöntés*ben ezek az értelmezési nehézségek expliciten is megfogalmazódnak, a nehezen érthetőségnek is vállalt célja van: (az utókor) „[b]irkózzék velem, mint kisgyerek az apjával, és a birkózásban erősödjék”; továbbá: „[e] versek nihilizmusa, úgy vélem, nem egyéb, mint a stílusnak, eszmének, életnek többé-kevésbé idegen rétegeibe hatolás: az ismeretlen mindig űrszerű és ijesztő, mégis valóság, *fel kell tárnunk*” [kiemelés tőlem – Sz. K.]. Mindez összefügg „a befogadói aktivitás szerepével is a konkrét költészetben”, amit S. J. Schmidt is hangsúlyoz (Sz. Molnár Szilvia utal rá): az „olvasó/néző részt vesz a nyelvi képződmény mozgásában, részese a szavak közötti viszonyteremtésnek”.²⁹ Mindez a konkrét költészet egyik fő teljesítményeként realizálódhat, ugyanis „a modern líra történetében betöltött szerepét éppen abban a mozzanatban értékelhetjük a legproduktívabbnak, hogy a befogadót alkotótársként ismeri el az olvasás/látás folyamatában”.³⁰

A fentiek mellett továbbá más Dionüszosz-asszociáció is megfontolandó lehet, itt talán nem elsősorban az ősi mítoszvariánsokhoz visszanyúlva, hanem már egy irodalmi alkotást beléptetve, az isten egyedülként fennmaradt ókori „drámaszerepét”, Euripidész *Bakkhánsnők* című tragédiájának kontextusait moz-

gatva – így nemcsak az eredeti(ként elgondolt) mítosz lép játékba a szövegben, hanem annak irodalmi utóélete is beágyazódik. Acél Zsolt részletesen elemzi Dionüszosz különböző aspektusait a dráma alapján, melyek közül a következőkben kifejtett a *Tapéta és árnyék* egyik kimondottan enigmatikus részletéhez, a „KOLDUSKÉNT ÁLL ODAKI” sorhoz kapcsolódhat elsősorban. Az a részlet ugyanis, hogy valaki odakint áll, nem egy megszokott jelenséget fest fel – a koldus alakjához inkább az ülés vagy fekvés pozícióit társíthatnánk, de egy vándor esetében is valamiféle mozgás, esetleg a megpihenést jelentő ülés aktusa lenne valószínűbb. Így az odakint állás, ráadásként egy idebenthez vagy egy (vizuálisan megképzett) belső térhez képest leginkább egy ideérkező, valahonnan jött, de odakint megálló valakit idézhet, amely a már említett *vendég* alakjával is kapcsolódik. Dionüszosznak egyik lényeges aspektusa, „az érkező istenként” való felfogása szoros allúzió lehet ezen a ponton: „A *Bakchászsnők* főszereplőjének egyik leggyakoribb jelzője az idegent, a vendéget jelölő *xenos*, és ez a *xenos* a dionysosi helyzet metaforájává válik. A *xenos* alakja kapcsolódik a vándorló, földi alakban kóborló isten [...] képzetéhez”, illetve fontos még, hogy „az érkező és szállást kérő utazó gyakran valamilyen új kulturális javat hoz magával”³¹ (itt a borra célozva).³² Ezekhez köthetnek még tehát Dionüszosznak a „vándor isten” és az „idegen isten” aspektusai is, a megjelenő belső térhez közvetlenül nem tartozás, illetve a birtoknélküliséget jelölő „koldusként” határozóból kifolyólag is. Részben ehhez fűződően, a felfebb említett, a befogadói oldalon is valamilyen átváltozást kiváltó hatáshoz hozzátartozhat, hogy „az isten nemcsak idegen, *xenos*, hanem idegenné tevő is: múltbeli énjükhöz képest a helyiek is *xenosszá* válnak, megdöbbenve veszik tudomásul, hogy megváltoztak. Az identitásvesztés és idegenné alakulás dionysosi eszköze és irodalmi metaforája a bor.”³³

Ezen a ponton ugyanakkor a dionüszoszi mellett a keresztény vonatkozások is relevánsak lehetnek: mind a *vendég*, mind a koldus fogalmai bibliai történeteket is mozgatnak. A szegény Lázárról szóló újszövetségi példázat³⁴ szintén (a felfebb, a koldus-motívumot tárgyaló résznél már kifejtett) értéktöbbletet rendel a koldushoz (végül ő kerül Ábrahám kebelére, míg a gazdag ember a pokolra jut). Emellett a *vendég*ül látás gesztusa (illetve a koldus–*vendég* kapcsolata) is többször felbukkan, a legismertebb talán a meghívást visszautasító *vendégek* példázata vagy Jézus alábbi tanítása: „ha *vendégséget* rendezel, szegényeket, nyomorékokat, sántákat, vakokat hívjál meg, és boldog leszel, mert nincs miből viszonozniuk. Te pedig viszonzásban részesülsz majd az igazak feltámadásakor.”³⁵ A *vendég* mint isteni szerep továbbá a *Jelenések könyvéből* is jól ismert részletben konkretizálódik: („ezt mondja az Ámen, a hű és igaz tanú, Isten teremtetésének kezdete:”) „Íme, az ajtó előtt állok, és zörgetek: ha valaki meghallja a hangomat, és kinyitja az ajtót, bemegyek ahhoz, és vele vacsorálok, ő pedig énvelem” (Jel 3,20). Mindezek mellett pedig a bor (de akár a szőlő is) fontos keresztény szimbólumok, amely akár a szőlő „testiségében”, „a bor mint Jézus vére” megfeleltetésben is felderenghet. (Ugyanakkor a Jézus–Dionüszosz párhuzam sem újkeletű, még az irodalomban sem, lásd például Babits *Őszi pincézés* című versét, melynek egyik alcíme: *2-dik vers mely Krisztus Urunkat a Bacchus istenhez hasonlítja.*) Mindezen összefüggések, a különböző (bár gyakran számos hasonlóságot felmutató) vallási-kulturális hagyományok szimultán mozgásba hozása a *Tapéta és árnyék* egyik sajátossága lehet (ugyanakkor a különböző kultúrák, vallások egyfajta szinkretizálása a *Tűzkút* kötet egyik jellemző eljárása is).

Ugyanakkor alapvető értelmezői tapasztalattá lép elő jelen esetben az is, hogy az interpretáció kereteinek kijelölése nem egyértelmű, ami azzal is ösz-

szefügg, hogy a konkrét versek esetében „a játék nyitott, hiszen minden egyes olvasat képes újabb konkretizációt létrehozni, mivel az alkotás asszociatív módon működteti az olvasást”.³⁶ Bővebben: a konkrét költészet „[o]lvashatóságát játékként működteti: a konkrét költészeti alkotás egyedül a szavak pillérén nyugszik, hogy az előzetesen adott szintaktikai viszonyok hiányában a metaforikus jelentésalkotás lehetőségétől megfosztottan bevonhatók legyenek egy új szemantizációs folyamatba. Önálló lexémaként hordozott jelentésüktől pedig az alkotás egésze, az egymás köré kiválogatott szavak együttese oldja el őket.”³⁷ Talán ez a jóformán lezárhatatlan, generatív működésmód ágyazhat meg a (feljebb már kifejtett) egyszerre érvényes, ám egymásnak ellentmondó belátásoknak, paradoxonoknak is – a többfelé ágazó, a „hagyományos” versnél gazdagabb asszociációs kört működtető jelentéstársítások mellett.

Itt egy rövid gondolat erejéig megemlíthető továbbá, hogy mivel a tematizált írás (és annak nyelvi-képi indukálói) miatt más szórészek, illetve szójelentések is megláttathatók (a „szüret vár” esetében már felvetett, *vár* szót értelmező) homonímia ebben a kontextusban a *fürt* szóra is kiterjeszthető lehet. Amellett, hogy szintén kétértelmű lexémáról beszélhetünk, a *Bakkhánszók* (Devecseri Gábor fordításában) kiemelten nagy hangsúlyt fektet Dionüszosz hajára, „fürtjeire”: például „Kinek hullámos szőke fürtje illatos”; (Pentheusz Dionüszosznak:) „Orcád köré vágykeltő fürtök omlanak” stb. Továbbá szerepelnek a drámában olyan kétértelmű részek is, amelyek mintegy rájátszanak erre a (legalábbis a magyar nyelvben adott) homonímiára – Pentheusz: „Először is levágom zsenge fürtjeid”, válaszul Dionüszosz: „E fürtök szentek, mert istennek gondozom” – ezen a ponton például összemósodik és eldönthetlenné válik a *fürt* szó növényi vagy testi jelentése, hovatartozása.

A vers mediális sajátosságaival is összefüggést mutathat továbbá a *Tapéta és árnyék* különböző „kategóriájú” szövegrészeinek viszonya, valamint Dionüszosz egy másik jellegzetes aspektusa, a (főként a maszk attribútumából gyökerező) „távollévő jelenlét”³⁸ isteneként való meghatározás.³⁹ A mű mediális összetettsége által ez a „távollévő jelenlét” érzékletesen megképződhet: az elsősorban vizuális látványként előálló és dekódolható tapétamintázat, amely így „elsődlegesebb” képiség,⁴⁰ mint az inkább nyelvi jelenséggként felfogható négy soros (és annak „képei”), két különböző „viselkedésű” szövegrészt eredményez. A szőlő/növény minta a tényleges jelenlétet, a szavak mögötti jelöltek képi jelenlétét implikálja, a „szüret vár” kezdetű rész a tapétába szőtt szüreti dalként is érthető, ezekkel szemben a négy soros a nyelv távolabbi jelöltjeit idézi a tapétán, amely így indirektebb módon, „utaltságában” van csak jelen. Tehát tépoétikai és tipográfiai sajátosságaiból kifolyólag kétféle jelenlétet képes ábrázolni a vers: egy közelebbit/közvetlenebbet és egy távolabbit/közvetettebbet, melyből az utóbbi tehát a dionüszoszi paradoxitás sajátját, a „távollévő jelenlétet” is megérezkítheti. A tapétamintázat direktebb, ikonikus jelölési módja nélkül voltaképpen a vers „harmadikra” történő utalása nem különbözne bármely hagyományos vers bármely jelöltjétől, ez a vegyes eljárás azonban viszonylagossá, egymással összevethetővé teszi a kétféle jelölési módot és „jelenlétet”. Emellett továbbá az „odaki” helyhatározó is a távollétet jelöli, viszont mindez az utalás/hírüladás egy „idebent” terében zajlik: így ötvözve az itt- és a távollétet. (Végül a Dionüszosz-attribútumokként is felfogható szőlő, szüret képisége is mintegy „áttételesen jelenvalóvá”, szimbolikusan jelenlévővé teszi az istenséget.)

DIONÜSZOSZ ÉS APOLLÓN

A fentiekben már említett, dionüszoszi–apollóni ellentétpár nemcsak a feldarabolást idéző nyelvi működés és a Marsyas-mítosz weöresi feldolgozása, illetve ezek összefüggései miatt releváns, hanem a négysoros által megképződő egyik fő ellentét, a „csak festve van” állapotát és az „igazi” jelenségét kontrasztba állító, művészetelméleti kérdéssé előlépő probléma miatt is. A Nietzsche-től⁴¹ származó különbségtétel *A tragédia születésében* kerül kifejtésre, és a leginkább idevonatkozó alapvetései közé tartozik, hogy egy kettős művészetfelfogásban az apollóni – a dionüszoszival ellentétben – szemléletes művészetként fogható fel. Jelen esetben a versbeli tapéta mint a „szemléletes” művészet maga áll elő: képként is felfogható, ugyanakkor magát az írást is tematizálja – valamint faliszőnyegként értve iparművészeti alkotás is –, a négysoros ehhez képest a nem láthatóról, a „szemlélhetőn” kívülről ad hírt. Noha a szemléletesség ellenpontjaként, bírálójaként („csak festve van”) is felfogható a négysoros, nem szabad elfelejteni, hogy ez a rész szintén látvány, illetve festett természetű (akár a nyomdafesték általi festettség alapján is). Kulcsár-Szabó Zoltán *A nyelv zenéje: fölösleg és hiány „A tragédia születésé”-ben* című írásában idézi Paul de Man Nietzsche-kommentárját, amely részlet a *Tapéta és árnyék* paradox működését is felnyithatja: „Az apollóni önmagában se nem igaz, se nem hamis, mivel horizontja megegyezik saját illuzórikus természetének tudatával. Illúzió, és nem szimulákrum, mivel nem tetteti másnak magát, mint ami. Az igazság és hamisság kategóriáit csakis a dionüszoszi szubjektum vezetheti be, amely ettől a pillanattól kezdve maga is ezen ellentétpár égisze alatt áll.”⁴² A *Tapéta és árnyék* ezt a rendkívül összetett apollóni–dionüszoszi viszonyrendszert megjeleníti, érzékelteti – a négysoros és környezete, akárcsak az apollóni és dionüszoszi minőség különböznek, ugyanakkor egy-lényegűek („esték”), hamisság és igazság mentén szerveződnek, egymást ellentoponozzák, ugyanakkor feltételezik. A versben a festettséget, nem igazságot bejelentő rész maga is festett, a „kritizált” műalkotás/művészet része – ugyanakkor megjelenésével a tapéta már nem ugyanaz, mint előtte volt: bevezette ugyanis is az „igazság és hamisság kategóriáit”. (Ezt Nietzsche egyfajta „summázata” is támogatja: „ahol a dionüszoszi áttört, az apollóni ott mindenütt megszűnt és megsemmisült”).⁴³ Kulcsár-Szabó Zoltán tovább árnyalja ezt a kérdést (a kar mint a drámajátékot védő fal vonatkozásában így fogalmaz): „Keresztülvágják, belehasítanak egymásba (ahogyan Dionüszosz is darabokra szakad az apollóni megjelenítésben,⁴⁴ és ahogyan, másfelől, az apollóni is megsemmisül, amikor a dionüszoszi áttöri), mégis láthatólag épp ezek a kereszteződések teszik őket lehetővé.” A darabokra szakadt Dionüszosz tehát mintegy a tapétán is megnyilvánul, csakúgy, mint a négysorokon keresztül Dionüszosz áttörése vagy az apollóni „megsemmisülése” („nem igazi”).

Mindez pedig a koldus-metaphorát is további értelemmel ruházza fel, valamint annak „esteként” azonosítása is újabb megvilágításba kerülhet Nietzsche optikai metaforája által („ahogyan a napba néző tekintetet sötét foltok gyógyítják ki a káprázatból, úgy a dionüszoszi »borzalmak éjétől« megsebzett szemet Apollón »fénylő foltjai« gyógyítják meg. De mi ez a sötétség?”). Kulcsár-Szabó Warminski véleményét idézi ezen a ponton:⁴⁵ „a »semmi« meglátásáról [van szó], aminek az volna a jelentősége, hogy ez a »semmi« már túl van a fenomenális megjelenés birodalmán. Van is ebben valami [teszi hozzá Kulcsár-Szabó] (hiszen Dionüszoszt *A tragédia születése* a legkövetkezetesebben a képiségtől, a látványszerűségtől⁴⁶ határolja el).” Így érhet össze a „koldusként” és az este (itt: „borzalmak éje”,

„sötétség”) fogalma – a „koldusként” állapot ez alapján tehát „a fenomenális megjelenésen túli semmi” állapota⁴⁷ lehet.

Ezek alapján, bár első körben egy reprezentációkritikai olvasat is kézenfekvő lehetne, a mélyebb elemzés és a kötet egészének figyelembevétele túlmutatni látszik ezen. Mindazonáltal a festett szőlő és – Bori Imre szerint a qip-ek egyik lehetséges jelentése – a madarak egy ókori anekdotát is felidézhetnek, Zeuxisz és Parrhasziosz történetét. Plinius alapján: „Parrhasziosz a hagyomány szerint versenyre kelt Zeuxisszal. Mikor az kitette *szőlőfürtöket* ábrázoló festményét, olyan sikere volt, hogy a *madarak* rászálltak a jelenetre. Parrhasziosz erre olyan élethűen festett *függönyt* rakott ki, hogy Zeuxisz, akit a madarak ítélete mérhetetlen büszkeséggel töltött el, követelte, hogy húzza már félre a függönyt, és mutassa meg, mit festett.” (Az anekdotát például Gyenge Zoltán is részletesen elemzi,⁴⁸ a közvetlen és közvetett – immanens és imaginárius/intelligibilis – valóság kettősének mentén.) A festettség és valóság ilyen értelmű egymásnak feszülése akár a *Tapéta és árnyék* esetében is felmerülhet, ha a versbeli két „festett estét” mint festett médiumokat (akár a kép és az írás médiumai) értelmezzük, melyhez képest a nem reprezentált, a festetten túli jelenti az „igazit”. A „festett” esték továbbá a magyar versolvasó emlékezetében más szövegeket is aktiválhatnak, például Babits „festett vérzés” (/seb) motívumát (*Arany Jánoshoz*) vagy Cseh Tamás *Műcsarnok* című dalát, amely az „este van” – „festve van” rímpárt is tartalmazza: „Este van már, este van, / minden madár festve van, / még fészük is festett fészek. / Este van már, este van, / még az ég is festve van. / Én magam is festett vagyok.” Ugyanakkor Weöres költészetéből a már említett, jóval korábbi *Valse triste* is előlegezi a rímpárt a „Hol a szádról a festék? / kékre csípi az esték” sorokban.

Tehát maga a festettség mint valamilyen szín, a fehér papíron feketével megjelenő vizuális kód így a „festve van” részlet szemantikai köréből is kibomlik – amellet, hogy a szövegelrendezés mindezt már egy elsődleges, azonnali befogadói tapasztalatban is reflektálttá tette. Ide tartozhat, hogy a *Tapéta és árnyék* utolsó verziója a „szüret vár” többször ismételt résszel zárul, amely a folytathatóság megteremtésén túl akár képaláírásként is olvasható lehet. A már említett, a vár szó esetében fennálló homonímia így a szöveg elrendeződését, kirajzolódó képét nevezheti meg (a szüret mellett), amely így akár a qip-ek mentén toronyszerű alakzatokat is megláttathat. Ebben az értelemben a szavak mint (látványszerűen is hangsúlyos) építőkövek realizálódhatnak, a szórészek pedig mint az építés során szükségszerűen csonkolt téglák értelmeződnek. Így az építettség önmetaforájával is játszó alkotás a (festészeti hagyományoktól kölcsönvett) képaláírásfunkciójú szövegrésszel még inkább a képszerűségre, festettségre irányíthatja a figyelmet.

Mindazonáltal a látszat mögött fellelhető valóság az egész *Tűzkútnak* fontos, ugyanakkor a fentiektől eltérően realizálódó alapgondolata. A címbeli tapéta innen nézve is remek választásnak tűnik: a tapéta egyszerre lehet (szemléletes) művészi alkotásokat „tömbösítő” jelenség és valamit elfedő, elleplező anyag (a kötet motívumrendszerében, korreferenciaviszonyaiban még nagyobb hangsúlyt kapva). A kötet egyik, kimondottan gyakran előforduló, központinak tekinthető motívuma ugyanis a valamit eltakaró anyag – legtöbbször a *fátyol* lexémával jelölve (tizenháromszor szerepel a kötetben), de számos hasonló, szinonim kifejezést is találunk: például *lepel* (hétszer), *köntös* (hatszor), *kendő* (négyyszer), továbbá: *álruha*, *palást*, *függöny*, *kelme*, „*préme*, *selyme*, *vászna*, *rongya*”, *kulissza*, *vászonrongy-fal*, *rojt-bojt-játék*, *selyem*, „*fény hímzése*, *hab szövése*, *szél fonása*”, „*szemfényvesztő sok ruhája*”, „*a felszín bársonya*”, „*szétfeslő tarka látszat*”, „*fények*

szóttese”, stb.⁴⁹ A tapéta is ebbe a jelentésmezőbe tartozik – főként ’faliszőnyeg’ értelmében –, valami mögötteset eltakaró, elleplező anyagként is értelmeződhet. (A négysoros innen nézve akár egy tapéta mögül láthatóvá váló, a tapéta „szétfelése” következtében megnyilvánuló, mögöttes közegként/réteggként is felfogható.) A kötetben ugyanakkor rendszerint nem a művészettel/reprezentációval függ össze ezen anyagok említése, hanem mindig a „valósággal” és egy mögötte rejlő még „igazibb” szférával/tartománnyal.⁵⁰

Tehát jelen esetben a „festettség” a pusztá reprezentációnál kiterjeszhetőbbnek látszik, a feljebb említett eltakart/elleplezett valóság kötetbeli motívumrendszerében még markánsabb nyomatékkal. A valóság itt tehát nem elsősorban a művészen kívüli világot jelenti, hanem a művészen és a „változó világon” egyaránt túlira vonatkozik. Mindez a *Tűzkút*-ban többször egészen expliciten is artikulálódik, például: „[a] változó világon / átnyúlva szakadatlan, / fürdöm oly végtelen harmóniában, / mit a művészi álom / nem rögzíthet szavakban, / belőle a versben néhány szilánk van” (*Graduale X.*). Hasonló figyelhető meg az *Internus – Oldódó jelenlét* című versben: „Élet s halál nem érdekel, / csak az a harmónia kell, / mit nem hordozhat az anyag / s nem tudhat róla értelem”. Az idézett két részletben ugyanaz a fogalom, a *harmónia* jelöli ezt az értelmet,⁵¹ anyagon (tehát feltehetőleg a művészen/, „művészi álmon” kívüli valóságon is) túli állapotot.

Végül a korábban már említett, a „zárt én” feloldására irányuló egyfajta szerzői szándék, a metamorfózis-alapú szemlélet a nietzschei apollóni–dionüszoszi ellentétpárban is koncentrálódik. Fülep Lajos összefoglalása alapján: „Apollo az individuum magában megállásának, maradandóságának, jelentőségének szimbóluma, ő maga a princípium individuationis, szimbóluma a látszatnak, az egyedi lét ábrándjának öröme. A művészet másik istene, Dionysos, épp ellenkezőleg [...] az ember egyéni voltának széttörését jelenti, az ember újra egyesül a [...] mindenséggel. Ez állapotnak fiziológiai rokonjelensége a mámor. Jelképe a szőlőtőkének éltetője, a mámornak forrása, [...] Dionysos.”⁵²

A *Tapéta és árnyék* tehát a számos, de a dionüszoszi jelentéseket/motivikát talán kimondottan mozgóató működésmódjával egyszerre adja a mítosz intermedialis, képi-nyelvi ábrázolhatóságának/elmondhatóságának egyedi példáját, de ezen túl is rendkívül komplexen működik: látszat és valóság ellentétének megérzésként, ugyanakkor a paradox működésmódokkal (akár apollóni–dionüszoszi vonatkozásokban is) ezek összeérését, elválaszthatatlanságát is színre viszi, mindezt összetett térpoétikai összefüggésekben. Emellett a (metamorfózist hangsúlyosan mozgóató kötetben) az én átrendeződését is érzékelteti – akár a Dionüszosz-szimbolikát, akár a képversek működésmódjának sajátosságait tekintjük.

JEGYZETEK

¹ Hozzátehetjük, hogy az első változatnak helyet adó *Tűzkút* annak az (1962-ben Párizsban alapított) Magyar Műhelynek a segítségével jelenhetett meg, amely „a huszadik század végi vizuális irodalom egyik legfontosabb, nemzetközileg is elismert fóruma”. NAGY Pál, *A vizuális költészet = Szemiotikai szövegtan*, 9., szerk. PETŐFI S. János, BÉKÉSI Imre, VASS László, JGYTF, Szeged, 1996, 218.

² WEÖRES Sándor, *111 vers*, Szépirodalmi, Budapest, 1974.

³ NAGY, i. m., 217.

⁴ SZEMÁN Krisztina, *Intermedialitás és térpoétika Weöres Sándor Tapéta és árnyék című művében = Billenő egyensúly – Az Alföld Stúdió antológiája*, Alföld Könyvek, Debrecen, 2023, 23–40.

⁵ Mindezt a szöveg képi-nyelvi komplexitása is lehetővé teszi: ez a kettős működésmód ugyanis

megengedi, hogy a képiség a (hagyományos felfogás szerint már a hétköznapi nyelvhez képest is) többretegű, gazdagabb költői nyelvhez viszonyítva még inkább megnyissa a jelentéstársítások lehetőségeit. Emellett a szövegre jellemző paradoxitás, szimultán szerveződés is megágyaznak ezek kibomlásának.

⁶ Tehát mint 'lényegi jegy', 'az illetőnek tulajdonított dolog' (*Magyar etimológiai szótár*).

⁷ Kerényi hosszan listázza ezeket (elsősorban: KERÉNYI Károly, *Görög mitológia*, Gondolat, Budapest, 1977, 127.).

⁸ A mitológia szerint a bor Dionüszosz leleménye, ő terjeszti el az emberek között a borkészítést, továbbá nemcsak az ókori görögök és rómaiak számára volt kiemelt szerepe mind a szüretnek vagy a borral kapcsolatos fontosabb események (pl. hordónyítás, újbor kóstolás) során, mind azok ábrázolásában, de a mai napig is előfordul egyes néphagyományokban (módosult alakban/változatokban).

⁹ *Ókori lexikon*

¹⁰ KERÉNYI, i. m., 137. (Itt hozzátehetjük, hogy Semelé nevének jelentése is 'a földalatti'. *Uo.*, 119.) Emellett fontos lehet, hogy több elbeszélésben, ábrázolásban Dionüszoszt egyenesen Hádészal azonosítják (*Uo.*, 138.).

¹¹ A qip-eket itt például szőlőszemekként, fürtökként értve (Tamás Attila nyomán).

¹² *A Pallas nagy lexikona*

¹³ *Ki kicsoda az antik mítoszokban*

¹⁴ Különböző változatok ismertek.

¹⁵ A Dionüszosz-kultuszokra egyébként is jellemző lehetett egyes élőlények (főként állatok, vagy akár emberek) széttépése (főként az Euripidész-drámára támaszkodva).

¹⁶ KERÉNYI, i. m., 118–119.

¹⁷ A két vers összevetése talán további belátásokkal is szolgálhat: például a növényzet testszerűsége („venyige teste”, „cserje teste”, „cserje kontya”, stb.), a kint és bent terének ellenpontozásai (mindez a belső terek lefokozásával, például: „Lányok sírnak a házban”, „Kuckóba bújnak a vénék”), az ősz, szüret, este, halál motivika mozgatása mind összekapcsolja a két szöveget, továbbá a *Valse triste*-beli esték-festék rímpár is az „este van”–„festve van” rímpárt előlegezi. Emellett szerkezetükben is egyaránt a körforgást-újrakezdést viszik színre, de a tematizált médium (itt a tánc – keringő – értelmében) is megjelenik mindkét versben.

¹⁸ KERÉNYI, i. m., 119.

¹⁹ A vers a negyven szonettből álló *Átváltozások* egyik darabja.

²⁰ SZIGETI Lajos Sándor, *És mégis Marsyas? – Korformáló mitológia*, Tiszatáj, 1994. május, 65.

²¹ „Nemzetközi szó a latin exstasis, extasis nyomán, amely a görög eksztaszisz ('elmozdítás, eltávolodás, révület') átvétele" (*Magyar etimológiai szótár*).

²² Bővebben: Helmut PLESSNER, *Die Stufen des Organischen und der Mensch*, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 1975 (1928).

²³ PLESSNER, i. m., 290. Idézi és összefoglalja: BALOGH István, *Méltányosság vagy önbecsülés*, Politikatudományi Szemle, XXVI/4, 92.

²⁴ A zártság és nyitottság akár a belső-külső terekkel is összefügghet.

²⁵ A kötet egyik fő témája maga a metamorfózis – a középső, *Átváltozások* ciklusban talán a leghangsúlyosabban felmutatva, de valamilyen módon számos versben megjelenik, főleg az „identitáskultusz” ellenpontjaként az „átváltozáskultuszt” előnyben részesítő attitűddel (elsősorban a kötetnyitó *Köszöntés* című szöveg alapján).

²⁶ HAMVAS Béla, *Eksztázis*, Medio, Szentendre, 1996.

²⁷ Ács József, *A Jóisten pasziánsza – Költői alkat, költői magatartás, költői szerepek* Weöres Sándornál, Liget, 2014/10, 69–82.

²⁸ NEMES Zoltán Márió, *Estztétika és antropológia*, Budapest, 2013, 6. Doktori disszertáció, <http://doktori.btk.elte.hu/phil/nemeszoltanmario/diss.pdf>. Továbbá mindezt Plessner közvetlen összefüggésbe állítja „a művészi produkció lehetőségével, miszerint az ember attól (is) ember, hogy képes önmaga hiányával reflektált és antropológiai értelemben expresszív »kifejező« vi-szonyba lépni”.

²⁹ Sz. MOLNÁR, *Vizuális... i. m.*, 35. (innen: S. J. SCHMIDT, *Von der visuellen Poesie zur konzeptionellen Dichtung = Theoretische Positionen zur Konkreten Poesie*, szerk. Thomas KOPFERMANN, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1974.)

³⁰ Sz. MOLNÁR, *Vizuális... i. m.*, 35.

³¹ ACÉL Zsolt, *Dionysos, az érkező isten? Előzetes megfontolások az Augustus-kori elégiaköltészet Bacchus-alakjainak értelmezéséhez*, Ókor, 2020/2, 8.

³² „De mint a ház küszöbén felbukkanó minden ismeretlen, a lakás ajtaján kopogó idegen vendég is kettős természetű. [...] A vendég álcázott istenség, az isten álcázott vendég. Az érkező idegen – főleg ha új adományt hoz, és főleg ha olyan veszélyeset, mint a bor – megváltoztatja a szokásokat, megújítja az emberek munkáját, életmódját, napi ritmusát és gondolkodását” (*Uo.*).

³³ ACÉL, i. m., 8.

³⁴ „Volt egyszer egy gazdag ember. Bíborba, patyolatba öltözködött, és mindennap fényes lakomát rendezett. Volt egy Lázár nevű koldus is, aki ott feküdt a kapuja előtt, tele fekélyvel. Szere-

tett volna jóllakni abból, ami a gazdag asztaláról lehullott, de csak a kutyák jöttek és nyalogatták a sebeit. Történt pedig, hogy meghalt a koldus, és az angyalok Ábrahám kebelére vitték. Meghalt a gazdag is, és eltemették. Amikor a pokolban a kíkok közt föltekintett, meglátta messziről Ábrahámot, és a keblén Lázárt” (Luk 16,19–23).

³⁵ A teljes, mindkét példázatot tartalmazó rész így szól (Luk 14,12–24): „Azután szólt Jézus ahhoz is, aki őt meghívta: »Ha ebédet vagy vacsorát készítesz, ne a barátaidat hívd meg, ne is a testvéreidet, rokonaidat vagy gazdag szomszédaidat, nehogy viszonzásul ők is meghívjanak téged. Hanem ha vendégséget rendezel, szegényeket, nyomorékokat, sántákat, vakokat hívjál meg, és boldog leszel, mert nincs miből viszonzniuk. Te pedig viszonzásban részesülsz majd az igazak feltámadásakor.« Mikor pedig ezt az egyik vendég meghallotta, így szólt hozzá: »Boldog az, aki Isten országának vendége.« Ő pedig a következőképpen válaszolt: »Egy ember nagy vacsorát készített, és sok vendéget hívott meg. A vacsora órájában elküldte a szolgáját, hogy mondja meg a meghívottaknak: Jöjjetek, mert már minden készen van. De azok egytől egyig mentegetőzni kezdtek. Az első azt üzentek neki: Földet vettem, kénytelen vagyok kimenni, hogy megnézzem. Kérlek, ments ki engem! A másik azt mondta: Öt iga ökröt vettem, megyek és kipróbálom. Kérlek, ments ki engem! Megint egy másik azt mondta: Most nősültem, azért nem mehetek. Amikor visszatért a szolga, jelentette mindezt urának. A ház ura megharagudott, és ezt mondta szolgájának: Menj ki gyorsan a város útjaira és utcáira, és hozd be ide a szegényeket, a nyomorékokat, a sántákat és a vakokat. A szolga aztán jelentette: Uram, megtörtént, amit parancsoltál, de még van hely. Akkor az úr ezt mondta a szolgájának: Menj el az utakra és a kerítésekhez, és kényszeríts bejönni mindenkit, hogy megteljen a házam. Mert mondom nektek, hogy azok közül, akiket meghívtam, senki sem kóstolja meg a vacsorámat.«”

³⁶ Sz. MOLNÁR, *Vizuális...*, i. m., 27.

³⁷ Sz. MOLNÁR, *Vizuális...* i. m., 35–36.

³⁸ „Miként az egyik legmeghatározóbb dionysosi attribútum, a maszk is figyelmeztet rá: Dionysos a présence absente, »a távollévő jelenlét« istene.” Acél Zsolt Jean-Marie Pailler nyomán (Acél, i. m., 8.)

³⁹ „Dionysost igen sokféle alakban ismerjük. Emberalakban egy szakállas maszk ábrázolta.” KERÉNYI, i. m., 117. (Itt a „koldusként” részletet például „valakiként” jelentésben értve.)

⁴⁰ „[A]lapvetően más a képiség és a nyelviség szemiotikája, hiszen míg a nyelvi kijelentés referencialitásában eleve elválik alanyi lét és predikatív forma, addig a képi rendszerben a kép léte és megjelenése (megmutakozása) elválaszthatatlanok egymástól.” Sz. MOLNÁR, *Vizuális...* i. m., 30.

⁴¹ Weöresnél nem kizárt, hogy beszélhetünk nietzschei hatásról, a *Tűzkút Köszöntés* című szövegében legalábbis egyes részek kimondottan erre utalnak – akár a jövőben születő, átlagon felüli képességű gyermekeket (amely akár az Übermensch elméletéhez kapcsolható), akár a jövőre vonatkozó apokaliptikus víziókat vesszük számba – valamint az itt vázolt dionüszoszi–apollóni ellentétre épülő művészet- és énfelfogást. Mindenesetre Hamvas Bélára és Kerényi Károlyra is köztudottan hatással voltak Nietzsche nézetei, így akár áttételesen is lehet szó befolyásról – azonban ennek megállapítása nem célja a dolgozatnak.

⁴² Paul de MAN, *Az olvasás allegóriái*, Szeged, 1999, 161. (*Allegories of Reading*, New Haven, 1979, 117.) idézi: KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Iskolakultúra*, 2005/11, 123.

⁴³ Friedrich NIETZSCHE, *A tragédia születése*, Budapest, 1986, 45.

⁴⁴ Itt a feljebb kifejtett, Dionüszosz feldarabolását értelmező szakasz is releváns lehet.

⁴⁵ Bár az eredeti kontextusban és érvelésben fenntartásokkal kezeli.

⁴⁶ A *Tapéta és árnyék* már címében is különböző látványokat, „látványtípusokat” sűrít: egy emberi alkotás és egy attól független jelenség képét (ám mindkettő érzékelési módja megegyezik).

⁴⁷ A versben logikailag a festettség „birtoklásának” hiánya teszi koldussá a „harmadikat” (egy lehetséges értelmezés szerint).

⁴⁸ GYENGE Zoltán, *Kép és valóság = A műalkotás mint látvány*, szerk. HERCZEG Tamás, Szeged, 2017.

⁴⁹ A *Tűzkút*-ban szereplő *Salve Regina* egyik sora, az „oly kedvessé szőtted az éjszakát” a szőttes/szőnyeg/tapéta jelentéskörét és az estét is mintegy egymásra írja. Bartal Mária a *Salve Regina*-ban részletesen elemzi a fátyol-motívumot (BARTAL Mária, *Áthangzások – Weöres Sándor mítoszpoétikája*, Budapest, Pesti Kalligram, 2014.), főként gnosztikus motívumok felől – de úgy gondolom, hogy az egész kötetre kiterjeszthető, illetve a gnoszticizmuson is túlnyúló, általánosabb képről van szó.

⁵⁰ Mindez persze (a hindu gyökerű) Maja-fátylát is felidézi, amely fogalmat Schopenhauer vezeti be (aki köztudottan Nietzschére is nagy hatással volt).

⁵¹ Az ész (/értelem?) kritikája például az *Ünnepélyes szónoklat*-nak is alapvető témája.

⁵² FÜLEP Lajos, *Egybegyűjtött írások II.*, Budapest, Argumentum, 1995, 26.

Camus napsütése – újratöltve

Lajtos Nóra beszélgetése Tóth Erzsébettel az elmúlt húsz év olvasmányélményeiről

2005-ben jelent meg Camus napsütése címmel Tóth Erzsébet első prózakötete, és mint olyan, természetesen nagy érdeklődésre tartott számot. De mindig így van ez, ha egy költő prózával áll elő. A Camus napsütése valójában egy Olvasókönyv, ez is van feltüntetve alcímként, ugyanis az 1998 és 2004 közötti olvasmányélményeiről ad benne számot esszék formájában a szerző. A hatvankét esszé hetvenegy könyvet vesz sorba, s ahogyan egy alanyi költőtől azt elvárhatni, szubjektív hangon szólal meg bennük. A fókuszban természetesen a magyar és világirodalomból válogatott könyvek állnak, ugyanakkor ez a fókusz szétszóródik, és olyan aktuális kérdésekre, napi hírekre, környezeti hatásokra is kiterjed, amelyektől igazán szerethető könyvvé válik ez a kötet.

Tóth Erzsébet azóta öt másik prózakötettel és tíz verseskötettel ajándékozta meg olvasóit. De hogy őt az elmúlt húsz évben milyen olvasmányok szórakoztatták, mely szerzők műveivel tudott hatékony, esetleg „megtermékenyítő” párbeszédet folytatni, erről kérdezem az idén Balassi-émlékkarddal kitüntetett Tóth Erzsébet József Attila-, Magyarország Babérkoszorúja-, Prima-díjas költőt.

► Nem tagadom, nincs könnyű dolgod, sem a hely, sem az idő tekintetében. Helyen azt értem, hogy most nem a folyóiratokban megjelent írásaidból kell szemezgetned, és nem hat, hanem húsz évet átölelve. Talán nem is lehetséges ilyen időtávlatban gondolkodni, hiszen ha nincs naplóbeli lenyomata, hogy épp mit olvastál, akkor csak az emlékezés rostáján fennmaradt olvasmányélményekre tud az ember támaszkodni. Az idő ugyanakkor kiváló szűrő is tud lenni... Mondanál nekem három amolyan TOP3-as könyvet, amelyek dobogósak nálad az elmúlt húsz évből?

✓ Húsz év, harminc, ötven, száz év? Magány? Olvasás? Tágabbra kell húzni az idő-horizontot. A pillanatnyilag nálam örök klasszikus Szilágyi István regénye, a *Kő hull apadó kútba*. Mellé mindenképpen felzárkózott Százaz Miklós Györgytől a *Lovak a ködben*. A könyvek is, mint szárnyas lovak, úsznak velünk a ködben, csattognak mellettünk. Nem feledkezhetem el Terék Annáról, aki az utóbbi évek igazi meglepetése nálam. A költők közül kiemelkedik a háború tragikus élményéből szőtt káprázatos verseivel. Sokat várok tőle. Ő a harmadik tehát. Egyébként olyan bizonytalan, hullámzó a kortárs irodalom léte velünk, és ítéletet alkotni nehéz. Például a nagyon dicsért, beharangozott könyveket nem olvasom el rögtön, várok három-négy évet, míg lecsillapodnak a hullámok. Ami az idén szenzáció, jövőre esetleg nem mond semmit.

► Hogy segítsék egy kicsit, ha ugyan ez segítségül szolgál: nézzük először a magyar irodalmat. Az igen termékeny Zalán Tibor pályatársadnak például minden könyvét sikerült beszerezned, elolvasnod? 2005-ben még csak a *Papírváros* első részéről tudtál beszámolni, azaz rögtön a pentalógiája indulásáról, amelyet 2026-ban fejez be Zalán, akivel a mai napig igen jó barátságot ápoltok. Szoktatok egyébként egymásnak könyveket ajánlani?

✓ Zalán olyan sokat ír, hogy nemrég jutott el a tudatomig, a felét sem olvastam az életművének. Ő egy jelenség volt, már a belépésével, az egyik legjobb barátom. Csoda, hogy még élünk. Sajnos ritkán tudunk beszélgetni igazán, de az egyik alapköltő, bár egészen másféle utakon indultunk el. Ez így van rendjén.

■ A Litera 2013-as Netnaplóján olvasom tőled: „Nem tehetjük a gyökereinket sehova. Oravecz Imre regénye is erről szól, ezért olyan szívfájdítóan keserű. Kitéphetjük a gyökereinket, de akkor már búcsút inthetünk magunknak. Már nem mi leszünk azok, akik élünk. Gyökértelenek, hazátlanok leszünk, és a fiaink is azok lesznek. Idomulnak csak az új környezethez, mert élni kell, máshol, mert a haza nem engedte, hogy ott éljenek. Így múlik el a haza.” Ha jól gondolom, *A rög gyermekei* második részére, a *Kaliforniai fűjre* gondoltál, amikor ezeket a sorokat írtad. Beszélgetésünk során említetted Oravecz frissen megjelent *Alkonynaplóját*, zseniális műnek nevezted... Milyen más prózát vagy verseskötetet állítanál esetleg párba Oravecz *Alkonynaplója* mellé?

✓ Érdekes, éppen pár hete olvasgatom, ízlelgetem nagy örömmel Iancu Laura legújabb, nagyon különleges könyvét, az *Olvasmány az éjszaka cselekedeteiből*-t. Ritka kincse született a magyar irodalomnak. Életkorából következik, hogy mások a távlatok nála, egy fiatal lány készül otthagyni szüleit, szeretteit, a felnevelő tájat, mert tudja, hogy az ő útja másfelé vezet. Ez fájdalmas, de gyönyörűen van megörökítve az egyik emberi alapkérdés: a haza elhagyása. Oravecz már egész életművet hozott létre ebből, nemzedékek, történelmek bonyodalmai közepette.

■ A Nobel-díjas török Orhan Pamukot kedvenc íróid között tartod számon. Tudom, hogy azonnal beszerezted 2023-ban megjelent regénykatedrálisát, a száz oldalas *A pestis éjszakáit*. Egy Pamuk-rajongót nyilván nem tántoríthat el a terjedelem, de vajon a téma sem?

✓ Nem tudtam *A pestis éjszakáit* végigolvasni, mert a bőrömön éreztem a rettentő káoszt, amiben élünk, amikor senki nem tud semmit. De Pamuk már beleírta magát a lelkivilágomba, szemléletembe, és megvan benne az a varázs, ami csak a nagy írók sajátja.

■ Minden évben a különböző orgánumban fel-felüti a fejét az adott év sikerkönyvlistája. Egy kicsit korábbra lépek most vissza, mert ennek írásos nyoma is van. 2019 januárjában az Origo.hu-n jelent meg egy igen erős interjú veled Brezán Ellával. Már az interjú címe is sokatmondó: „Lehetett volna belőlem is egy irodalmi celeb.” A *budapestiséged* miatt gondold ezt főképp? Mert a Litera-netnaplódban célzol arra is, hogy vidékiként sokkal nehezebb „kitörni”, avagy „betörni” az irodalomba (értsd: kánonformálónak válni). Akkor a Magyar Narancs 2018. évi könyvlistájáról Krasznahorkait vetted csak fel. Micsoda írói érzéssel, hiszen ő lett az idei irodalmi Nobel-díjasunk. A te listád, és ezek szerint ezek is a kedvenc olvasmányaidat tartalmazó könyvespolcodon állnak sorban: Kontra Ferenc: *Az álom hídja*; Oravecz Imre: *Ókontri*, Király Farkas: *Sortűz*; Nagy Zsuka: *Pigment*; Csenger Levente: *Örök utca*; Temesi Ferenc: *49/49*; Ferenczes István: *Veszedelemről álmodom*; Fekete Vince: *Szárnyvonal*. Hogyan emlékszel vissza ezekre az olvasmányélményeidre?

✓ Megvannak, ha nem is mind olyan élesen, mint akkor, amikor a kezembe kerültek. Ez teljesen véletlenszerű, mert olyannyira atomizálódott az irodalom, hogy mindenki csak a maga köreit olvassa tovább.

■ Nemcsak a *Camus napsütésében*, hanem *A macskám Pasolinit olvas* (Nap Kiadó, 2019) című esszékötettedben is hírt adsz arról, milyen könyvek kerülnek kezéd ügyébe, amelyek aztán nem hagynak nyugodni. Vannak-e olyan olvasmányaid, amelyekről egy másik jut eszedbe? Egyet hadd idézzek példaként: Kontra Fe-

renc 1998-as regénye, *Az álom hídja* Reményik Sándor trianoni verseit, a *Végvári verseket* idézték fel benned. És tudnál-e arra példát hozni, hogy konkrét olvasott mű ihlette valamely versedet?

✓ Inkább egy filmre emlékszem, Andrzej Wajda *Katyn* című filmjére, amit muszáj volt versben is megörökítenem. Egyébként a filmek nagyon-nagyon befolyásoltak írás közben, a verscímek és sok utalás bizonyítja ezt.

➤ Nagy örömmel olvasom a középnemzedék névsorát: Csenger Levente, Fekete Vince, Király Farkas, Nagy Zsuka... Vagy máshol Acsai Rolandot, Iancu Laurát is előszeretettel emlegeted. Kiket hagytam még ki, akikben látsz potenciális költői-írói erőt? Akik még tudják, hogy a versírásnak izzadságszaga van, a prózaírásnak szintén, hogy magához „az íráshoz csönd kell” (A Vörös Postakocsi Online, 2019, Nagy Zsuka-interjú)...

✓ Nem tudok ma sem másokat csatolni ehhez a névsorhoz. Persze hiányosak az ismereteim, én is inkább neveket keresek, mint könyvcímeket. Akinek neve van nálam, azt bármikor újraolvasom. Például Nagy Koppány Zsolt, vagy régebről Pollágh Péter, Sopotnik Zoltán, akik szinte „testvérek” már. Amennyi időm van még, már inkább csak újraolvasásra használom. Borges! Benne sohasem csalódom, nem untat, élvezettel olvasom mindig.

➤ Egy Csontos Jánossal folytatott beszélgetésedet (*Galaxis minden költő*) azzal zártad, hogy csodálkozol, ha díjat kapsz, és nagyon örülsz neki, de mindig ott moccan benned a kisördög, a félsz: vajon méltó vagy-e rá, nem kérik-e vissza. Úgy hiszem, teljes nyugalommal élhetsz efelől: jó helyre került az idei Balassi-emlékkard, mellyel az életedet és munkásságodat egyaránt megvédeheted. Szeretettel gratulálok, s kívánok hozzá erős karokat és még számos kardsuhintás érzetű olvasmányélményt!

GVÁRDIÁN FERENC, *Homage à Egry József II.*, 2012, terrakotta (samott), 77x44x15 cm;
In memoriam Kovács László II., 2011, terrakotta (samott), 48x33x18 cm;
 Vajda Lajos II., 2010, terrakotta (samott), 46x32x17 cm

KOMSA GABRIELLA

„Szíveket kever a fekete festő...”

A szívmotívum Szilágyi Domokos lírájában

Szilágyi Domokos a 20. századi erdélyi magyar irodalom paradigmaticus költője, akit értelmezői¹ neveztek már a magyar nyelv művészeinek, a „klasszikus” avantgárd, illetve a neoavantgárd költőjének, formaművészeknek, „a költői mesterség babitsi mérvű ismerőjének”,² a modern és a posztmodern látásmód és formavilág közti átmenet³ képviselőjének vagy épp az első magyar posztmodernnek. Ami viszont a legfontosabb és vitathatatlan ismérve, hogy Szilágyi a „megismerés” és a „felismerés” költője. Lírája létköltészet, hiszen életművének egészét átszövik a létezés alapkérdései. Szüntelenül egyetemes léttörvényeket kutat, univerzális igazságokat ragad meg, hogy választ találjon a lét értelmére, lehetőségeire.

A Szilágyi-művek tanulmányozása során egyértelműen megállapítható, hogy a létélmény, léttapasztalat kifejezésében a testrészeknek (az agynak, a szívnek, a tüdőnek, a szemnek, a nyelvnek, a gyomornak, a vérereknek, a végtagoknak, a csontoknak) jelentős szerep jut. Mindezen testrészek közül a leghangsúlyosabban, több tucat versben, a legösszetettebb jelentéstartalommal a szívmotívum jelenik meg. A szív Szilágyi (felnőtt) költészetének egyik kulcseleme.

A szív motívumának aspektusait vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy nem csupán érzelmeket kifejező, hagyományos szimbólumként tűnik fel, hanem sokféle jelentésárnyalata fellelhető a versekben: sokszor önálló, „cselekvő”, a lírai én életét irányító entitásként vagy éppen a világ totalitásának legfontosabb részecskéjeként jelenik meg. Továbbá az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szív megjelenítési formái, lehetséges jelentéstartalmai fokozatosan bővülnek az egyszerűbb képektől az összetettebb, ontológiai-filozófiai aspektusok felé, párhuzamosan és összefüggésben a megismerés útjának léttapasztalataival, a lírai én létértelmezésével.

A Szilágyi-recepció általában az értelmet, a rációt jelöli meg legfőbb értéként a lírájában.⁴ Cs. Gyimesi Éva *Álom és értelem* című nagyesszéjének bevezetőjében a következőképpen foglalja össze az életmű lényegét: „Szilágyi Domokos költészete a létezés terhét megnyugvás nélkül hordozó, értékét szüntelenül mérlegre tevő elme küzdelmét fejezi ki.”⁵ Az „elme küzdelmének” színtere, a gondolkodásért, a racionalitásért felelős testrész köznapi értelemben az agy. Nem állítom, hogy a Szilágyi-versekben néhányszor előforduló agynak nincs szerepe a gyötrő gondolatok, kételyek kifejezésében, a szívmotívum azonban komplex képekbe sűrítve tárja elénk mindazt (is), amit az észlelés, a gondolkodás fogalmkörébe sorolnánk, azaz az „elme küzdelmét” is.

Viszonylag köztudott – hiszen számos bibliai szótár, lexikon taglalja e kérdést –, hogy a Szentírás mind a kognitív, mind az emocionális és a voluntatív tevékenységeket a szívhez köti. A bibliai szemlélet szerint a szív a gondolkodás, az értelem, a mérlegelés, ugyanakkor az érzelmek és az akarat, az elhatározás, a döntés székhelye is. Pavel Florenszkij 1914-ben megjelent művében⁶ megállapítja, hogy a szívmotívum az Ó- és az Újszövetségben egyaránt az ember lelki és szellemi életének kifejezésére irányul. Rámutat arra, hogy a Biblia nézőpontjából tekintve a szívben születik meg minden elgondolás, és úgy véli, hogy az emberi

elme minden gondolata a szív sugallatából származik. Szerinte *szívvel érteni* a következőket jelenti: megérteni, *teljes szívvel megismerni*, teljes egészében. Aki pedig nem birtokolja a szív „értő” mivoltát, az nem képes az életben rejtőző lényeges jelenségeket észrevenni és megérteni.⁷ A Florenszkij által megfogalmazott *szívvel értés* vágya, képessége, a *teljes szívvel megismerés* szándéka és folyamata, küzdelme követhető nyomon Szilágyi létértelmező költészetében.

A szerző pályájának legkorábbi szakaszában (első kötetének megjelenése előtt) keletkezett versekben még nem jelenik meg az „értő” szív motívuma: inkább az érzelmek központjaként, illetve anatómiai fogalomként tűnik fel. Az 1956-ban keletkezett *Őszi bánatos* című, halott bátyja emlékének ajánlott, elégikus hangvételű költeményben a szív a szomorúság, a reménytelenség helyszíne. A felütésben a „Szívembe bútt a bú” megállapítás tömören ad számot a versbeszélő életérzéséről. A 4. sor elején megismételt szókép már kiegészül a tér-idő meghatározásával: „az őszi ég alatt”. A hervadó lila kökörcsinek látványa indítja el az elmúlásra, a lét végességére, értelmetlenségére vonatkozó filozófiai kérdések, megállapítások sokaságát, hogy levonja a következtetést: „Meghal, ki nem remél, és az, ki hinni tud –”. Harmadszor szórendcserével és jelen idejű igeidőben jelenik meg a verskezdő kijelentés: „Fáradtan megbúvik a szívemen a bú”, hogy a vers zárlatában – a szoborba vésettség hasonlatával érzékeltetve az elmúlás gondolatát felidéző emlékkép állandóságát – megállapítsa, hogy „örökre ott-remeg”. A „remeg” ige nemcsak a megszemélyesített búra vonatkozik, hanem a szív funkciójában fellépő zavarra is. A szív az emlékek színhelye is, erre utal a „kökörcsin-levelek múló lilájában” szó szerkezet. A szív metonímia a mű kulcsszava, mondattani szerepe mindhárom szövegrészben helyhatározó: a félelem, a bánat és az emlékek helye.

Az 1962-ben írt *Hallom a szívem* című vers szövege sajátos módon ad számot a szív redukálhatatlan üteméről. A címben szereplő szó szerkezet hétszer fordul elő a szövegben, a 3. és az utolsó versszak első sorában ismételten, nyolcadszor pedig az ige E/2-ben szerepel, jelezve, hogy a nyugtalan szív hangjait már-már kívülállóként hallgatja a lírai én. Szimultán verselésű: az adonizsi sor az Adonisz-sírató-énekek ritmusát és jajongó hangulatát idézi meg, az ütemhangsúlyos 3//2-es által erőteljesebbnek érzékeljük a szív lüktetését. A szöveg további részében a strófák, sorok egyenetlen tagolása diszharmóniát, érzelmileg feldúlt állapotot jelez.

A kalapáló szív erős hangjait jelzik a „kiabál, zakatol, izgat” igék, a többször ismételt „most” időhatározós „kiabál” pedig fokozza annak erősségét. A lírai énben dúló érzelmi zaklatottság („milliárd vérsejt zubog a harcban”) fogalmazódik meg a szívritmuszavarok leírásával. A „közöttem és közte” kialakult zűr, ellentét arra enged következtetni, hogy a beszélő tőle elkülönülő, önálló entitásként határozza meg a szívét, amely feltehetően az érzelmeket, a lelkiismeretet, a hűséget jelképezi, szemben a rációval, amely szerint „már jó lenne minden”. A „saját szívemmel különböztem össze” metonimikus szó szerkezet, egyben paradox állítás is utal arra, hogy az én és a szív egymástól különállóak, és az én a rációt képviseli. Mégsem képes elhatárolódni a szívtől, sem mint testrésztől, sem mint az érzelmek, az erkölcsi érzék központjától. Alapjában véve a hagyományosnak nevezhető, józan ész-érzelmek ellentét, a belső feszültség jut kifejezésre a versben mindamellett, hogy a szív biológiai működését, illetve az egész emberi szervezet működése fölötti hatalmát is felvillantja:

*Hallom a szívem, hallom a szívem,
s nem alhatom, nem alhatom.*

A *Szerelmek tánca* című kötetben megjelent *Hétmérföldes csizma* (1965) című, ars poeticának is tekinthető költeménynek az első, a megismerés folyamatáról valló, számvető részében a szív már nem csupán az egyén testrészeként vagy az érzelmeket kifejező motívumként, hanem a világ totalitásának integráns részecskéjeként jelenítődik meg:

*és kellett a Kunst der Fuge,
hogy szívemet beiktassa
a világ összefüggéseibe...*

A birtokos személyjellel ellátott szív metonímia a személyes én, melynek sajátos viszonya a világgal az aktív egymásbaniség kifejezéssel írható le leginkább. A versbeszélő a megismerés küzdelmes útjáról, „bölcshínairól” számol be viszszatekintő pozícióból. Szükségszerű volt, „kellett” a sokrétű tapasztalat („külön szem minden színre”, „külön fül minden nesze-zajra”, „a hétmérföldes-csizma- / hit”, „a suhanás kábulata”, „a lobogás”). A legfontosabb élmény (az én-világ kapcsolat alakulása szempontjából) azonban mégiscsak *A fúga művészetének* tanulmányozása volt, hiszen a világ összefüggéseinek, az egyén-univerzum szerves kapcsolatának megértése, költői kifejezése a zene hatására jött létre, mégpedig a rész-egész felcserélésével (én-szív) a teljes szívvel megismerés képességével.

Azt a felismerést, hogy az eddig vállalt értékek mentén a küzdelmes megismerés útját áldozatok árán is folytatni kell, és egyénileg is viselni kell a nyomasztó terhek tömegét (hiszen az univerzális részvétel kikerülhetetlen tényné, törvénnyé emelkedik), a következő sorok szív-metaforái fejezik ki:

*s minden fájást muszáj megfájnóm,
ha szívem leég is tövig –
mert ez a föld a szívem földje.*

A figura etymologica nyomatékosítja a fájdalom mértékét, melyet a szívnek kell elviselnie, a „leég” igei metaforában az igekötő érdekes módon a szokványos „el” fordítottja, tehát a szívnek nem teljes megsemmisüléséről van itt szó a „tövig” főnév jelenlétében, hanem, akár a fának, a felszín fölötti részéről. A „mert ez a föld a szívem földje” metonímia pedig az emberiségnyi szívtágulás üzenetét hordozza.

Hasonlóképpen kitágítja a szív létezésének terét, és az univerzummal való egymásbaniség érzését vetíti ki a *Hegyek, fák, füvek* című (1965) himnikus költeményében, amelyet Cs. Gyimesi Éva találóan nevezett „profán imádságnak”.⁸ A három tizennégy soros strófából álló, a természet antropomorf, animizált elemeit megszólító fohász három szerkezeti egységre tagolható: a lírai én és a természet bensőséges egységét szemléltető részre, a himnikus dicséretre és a hálaadásra.

Mindhárom versszak kezdő sorában, a megszólításban megjelenik a szív-motívum: „Hegyek, fák, füvek, ágak, harag-zöld, azúr menny, szívem rokonai”. Itt nem birtokolja a szív a világot, de annak minden része rokona, tehát vérségi kötelék, közös vonások kötik össze. Olyan kapcsolat van a lírai én és a világ között, melyet a platóni részvétel, a methexisz fogalmával tudnánk leginkább megragadni. Az emlékképekből felépített harmonikus és létbizalmat sugárzó világban a lírai én létélménye a „mindenség-fia-fény-suhogás”. A harmónia iránti gyermeki szomjúságot fejezi ki a következő hasonlat: „szívemen, mint ághegyen mókus, ült a vára-

kozás". Valószínűleg csupán a „szív”, az „ág” főnevek és az „ül” ige használata miatt József Attila ismert sorait asszociálom mellé: „A semmi ágán ül szívem, / kis teste hangtalan vacog” (*Reménytelenül*). Pedig itt a szív metonímia nem a szorongást, hanem épp a reményt érzékelteti, a mókusz pedig a gyermeki idillt, ártatlanságot, ezáltal a gyermeki, örömteli reményként értelmezhető a szív-motívum. Itt azonban nem ér véget a többszörösen összetett hasonlat: „mint az éjszaka tetején a lilomszirmú csillagok” – a szív a sötétséget, reménytelenséget kifejező éjszaka toposszal kerül hasonlított pozícióba, míg a várakozás a „lilomszirmú csillagok” tisztaságával, ragyogásával hasonló. A fekete–fehér ellentét hangsúlyozza a szívben (lírai énben) rejlő szomorúság ellenében az abszolút érték iránti vágy mértékét. A csillagok motívum a már ismertetett szövegkörnyezetben ismét József Attila soraival lép intertextuális kapcsolatba, ezt még érzékelhetőbbé teszi a szem-metafora: (csillagok) „– pilla mögé bújt szemek” („köréje gyűlnék szeliden / s nézik, nézik a csillagok”), mely az egyén és az univerzum minden részecskéje közti, láthatatlanul is elválaszthatatlan kapcsolatra utal. Az ún. „szíven ülő/szívvél várakozás” célját kifejtő mellérendelő mellékmondatok a reményt és a mindenséggel való azonosulást, egységet fogalmazzák meg: „a várakozás, hogy olvashassam remény-virág-betűitek, / s belém leheljétek a mindenség erejét, hegyek, fák, füvek”.

A természet dicsőítését tartalmazó 2. versszakban a halmozott metaforák a jószág, a béke, a szabadság, a védekező fegyver, az akarat és a remény, a zene, nem utolsósorban az ész és a szív váraként, kiapadhatatlan forrásaként idézik meg a természetet, egy abszolút érték, harmonikus világrend összetevőiként. A hódolatot és hálaadást (valamint kérést is) megfogalmazó 3. versszak első részében a beszédhelyzet még mindig T/2 személyű, ám megfigyelhető, hogy a természet megszólított elemei egyre antropomorfabbak: „karcsú sziklák”, „szép fejűek”, „bokorgyermekek”, „gondolkodó, felnőtt fenyők”, „táncos patakok”, „szemérmes tisztások”, „sűrű örömök szülei”. A strófa 2. részében a hála már E/2-ben, egy megszemélyesített abszolútumhoz szól, aki magában hordozza az összes lehetséges pozitív értéket; aki talán maga a gondviselés, a szeretet („simogató kéz, puha ágy, okos elme”, „ki sosem hagy el, ki érvel, meggyőz”, „ki fiául fogad”, „biztat, hogy szép a harc, szép ez az emberi lét”) és a hűség („ki hű hozzám, hogy hű maradjak és józan és fegyelmezzet”). A záró sorban visszatér a T/2-es beszéd-mód, keretbe foglalva a versszakot és az egész verset ismét a természet elemeit szólítja meg, és nekik mindenért hálát adva zárul a vers.

Egyébként az egész költemény a himnikus-fohászkodó hangvételével, páros rímeivel, magával ragadó, sodró ritmusával a teljes harmónia pillanatait közvetíti, mely a mindenség és a lírai én (a szív) közösségében, bensőséges egységében valósul meg.

Az itt megvalósuló tökéletes harmóniával és pozitív lét-, illetve értékszemlélettel ellentétben áll a *Fekete festő* című mű világképe. A „fekete” a 20. századi magyar lírában gyakran fordul elő verscímként,⁹ és általában értékhiányt, negatív értéket (veszteséget, fenyegetettséget, gyászt, létrontást, kárhozatot stb.) szimbolizál. A jelzős szószerkezetből álló cím jelen esetben sem kelt pozitív érték-képzetet, ugyanakkor a hangzásbeli megalkotás (alliteráló, magas hangrendű, szapora és lassú ritmusú szavak egymás mellé helyezése) játékosságot is sejtet. A költői játékhoz a kilenc kétsoros strófából álló vers három kulcsmotívuma: a fekete festő, az ördög és a szövegben nyolcszor előforduló szív metafora.

A verskezdő sorokban megjelenített szív jelentésrétegeit először nehéz megragadni:

*Szíveket kever a fekete festő,
kés az ecsetje, szívemet metsző.*

– a meghökkentő költői képek hatása alá kerülünk. Egyetlen hang felcserélésével hozza létre a beszélő a szokatlan vershelyzetet, melyben a fekete festő egy mindenható hatalomként jelenik meg: egyrészt játszik a szívekkel, másrészt kegyetlenül megsebzí őket. A szív színekdoché többes számban univerzálisan utal az emberi sorsokra, életekre, az E/1-ben megjelenő változat a lírai én személyes, veszélyeztetett sorsát jelenti.

A stófa refrénszerű megismétlése a szöveg közepén balladisztikus, vészt jósoló hangulatot, feszültséget hoz létre a vers egészében, ezt ellensúlyozza, hogy emellett mindvégig játékosan alkotja meg, építi fel újabb szuggesztív költői szimbólumok segítségével ezt a mitikus, negatív hatalmat, aki maga az „ördög” („húsvér ördöggé őt magam teremtem”). Komplex költői képben jelenik meg a szívmotívum a mitikus figura megsemmisítő hatalmának kiszolgáltatva:

*Palettájáról csillagok csorognak:
szikrái szívemnek s fekete viharomnak.*

A szív a lírai én belső értékeinek összességét (értelem, akarat, szeretet stb.) jelképezi, a szikrái–(szikrázó) csillagok metafora mindezen részecskék izzó, fényes mivoltát érzékelteti. Miután a mitikus figurát a vers végén lerombolja, füstté osztja szét a lírai én, a szívek én–te–mi viszonylatban való megjelenítése az utolsó sorban jelzi az emberi összetartozást:

*csak így lophatja – tiszta szemem hogy meglásd –
szívembe, szívedbe, szívünkbe a földoldást.*

Az emberi összetartozás értékét, elemi szükségletét az emberi létezésben a szívmotívum egyre egyetemesebb távlatú, gondolatilag-grammatikailag sűrű szövésű költeményekben fejezi ki, egyre bonyolultabb jelentéshálójával ruházva fel. A *Fagyöngy* kötet (1971) címadó versének 1. stófájában a szívmotívum T/1-ben jelenik meg („szívünkre”) háromszor, anaforaként: egyrészt az emberi testrész jelentésben, melyre gyógyító szer a fagyöngyből készült tea vagy kapszula (de rájátszva arra is, hogy a gyöngy, a termés a gazdanövény és a *viscum album* közös termése). A fagyöngy a szeretet szimbóluma is. Másrészt a kagyló igazgyöngye, mely kényszerben, fájdalomban fogant érték, szintén a bensőnket jelképező, fájdalmakat megélt szívünkre hat, míg maga az igazgyöngy a szív metaforája is, végül a szív maga is az értéket is jelenti („gyöngy, gyöngy a bordák alatt”). Egyéni értéket is, és a közös, kényszerben és fájdalomban fogant értéket is: az összetartozást és szeretetet. A szívmotívum az egymásrataltság során kialakult szeretet jelképe. Jelentése a kagylóval és a gyönggyel (igazgyönggyel és fagyönggyel) összefüggésben, azoktól elválaszthatatlanul érvényesül.

A gyöngykagylómotívum a két világháború közötti romániai magyar irodalom létszimbóluma,¹⁰ az értékteremtő fájdalom jelképe. A lírai én a gyöngykagyló-létbe foglalt sorsot, életeszményt kérdőjelezi meg:

*Kagylók kínjának irigye,
együtt-tenyésztés ürügye –
ürügy? kényszer? kötelesség? – – valóság!!! –:*

Ironikus hangnemben „immunreakció” termékének, gyógyszernek és fájdalomnak minősíti a gyöngyöt, tagadja a szabadság feladatát átesztétizáló eszményt, amelyet a történelmi szükségállapot hozott létre. Noha a kényszerből, ürügyből vagy érdekből való összetartozásra vonatkozóan nem állít semmit a továbbiakban, a gyöngy átminősítése által felmerül a kérdés: változhat-e ezáltal a közösségi összetartozás önértéke, a szeretet minősége? Módosul-e a szívmotívum jelentése? A „sokan vagyunk s sokszívűek” metonímia az egyediségre, a különbözőségekre hívja fel a figyelmet, és az egyetértés hiányára is utalhat. A (fa)gyöngy „enyhe gyógyszer”, tehát csak enyhülést hoz a külön-külön átélt szenvedésre, azt teljesen megszüntetni képtelen. Mi igazolja mégis, hogy az egzisztenciális egymásrautaltság, a kényszerből való összetartozás nem zárja ki a közösségért cselekvő, a „szívünket” féltő szeretet meglétét?

A versbeszélő által felvetett téma (amelyre összetettsége miatt megoldást végül nem talált) közösségi: a közösség értékrendjét, jövőjét meghatározó viszonyulás egy közös létszimbólumhoz, amely végső soron egy irodalmi eszmény. Mindvégig T/1-ben beszél, a közösség nevében szólal fel, társai és önmaga jövőjéért, a valós közös értékek újragondolása érdekében. A szeretet és az összetartozás érzése vezérli. A szív jelentése nem módosul, hiszen a szeretetnek a gyöngy-kagyló- és fagyöngy-analógián alapuló kialakulása független a létszimbólum értékviszonyaitól. Az egymásrautaltság során a szeretet elemi létszükséglet, nem igazodik eszményekhez, értéke nem mérhető össze semmi mással.

A *Fagyöngyével* analóg szeretetfelfogásról tanúskodik a *Gyöngyöm-társam* című költemény címe és a verskezdő sorban a megszólítás: „Gyöngyöm-társam, az édes keserűségben!” Azonban az összetartozás elemi szükségletének jóval megrendítőbb példája ez a parafrázis és szerepbe rejtett ars poetica, melynek vershelyzetét jelzi az alcím: *Éneki egy rab prédikátor*. Az archaizáló, bibliás-zsol-táros nyelvezetű vers a protestáns gályarabok sorsát idézi meg, megjelenítve az egymáshoz láncolt társak kölcsönös egymásrautaltságának, egymást erősítő szolidaritásának kettős összefonódottságát.

Az ötstrófás vers alanya társához szólva – az adott helyzetnek kiszolgáltatott rab szemszögéből – elsősorban én–te viszonylatban fogalmazza meg a sorsa alakulását meghatározó létélményeket és reflexióit. A 2. és a 4. versszakban az „édes feleim” birtoktöbbséítő jellel ellátott megszólítás, a Kollonics-féle ítélet felidézése és a „nagy vizek partján”, a versvilágot egyetemessé tágító motívum által a mi–ti–ők viszonylat sajátos értékét is összegzi. Mindezek által a kényszerűség és érték összefüggéseire is jól rávilágít. Az isteni elrendelés és a rabság terhe alatt tudatosul benne a helyzet küldetésjellege, a helytállás fontossága és az összetartozás értékének jelentősége.

A szorongatottság és az egzisztenciális egymásrautaltság állapotában kialakult emberi kapcsolat értékét, a szeretet mértékét a szívmotívum többrétűen fejezi ki a műben. A félelmet enyhítő összetartozást mint elemi, ritkán tudatosuló létszükségletet fejezi ki a következő hasonlat:

*Gyöngyöm-társam, akit csak úgy
érezek, mint szívemet, ha nem fáj;*

A későbbiekben ezt a hasonlatot egy metaforával folytatja:

*Dobogj bennem, – csak addig – – addig, –
hogy csak halálig kibírhassam.*

– és így válik összetetté a szív jelentése. A „dobogó” szív a társ, aki a vers alanyának szerves, elválaszthatatlan része. A megismételt határozószói névmás és a „halálig kibírhasam” szó szerkezet nemcsak arra utal, hogy halálig tart ez az összetartozás, hanem ráeszmélünk arra is, hogy a „dobogó” szív, a társ tulajdonképpen magával az élettel válik egyenértékűvé. A szeretet éltető erejével, amely nélkül a rabság súlyát, a szenvedést lehetetlen lenne elviselni.

A záró sorokban visszatér a dobogó szív–társ szókép, kétszeres, „Dobogd ki bennem!” felszólítással. Az ige tárgyát nehéz lenne egyetlen kifejezéssel megnevezni. A helytállás, a rabságban, idegenségben is vállalt önzonosság („Nagy vizek partján, édes feleim, / énekeljünk otthont a tájon...”, „Kiköltözzék az idegenség / szívünkől, feleim édes”) és a meggyőződés az igazságban, az ítéletben mind-mind ennek az összetartozásnak az erejében fogant. Ez az értéket teremtő, éltető erő segíti a vers alanyát és társát a megmaradásban, küldetésük teljesítésében.

*Gyöngyöm-társam, a bosszúálló
Jehova szavaival égess!
Vacogva, foggal-körömmel, betyáru,
nagy tüzek partján, nagy fagyban égve!
Dobogd ki bennem
– épp csak halálig,
csak hogy ne fájjon –,
dobogd ki bennem! És*

írjuk föl betűinket a semmi égre.

A Radnóti eclogájának „s az égre írn, ha minden összetört!” záró sorával intertextuális kapcsolatba lépő verszáró sor a helytállás, a kitartás üzenete. A többes számban megfogalmazott felszólítás pedig az emberi összetartozás értékére hívja fel a figyelmet. Arra az értékre, melyet a szív-motívum egyszerű és bonyolult képeivel fejez ki a költő.

A szív Szilágyi Domokos költészetének egyik vezérmotívuma, az egész életművet átszövő, sokrétű, komplex jelentéstartalommal rendelkező motívum. A lét-élmények, a megismerések, a lírai én–világ kapcsolat bonyolultságának, az értékvilágnak a kifejezésében elengedhetetlenül fontos szerepe van.

JEGYZETEK

¹ Cs. Gyimesi Éva, Kántor Lajos, Láng Gusztáv, Pomogáts Béla, Bertha Zoltán és sokan mások.

² K. JAKAB Antal, *A kétely költője*; BERTHA Zoltán, *Szilágyi Domokos = Kényszerleszállás. Szilágyi Domokos emlékezete*, szerk. PÉCSI Györgyi, Nap, Budapest, 2005, 116., 147.

³ Cs. Gyimesi Éva, *Értékek színváltása = Uő, Álom és értelem*, Kritérium, Bukarest, 1990, 154.

⁴ EGYED Péter, *A meg gondolt véges = Kényszerleszállás, i. m.*, 170.; Cs. Gyimesi, *i. m.*, 16.

⁵ Cs. Gyimesi, *i. m.*, 12.

⁶ FLORENSZKIJ, Pavel, *Az igazság oszlopa és alapja = Az orosz vallásbölcselet virágkora. Tolsztojtól Bergyajevig*, 1–2., ford. BAÁN István, Vigilia, Budapest, 1988.

⁷ *Uo.*, 536.

⁸ Cs. Gyimesi, *i. m.*, 31.

⁹ Ady Endre: *A fekete zongora*; Babits Mihály: *Fekete ország*; Balla Zsófia: *Fekete Advent*; Csoóri Sándor: *Anyám fekete rózsája*; Farkas Árpád: *Fekete karácsony*; Kányádi Sándor: *Fekete-piros*; Nagy László: *Karácsony, fekete glória* stb.

¹⁰ Cs. Gyimesi Éva *Gyöngy és homok* című tanulmánya a gyöngy-kagyló-motívum részletes irodalomtörténeti-esztétikai elemzését tartalmazza, az *Egy létszimbólum színe és visszaja* című tanulmányában pedig a Szilágyi Domokos lírájában előforduló kagyló-motívum addigi értékszerkezetének átminősítését, ironikus megközelítését mutatja be és értékeli.

KOLOZSI ORSOLYA

Bánki Éva: Apjalánya

Jelenkor, 2025

KOLOZSI ORSOLYA (1980) Budapest

Az irodalom egyik legősibb témája az apa, a hozzá fűződő viszony, az egész életre meghatározó, egyik legfontosabb kapcsolat. Az magyar irodalomban is számos aparegény született már, Esterházy Pétertől Kukorelly Endrén és Temesi Ferencen át Grecsó Krisztiánig mindenki megírta a maga család- és apatörténetét. Az aparegények persze nemcsak az apákról szólnak, hanem gyermekeikről, az ő identitásukról is. Az élet valamelyik szakaszában mintha mindenkinek szembe kellene néznie az apa jelentette teherrel, konfliktussal, hiánnyal, de akár azzal is, ha minden rendben alakult. Az apa történetének megismerése az én megerősítésének, megismerésének fontos mozzanata, jellemzően az apa halála után történik, és sokszor egy traumatikus élmény, fordulópont, nehézség hatására – legalábbis az irodalmi alkotások alapján erre a következtetésre juthatunk. Bánki Éva legújabb, 2025 tavaszán megjelent kötetében is ezt látjuk, az elbeszélő édesapja történetének nyomába ered akkor, amikor méhnyakrákkal diagnosztizálják és megműtik: „A halála után harminc évvel, a nagy műtét után lábadozva próbáltam összeszedni az élete darabkait. De az ő élete helyén mindig csak mások életének darabkait találok.”

A kapcsolat és az apa középpontba helyezését a cím is egyértelművé teszi, az *Apjalánya* azonban azon túl, hogy aparegény, egyben transzgenerációs traumaregény, vázlatosabb történelmi regény, sőt, részben egy kisváros (Nagykanizsa) regénye is, mely nem kevés autofikciós elemet tartalmaz. A történetek középpontjában az apa és gyermeke áll, az énelbeszélő az időközben ötvenes nővé érett lány, aki apja megértésével és a családi mintaként örökölt elfojtások és elhallgatott titkok felszínre hozásával próbál meggyógyulni. A szövegben nem is kettejük kapcsolata a legfontosabb, alig látunk bele a mindennapi viszonyba, leszámítva egy hosszabb jelenetet,

amikor a már Budapesten élő fiatal lány késő este a Déli pályaudvaron várja a vonatot az apjával, akit szégyell is, szeret is, akitől menekülne, és aki mellett maradna is. A kapcsolatuknál fontosabb az apa alakja és története, a férfié, aki zsidó származása ellenére túlélte a második világháborút, aki csont- és hártagygyulladást kapott, akinek két lánya született, és gyakorlatilag az egész életét egy dunántúli városban élte le, ahol anyagbeszerzőként dolgozott. A mozaikosan szerkesztett (az apa és a lány életének történetdarabkait egymás mellé illesztgető) regényben az apa nem nagy formátumú figura, sőt, éppen a jelentéktelensége az, ami hangsúlyos. „Olyan ember, akinek nincs története” – mondja róla egy helyen a lány, aki utólag visszanézve apját egy hallgatag, saját veszteségeit önmagába záró embernek látja. A regény lapjain életre kelő apával nincsen semmi különösebb gond, nem kötődik hozzá igazán traumatikus élmény, hacsak az nem,

hogy a lánya nehezen bocsátja meg neki a jelentéktelenségét. Az apa életéből sok történetdarabkát megismerünk, megtudjuk, hogy kifejezetten jóképű volt, hogy télen-nyáron kerékpárral járta a várost, hogy milyen álmiai voltak, és hogy volt egy története, amiről hallgatott. Soha nem derült ki, miért nem vitték el akkor, amikor deportálták a városban a zsidókat. Az apa mellett persze a lányt is megismerjük, gyermekkorát, az iskolás éveket, majd a család

látótól való elszakadást, a gimnáziumot, majd a pesti bölcsészkar különös, valóságtól távoli éveit, később küzdelmét a saját gyermekért, végül a súlyos betegséggel való szembenézését. És itt kiderül az is, hogy úgy gondolja, azért betegedett meg, mert évtizedek óta cipeli apja el nem mondott történetének terhét, apja hallgatagságát, rejtőzködését, azt, hogy soha nem mutatta meg, ki is ő valójában, nem hallatta a hangját. Ezt a magatartást pedig továbbörökítette rá, aki ugyanezzel a stratégiá-

val él: „Apámhoz hasonlóan én is örökös száműzetésben és félelemben élem az életemet.”

Miközben a két ember története felépül a már említett töredékekből, azalatt a 20. század történelme (sőt, a rengeteg irodalmi utalásnak köszönhetően részben irodalomtörténete) is láthatóvá válik, különösen a második világháborút követő évek, majd az elbeszélő gyerekkora, a Kádár-korszak és a rendszerváltás évei. Nagykanizsa társadalomrajza, miliőjének megörökítése a regény egyik legjobban sikerült vonulata, úgy adja vissza az ott uralkodó légkört, a normákat, az embereket irányító szokásokat, hogy például hosszasan taglalja, milyen frizurát hordtak a nők: „Nagykanizsán a nők feje úgy nézett ki, mint a szappanbuborék, vagy inkább barnás, sárgás vagy szürkés-fehéres árnyalatokban pompázó, hatalmas gyermekláncfű. Öt-hat hetente daueroltattak, aztán hetente-kéthetente jártak »berakolni« a hajukat.” A plasztikusan ábrázolt város ráadásul nemcsak a történetek háttere, hanem metafora is, amelyen keresztül eljuthatunk az apa mélyebb megértéséig. A férfi az egész életét a Zala megyei városban élte le, a környék a vérévé vált, a városlakók viselkedése és normái pedig a személyiségére gyakoroltak hatást. Mindezeket túl az az alapvetően emlékező nézőpontú regényben megtalálhatók esszyszerű betétek (ilyen például a bibliai Dávid király történetét értelmező rész), de irodalomtörténeti és -elméleti kitekintések, valamint rövid, anekdotákra emlékeztető történetek is.

A sokféle szempont és a műfaji sokféleség gazdaggá teszi a könyvet, ugyanakkor elvesz a fókusz, nem egyértelmű, melyik a legfontosabb dimenzió a regényben – mintha elindulnánk valamerre, de a folyamatos kitérők, elágazások eltérítenének az elsődleges céltól, a sok vargabetű után elfelejtenénk, hová indultunk. Az *Apjalánya* olyan mennyiségű kérdést ölel fel (pszichológiai, történelmi, társadalmi problémákat egyaránt), hogy egy nagyregény is bőven kitelne a mondánivalójából, alig kétszáz oldalon azonban mintha vázlatban maradt volna. Talán ezzel a kifejtetlenséggel függ össze az is, hogy a lezárással sem jön meg az az élmény, hogy megérkeztünk valahová, hogy a lánnyal együtt megértettük az apát, és helyére került a nehéz „örökség”. Persze lehet, hogy ez a hiányérzet szándékolt, hiszen nem lehetséges megismerni egy másik embert, egy apát, főleg nem az egész életét, amelyet részben lánya születése előtt élt. Ahogyan az elbeszélő ki is mondja ezt: „Nincs tökéletesen áttetsző élet – apámé sem volt az. Hiába leskelődünk annyit a másik után, képtelenség minden jelet észrevenni. És ha valami csoda folytán észre is vennénk mindent, nem tudnánk összerendezni. Ehhez az ő életét kellett volna végigélni.” Mindezek ellenére – és talán ez a könyv legfontosabb tanulsága – érdemes előhívni a múltat a feledés és a hallgatás árnyékából, és ha egészében nem is, legalább töredékeiben megismerni.

UNGÁR PÉTER

Kollár Árpád: Nád

Kalligram, 2025

Kollár Árpád kötete arról szól, ahol élünk, a miénk, ezért tud kapcsolódni a világirodalmi folyamatokhoz, és ezért lenne releváns a New Yorker hasábjaitól egy kínai irodalmi fesztiválon át szinte bárhol, mert a miénk, mert rólunk szól, mert vajdasági, mert sok gyermeke van, mert sok neurózist élt át, mert nem rejt el, nem szégyelli, nem pszichologizálja azt, amivel szültetett, amit hagyatékul kapott. Ellentétben néhány, napjainkban népszerű magyar kötettel, pont attól univerzális, hogy partikuláris.

Nem másolja a külföldi témákat, nincs benne szó posztstrukturalista társadalomkritikáról, és nem beszél divatos ügyekről, nem foglalkozik aktuálpolitikával. Mégis azzal, hogy ennyire miénk, meghaladja helyhez kötöttséget. Partikuláris lírai helyzeteiből fakad az univerzális törekvése, konkrét GPS-koordinátákról tekint felfelé.

Ezért is fontos, hogy a kötetben lévő versek döntő többsége foglalkozik a „hol” kérdésével, azaz, hogy hol élünk mi, milyen szavakkal milyen te-

ret tölt be Kollár. Ez a hol akár Röske, akár Szabadka, akár a Tisza holtága, soha nem hiányként jelenik meg. Nem ír Kollár arról, hogy azért, mert nem egy amszterdami kávéházban ír, valami csapásból indul az életében, nem búsong azon, hogy itt él a Balkán átmeneti részén, hanem hol ünnepli, hol ténszerűen leírja, hol

kétségbeesik tőle. De soha nem tart távolságot költészete helyszínétől, és soha nem kezeli a manapság oly divatos gúnnyal vagy ironiával életünk helyszíneit.

A *Levi Strauss & Co.* című versét amikor elküldtem egy volt szerb szeretőmnek, annyit válaszolt, hogy „igen, ez az, ebben élünk”. A vers érzékelteti a Nyugat felé fordulás konzumerista jelképeit, azoknak a végletes kisszerűségét, szól arról, hogy a nosztalgiát mennyiben határozza meg ma már a közösségi média, hogy a szabadkai piac mennyire a perifériája az elképzelt és a *real existierende* Jugoszláviának. És szerepel benne annak a Ratko Mladićnak a neve, akiről mindig elfeledkeznek azok, akik könnyes szemmel a kamerába állítják nagyjából kétheti rendszerességgel, hogy az Európai Unió miatt 1945 óta nem volt Európában háború. Annak a Ratko Mladićnak a neve, aki semmit sem mond annak a generációnak, amely többet hallott Gázáról, mint Vukovár ostromáról, és amely nem tudja már elhelyezni sem a nevet, sem a történelmi eseményt, amelyről a vers szól.

A kötetben ezen túl is több vers is foglalkozik a haza kérdésével, mind a szlovákul utolsó szavait elmondó nagymamája, mind az *Ulje, Secer, Mecko* keretezi a hazát mint költészeti témát, a költő egy olyan térben vezet végig, amely egyszerre lehátrált és porózus, amely egyszerre identitások véletlen és geopolitikailag determinált keveréke, de közben abban a pillanatban örök és megkérdőjelezhetetlen. Kollár kötetében a haza nem a pátosz, és nem is egy ideál, hanem valami, amit mindennap csinálunk, a nyelvünkkel. De verseiből látszik, hogy a haza egyáltalán nem kizárólag nyelvi építmény, haza a természet is, maga a kötet címét adó *Nád*, haza a Tisza holtága, haza, amiben vagyunk, és amit érzékelni tudunk. A haza a múltból táplálkozik, de nem a regékből, hanem neurotikus anyáinkból és nehezen érthető nagyanyáinkból. Talán a legmélyebb vers erről a kötetben a *Hazafias vers a pur-*

habról. Szinte felsorolás jellegű, beatvers, gondolatritmus alapokkal. Közben ez a melegszívű elutasítása a sokszor hazafias érzelmeket fogságba ejtő pátosznak, az ellenpontozása a kifestőkönyvi magyarsággépnek megmutatja, hogy nem az a hazafias vers, amely a hibáinkat eltagadja, hanem az, amelyik megtanítja

azokat is szeretni. És igen: „a ki nem kényszerített hibák sorát, / a köztes otthonosságát, / a csuklós buszon a kapaszkodót, / és megint, megint a purhabot, / ami nélkül mind meztelen vagyok”.

A purhabhoz hasonlóan betölti a teret az az identitás, amit magunknak építünk, és az olyan elcsépelet és dezorientált hasonlatok, mint a komország, megmutatják, hogy viszonylagosságából épül föl a nemzeti identitásunk, és ez a viszonylagosság adja az erejét, a báját, ezért nincs bennünk civilizatórikus gőg, és nem vesszük komolyan a mindig változó és hatalmi szóval fenntartott metanarratívákat. Emberléptékű, őszinte az a hazafias érzés, amely sokáig hiányzott a kortárs költészetünkéből, és mostanában Kollár Árpád mellett Markó Béla verseiből jön elő. Nem véletlen és nem új, hogy két határon túli magyar költő verse tud ilyen őszintén és hitelesen írni a haza témájáról, mert a tét nélküli álnosztalgiával és az öngyűlöletből fakadó vágyakozáshoz képest a határon túli magyaroknak a kisebbségi lét miatt tétje van a nemzeti identitásnak. Ezt részletesen megírja Kollár Trianonról szóló versében (Markó Trianon-verse is hasonló), amelyben a tragédiát nem a nemzeti nagyság elvesztése, hanem a kisebbségi létbe kényszerítettség mindennapi eseményei jelentik. Hasonlóan a hazafias érzelmhez, a fájó Trianon-vesztesség nem a „mindent vissza” szlogenből, a teljességgel indokolt revizionista politikai gondolatból táplálkozik, hanem abból, „amikor a VII. Vajdasági Rohambrigád Általános Iskolában már nem indul magyar nyelvű tagozat”, és „valójában egy ronda edénykészlet, amit édesanyádtól kaptál”. Banális, esztétikailag nehezen értelmezhető, nem magad választottad, de minden költözéssel magaddal viszed. Szabadkán, Zentán, Szegeden és a faluban is.

Kollár kötetének másik csúcspontja a *Terasz, Vadkacsák* című vers. Hiába manapság már túlzottan gyakori a lírai mélységet popkulturális utalással

kiegyensúlyozni, mégis itt a kettős Tony Soprano-utalás (részben expressis verbis kimondva, részben a kacsák, amely a *Sopranos* című sorozat első részére utal) tökéletesen harmonizál a vers induló elidegenedésérzésétől. És nem lesz az országúti magány elcsépett a kánikula és amiatt, mert az elidegenedést feloldja a végén a telefonon szóval tartó közeli ismeretség, a társas kapcsolatok menekítenek minket ki ebben a versben a saját poklunkból, hasonlóan a *Sopranos* sorozatban látottakkal. „Vidéki Tony Soprano” – jelenik meg a költői alany, e szerkezet érdekességét az is adja, hogy maga Tony Soprano is vidéki volt a sorozat szerint, így akár első gondolatra tautológiának tűnhet, de mégis inkább a távolságot jelenti a centrum–periféria viszonyrendszerben a *Sopranos*hoz képest. Hasonlóan ahhoz a vitához, amely arról szólt, hogy Ginsberg költészetében a New Jerseyt lehet vagy kell-e Eörsi Istvánhoz hasonlóan „mucsának” fordítani, úgy mutatja meg itt is a „vidéki” jelző, hogy a metropolisz perifériája is centrum az átmeneti világ perifériájához képest.

A természet, a teremtettség környezet talán lényegi része a kötetnek. A kötet címe (*Nád*) már eleve mutatja, de kevesebb annyira egyértelműen a természetéről szóló ciklust találtam az elmúlt években, mint Kollár kötetében. Ami szerintem nagyon fontos, hogy nem, ez a kötet nem szól igazán az ember

és a természet viszonyáról, nem egy késő romantikus urbanizációellenes röpirat, nincs benne visszavágódás egy „természetes állapot” iránt, nem szól arról, milyen a természet az ember „előtt”, egyszerűen megmutatja, hogy a természet maga költői. Szemlélődik, megfigyel, de nem tolakszik, még azok a versek is, amelyek a természetet nyelvi játékkal írják le, például az *Invazív és Őshonos növényfajok a Gyálai Holt-Tisza Fehérpart-Szilvás holtágszakasz mentén*, alapvetően a természet sokszínűségét ünneplik, a változatosságot, sőt a szemmagasságban alig látszódó gazdagságot. Nem tudom, hogy ez ökoköltészet-e, hiszen nincs benne az arra jellemző, sokszor didaktikus érzelmi zsarolás, nem akarja a világot se megmenteni, se elsíratni. A világ létezésének részleteiben önmagában olyan sokszínűség rejlik, amelyet mindenféle apokaliptikus-fetregés nélkül is érdemes megtekinteni, és erre mutat sokszor rá Kollár.

Összességében a *Nád* egy érett költő érett alkotása. Érzelmes, de nem sok, leíró, de bátor. A térben és időben pontosan helyezi el magát, onnan viszont a messzeségbe tekint. A haza kérdésével érdemben foglalkozik, de nem a múltba vetített utópiákkal fáraszt. Vajdasági, de nincs benne a szerb költészetben fellelhető jugonosztalgia. Kollár Árpád kötete az év egyik kiemelkedő lírai teljesítménye, sok év munkájának eredménye.

GVÁRDIÁN FERENC, Etruria (Szarkofág), 2013, terrakotta, bronz, 20x38x20 cm

Közös nevező
a Kortárs Online podcast-műsora

Meghallgatható
Spotify-on, YouTube-on és Apple Podcastson

Spotify

YouTube

Apple Podcasts

A Közös nevező podcast-sorozat eddigi adásai:

- 22. Szubjektív igazságok | Beszélgetés a tárgyalótermi filmdrámákról Lubianker Dáviddal
- 21. Játékba kerülni | Beszélgetés a játéktudományokról Hlavacska Andrással, Krek Norberttel, O. Réti Zsófiával
- 20. „Körülöttem mindig jó hangulat volt” | Beszélgetés Ungár István jazz-zenésszel
- 19. „Menet közben alakul ki” | Beszélgetés a tanárképzésről Fábíán Lászlóval
- 18. A ház, ami soha nem megy ki a divatból? | Beszélgetés a Kádár-kockákról Hanka Nórával
- 17. „Ami a földön mindenkit örülten érdekel” | Futball és irodalom
- 16. Világvége a filmvásznon | A posztapokaliptikus filmekről Lubianker Dáviddal beszélgetünk
- 15. Az ember kihagyható? | Beszélgetés a mesterséges intelligenciáról Almási Zsolt egyetemi oktatóval
- 14. Fiúk a Moszkva térről | Vendégünk Berta Zsolt író, dalszövegíró

Legutóbbi adásainkat ajánljuk kedves olvasóink figyelmébe!

KEDVES OLVASÓINK!

Nagyon fontos számunkra, hogy a jövőben is érdekes és fontos tartalmakkal tudjuk kiszolgálni Önöket, és a magyar irodalom és a többi művészeti területek értékeit közvetíthessük.

A múlt évben is izgalmas témákkal foglalkoztunk, a 2025/02. számban a mesterséges intelligencia és az oktatás kapcsolatával, a 2025/06. számban a magyar gyerekirodalom alakulásának új kérdéseivel napjainkban. Ősszel az irodalmi művek filmes adaptációjának lehetőségeire is sort kerítettünk, és megjelentettük szokásos, a játékkultúrával foglalkozó számunkat. Folytattuk kívül-belül sorozatunkat, amelyben a magyar irodalmat külföldi nyelvre fordító kollégáinkkal készítettünk interjúkat.

Idén is hasonlóan érdekes tematikus blokkokkal készülünk a sok szép vers, mélyen-szántó novella, fontos tanulmány és igényes kritika mellett.

Az egyre bizonytalanabb és átláthatatlanabb körülmények között sodródó kulturális életünkben számunkra is fontos visszajelzés és egyben támogatás is, ha előfizetnek folyóiratunkra a Magyar Posta online felületén.

Előfizetőink minden hónapban a postaládájukba kapják a lapszámokat, és kényelmesen végig tudják olvasni a hétvégi reggeli kávé mellett vagy esténként a vacsora után.

Az előfizetéshez elég, ha az alábbi QR kódot beolvasva egy-két kattintást tesznek a Magyar Posta webshopjában:

Tartsanak velünk és a kortárs magyar kultúrával, őrizzük meg közösen különleges értékeinket!